

Č A S O P I S
T O W A R Ś T W A
MAĆICY SERBSKJEJE

1851 — 1852.

Redaktor: J. E. Smoleć.

9.

IV. a V. LĚTNIK. — ZEŠIWK I.

W Budyšinje.

Z Nakładom Maćicy Serbskjeje.

W kommissiji w J. E. Smolerjowej kniharni.

Č A S O P I S

TOWARSTWA

MAĆICY SERBSKJEJE

1851 — 1852.

Redaktor: **J. Ě. Smoleř.**

IV. a V. LĚTNIK. — ZEŠIWK I.

W Budyšinje.

Z Nakładom Maćicy Serbskjeje.

W kommissiji w J. E. Smolerjowej knihalni.

Nalěčo

LYRISKI SPĚW

wot

HANDRIJA SEILERJA.

W hajach, polu, holi,
Horach a po doli,
Hdžež lód a sněh přejhrawa:
Tam so k bydtu maja,
Z nowa zaspěwaja
Z nalěčom te ptačatka.

Škowrončk pólnik přěni
Husleř njeje lěni
Tež při žadnej žiwnosći,
Wón so zmuži zahje,
Kaž su brózdy nahje,
Holu, polo wožiwi.

Fijom fi fi! spěwa
Škórc a hrónčko džěfa
Machotajo z křidleškom,
Cuzbu je wón pobył,
Na wšěch strachach dobył
Nětko stary wita dom.

Zyba, četa naša
Džiw, džiw, džiw! so praša,
Štó je bit mi džówčičku?
Čmi so abo swita
Na ladach kibita
Wachu džerži z karwotu.

Šćipaja tež mrózy —
Po vysokjej drózy
Přindže baćon, klepota,
Za nim čehnje znata
W dworje husłowata
Widly widly! lastojčka.

Mašli w duši zrudźbu,
Dži a pos'chaj hudźbu
Spěwarjow we husćini;
Z młodym lićom w haju
Syłobik je w kraju
Hósé a hjerc najslawniši.

Drózny, čorne kosy
Zahwizdaja htosy
Rjanu šiju spytujcy;
„Dobra nóć wšej nuzy“
Spěwa sknadž při luzy,
„Činčerlinčin“ zradomny.

Hup, hup, hup! na dubi
Hupakjej so lubi,
Na kwas nowu sukuju ma;
„Idźje je moja žona?“
Kurči holbik, stona;
Kukuk! wola kokula.

Šěračk na zahrodźi
Bledži, kaž so hodži,

Tak a hinak zanoša;
Pocpulu do žita
Bur sej radšo wita,
Zo jom' krupy nješkodža.

Ćichi Michal sudži:
Što je nas tu ludži
Wšelakjeho pjerička!
W lěsu škrěk a wrjeskot,
W hatach žiwy pleskot,
Bachtanje a pišćenca.

* * *

Zwjeselnosćow źórleško:
Dnjo mlodosćeje a nalěčo,
W mitych waju pruhach
Lóšt, móc a lubosć hiba so.

Kajka radosć, kajki čas —
Spěwy rža, kaž serbski kwas!
Witaj, witaj młode nalěčo
A twoji spěwarjo!

* * *

Ha hdźje maće tu hadlenu?
So škowroněk woprašaj;
Ha hdźje maće tu smjertnieu?
Tam škórcy hwizdaja.

My plecemy, ju trojimy
To stare wohidto,
A njesemy ju do wody
Na žerdži wysoko.

Njesemy smjercé ze wsy
A nowe lěto dó wsy.

Džčči holk a bosy hraje
Na brjóžku so ponowja,
Džěd je wě a wowka znaje,
Zhladujetaj nazdala.

Do jej' klina zhromadžuje
So ta črjódka wuskočna,
Holcy wowka powučuje,
K džědej běža hólčata.

Kajki wobraz
Žiwjenja a wjesela!
Spočatk a kónc towaršitaj
Tudy swoje znamjenja;
Džěd a wowka wuprajitaj
Wutrobne tež začuća.

Džěd. Stódku młodocé, zloty čas,
W njewinosći zbožomny,
Njewróčiš so mi tež zaso
Z hrajemi a róžojty:
Dha wšak pomjatk wobnowja
Zbóžne twoje znamjenja.

Wowka. Stódku młodocé, krajo sonow,
Štó će wrócić zamóže?
Štó mi rjanosć twojich honow
Twoje zbožje wopiše?
Twój čas bě dzeń nalětni
W njezabytej krasnosći.

Wobaj. Stódku młodocé, raj ty boži
Bjez starosćeje, bjez horja —
Štó tu šćežku přepoži,
Zo so lěta zawróća?
Štož je kečło, kečło je,
Wroćo šćežku njepóndže.

Chor. Młodosėje sún rozptynje
Kaž sněh widziš roztać,
Lubosć, plómjo njebieskje
Lubosć dyrbi wostać!

Słyšiš rěkow pluskotanje!
Putu jich su na kruchi;
Zemja swjeći dobywanje,
Swojich morwych wubudzi.

Z jeje klina wubiwaja
Millijony khochorkow,
Swoje jastwo přelamaja,
Wopušća swój zymski skhow.

* * *

Nutř zwonja młode nalěćo
Te zwónčki sněhowe
A napřećo du směwajo
Jom' kwětki husace.

Narcisy, módre fijatki
A lučne wuknadźje
Du w kwasnej drasėje za nimi
A maja wjeselje.

Duž wjerba palmy pozběha
Při rěcy zakěćo
A zawyska: wiktoria!
Ty młode nalěćo!

* * *

Smjertne jastwo rozlamane
Jutrownička připojdzí,
Wjeselosėje třělba rži.

Póstne hlasy dospěwane
Do pót éichjej' nocy su, —
Slyšiš radosé jutrownu?

Přezpolo jutrownych éaharjow na ranišu kjemšu.

Hdźje su mi banty čerwjene
Na swjedžeń wjesoly,
Štó módrych, bětych přinjese
Na swjedžeń jutromny?

Hdźje sy mój pyšny kouiko,
A što so zraduješ?
Kaž slónčko skoči skhadžejo,
Ty zo mnu zejhravješ.

Hdźje je mi woda jutromna
Ze źórta čerstwego,
Što mi tej' jasnej' načerpa
Do slónca, na ranko?

Hdźje su mi jejka pisaue,
Jich dawno žadny sym,
Štó džens je kulec' zo mnu chce
Na brjóžku zelenym?

Hdźje su mi rjane khorhoje
Na swjedžeń dobyća,
Te bubony a pišćelje
Do swjatoh' khěrluša?

Chor kjemšerjow. O najswjećiša jutromnička

W btychću zelenym, nalětnim,
Budź nam swjatočnje powitana
W templu knjezowym wysokim.
Swjate přeidže wutrobu čučje
Njewuprajne hiba so hnućeje,
Hdyž twoje zwony nam klinča

A twoje khěrlušje zynča

Haleluja dobyćeřskej.

* * *

Hospodař. Won do pola, won do pola

Wy moji čeladni,

Hdyž slónčko vyšje pokročā

Na wobluk njebjeski,

Te brunački juž čakaja

A lóštne zemju hrjebaja.

* * *

Na horje steji khójca

Ta žona zelena,

Na khójcy sedži ptačik

A rjenje zaspěwa.

Što ptačik dróbnny spěwa,

A što sej zanoša?

„Bur dyrbi won do džěta,

„Won dyrbi do pola.“

* * *

Hjetman. Na horje wětřik duje

Na horje vysokjej,

Tón wětřik duje, šepce:

Ja přindu z Limborskjej.

Wón předunje dwaj dworaj

A što ma powjedzić?

„Syj, buro, ryj a woraj,

„Ty maš kraj zežiwić.“

* * *

Hospoza. Hohjej! wy pilne holčata,

Won na wjes pohlejeć;

Nětk z přaznym kołom do boka,

Hdyž žabu slyšeć je

A žolte libjo pod plotom
Za mlodym toji bančíkom.

* * *

Njeh će prašam brězyčka,
Kužežnička ty běty,
Štoha twoja mačerka
Hišćeje dobroh' džěta.
„Zemja, moja mačerka
Židu předže lutu,
Zelenu mje wobleka,
Zelenu kaž rutu.“

Jene holčo.

Brězyčka ty zelena,
Praj, što maš nam kazać?
„Hotuj trawu holička,
„Njedaj pak so čazać.“

* * *

Chor čeledźinow. Mróćel kapa žohnowanje,
Rosa stwjelco wokoša,
Luboznišo kóžde ranje
Wyšćeje horow zeskhadža;
K džětu lóšt so ponowi
Na polu a w zahrodźi.

Watpory tež zeleneje
Štom so na wsy pozběha,
Wokol' meje džeja reje,
Wjeselosć je kralowa;
Štož je mlode, poskoči —
K džětu lóšt so ponowi.

W zlotych prahach muški hraja,
Wačka běha po zemi,
Stadla zasy klinkotaja,
Ryba w rěcy poskoči,

K džětu lóšt so ponowi
Na polu a w zahrodzi.

* * *

Spěw. Slónco, kral ze swěčateho stola
Z polnej horšěu pruhi wusywa,
Wotuć zemja! mlode swětło woła —
Wotuć stwórba róstna, zelena;
Hory, doły, runiny
Pozłotk pyši blychéaty!

* * *

Recitativ. Lute rjanosěje a spodobanje
Wutrobu a woči wokřewja,
Hdyž so purpurojte, éichje ranje
Přez hory a lěsy přibliža,
Čłowjestwo a ptačina
Wóčko sparne wotanka.

Wopor skići rěka, trawnik wložny,
Z postawacej rosu kuri so,
Škowroněk spěwa we lubosći zbóžny
Wyšje pola džak za zornjatko,
Z tysac ertow zaklinči
W lěsu wopor raniši.

Žiwjenje so krasni z mocu noweje,
Harfa moja sobu wotući;
Płodna zemja w drasěje purpuroweje,
Witaj mi we twojeje rjanosći,
Złote ranje lubozne,
Tebe mój hlós khwalić chce!

Jednore hłosy. So hibot, běh a hołk a džěto
Po wšitkich stronach rozsylni,
Što tež by lóšt a khwilje měło
Dom pasć při tajkjej rjanosći?

Won, won! to nowe hjesło je,
Kiž wjes a město přeběhuje.

* * *

Jedyn pućowar. Što radosé rjeńšu dawa
Hač dróhu pućowac,
Hdyž z nowej drastu trawa
Chce zemju woblekać.
Mje čěri won do žiwjenja,
Mi kiwa lóšt a uadzija;
Ade, ade! budž bože mje,
Štóž lubje za mnu pohladnje.

Na tucy kwětki steja
A w polu wojacy,
Won wabi rjana meja
Přez doty, přez hory;
Mój wótcny domo pod hórku
Měj dzak za twoju hospodu;
Ade, ade! budž bože mje,
Štóž lubje za mnu pohladnje.

Hlaj, čaharjo, te ptački
Mje hižom zetkuj, a
Wšě mrowički a wački
Swój pućik wuzwola.
Po módrej žołmje, po kraju
Do swěta won ja wukroču;
Ade, ade! budž bože mje,
Štóž lubje na muje pohladnje.

Što džělenja so stróžu,
Njej' krasne wšudžom wšo?
Daj mi na klobuk róžu
Ty rjane holičo
A njenam'kašli róžičku,
Dha daj mi předco wutrobu;

Ade, ade! budź bože mje,
Štós lubje za mnu pohladaje.

Pišćo płuhí zemju drěja,
K džětu dzeń so podlějša,
Trawy ćěrja, štomy kćěja,
Polo žada symjenja;
Sytwu ratař přihotuje,
Alje bóh sam požohnuje.

Z nadźiju so rólnik nosy,
Symjo brózdźje dowěri,
Dokonja swój skutk a prosy
Wo plód rucy styknuwši;
Stupi so kónc pola
Na swój topać zeprjeny,
Wuspěwa swój wótče naš.

Nětko domoj k swojej hěći
Sprócný, mučny pokhwata,
Jeho wita mandźelska
Pobožna mać swojich džěći,
Starosćiwa hospoza.

Wěš jejnu prócu, scěrpne džěto,
Je znaty ći syw maćerny
Do mtodej džěći wutroby?
Najrjeńše zbožje je ji kćěto
Hdyž widzi narod radženy.

Haj, rjana zahrodka
Su ji te džěćatka,
Hdyž strowe, ličkat
Kaž pupki róžowe, —
Hdyž w wěrje, lubosći
Kaž bože jandželki

So směja, poskoča
A nana wokoša.

Tam kóždy dzeń je lubosé nowa
A wjeselje a nadzija
A starosé, próca člowjekowa
So do stódkoséje wobroća.

* * *

Štó tam khodži, njej' to khory
Posylnjenje srěbajo? —
Haj, wón widži zas' te hory
A kraj z nowa zybolo;

Nalěća móc jeho strowi,
Kokulje so zraduje,
Jeho nadzija so nowi,
Kručje wón ju zapřimnje.

* * *

Chor. Přecelnica z wyššich stronow,
Šlónco trošta, nadzija!
Twoje pruhi z božich honow
Swěća nam do žiwjenja;
Nowu móc a wjeselje
Dawa twoje blychćenje.

Twoje směwki, twoje sluby
Podomnstwo su nalěća,
Alje twój dych mity, luby
Jeho rjanosé přetrjehja;
Pod twój škit so zhromadži,
Štož tu dycha we swětli.

Z twojej mocu dočakamy
Ptód a přichod zbožomny,

Na tebje so zepjeramy
Tež při smjertnej hórčičcy;
Z wěčnym slubom zwjazanu
Swjećimy či wutrobu.

Žito ćeri, klósk tón wleče
Z tučnej so trubjelje,
Wjesely so jastwo sleče,
Pije slónčne blychćenje.

Woltař boži zemja je,
Na nim dary steja
Swědki božej' milosěje;
Aj, ty rjana meja.

* * *

Rjana meja zwjeseluje,
Swoje rózje poskića,
Lubosć dušje towaršuje,
Zbóžne čuća wubudža.

Wowčer piska — pastyr spěwa
Wot róžow a fijalki,
Holčo pos'cha a so směwa
Ha što jemu wotmolwi?

Holčo. Hdy bych ja była róžička
We twojej zahrodcy,
Dha bych najrjeišo zakécła
Či twoje žiwe dny.

Pastyr. Cheeš ty być moja róžička,
Dha chcu či hrjadku dać:
To budže moja wutroba,
W tej dyrbiš kćejo stać.

Wobaj. Te rózje zwjadnu a tež kéu
Na lúcy, w zahrodzi —
We zrudobje a wjeselu
Naj' ničo njedželi.

Holčo. Hdy bych ja byla ptačatko
We twojej zahrodcy,
Bych spěwala éi najrjeńšo
Přez cyloh' léta duy.

Pastyř. Chceš ty byc moje ptačatko,
Dha chcu byc wobnožka,
Kiž tebje dzerži zraduja
A rjenje koleba.

Wobaj. Te ptački mjelča, spěwaju
Na polu, na štomi
We zrudobje a wjeselu
Naj' ničo njedželi.

Holčo. Hdy bych ja byla hwězdzička
Na módrych njebjesach,
Bych cylu nóc so swěćila
We twojich wóknješkach.

Pastyř. Chceš ty byc moja hwězdzička
A ja kluč wrotow měl,
Přez kotrež slónučko wustupa, —
Ja njebych wotanknyl.

Wobaj. Te hwěžki swěća, hašeja,
Pué khodža wšelaki —
We zrudobje a wjeselu
Naj' ničo njedželi.

Chor. Njebjesa so wotewrjeja,
Paradiz so wonowja,

Hdyž so zloči rjana meja
Luboséje a žiwjenja,
Jandželjo so približeja
A so sobu wjesela.

Jednore hlasy. Polna plodow, polna kéenja
Zemja je, kaž zahroda,
Lubi rjane zaplaćenja
Pilnej rucy rólnika,
Jeho čolo po prócy
Khlódža éichje wječory.
Hdyž dzeń haša,
Próca přestawa,
Zwony swjaton zazwonja:
Bim, bam, bom! — Pójée dom! —
Wjeska měrna
Třecha hospodna
Wšitkich s pola zhromadža
A éahnu dom.

Dompué je lóštny,
To khróblje pak wěf,
Hdyž na prozy wita
Če lubosé a měf!

* * *

Swětla wódníše
Praja bože mje.
Nócne swětla skhadžeja,
Čišina so rozšěrja.

* * *

Slyš! pos'chaj, slyš!
Što klinči tam
We wjescy éichomnej
Pod lipu liséojtej?

* * *

Pój wječoro k nam rjany
We hwjezdny m wodźewje,
Budź lubje powitany
We swjatej ćišinje;
So ćichje směrki stajće
Mi něhdy na rowi
A žiwym powjesć dajće:
Tu mučny drohať spi.

Kak rjenje měsačk swěći
Na módrych njebiesach —
O rjana stwórba w lěći
Na khlódnych wječorach;
A budu w khlódnym skhowje
Ja něhdy nocować,
Chcyť měsačko na rowje
Mi khwilu pozastać.

Jasmin, rezeda sćece,
Hdyž druhje rózje spja,
Wot słódkich dychow wjelje,
Bóz módry zawonja;
Budź lubše zawonjenje,
Spju něhdy we zemi,
Budź moje postrowjenje
Tym lubym na swěći.

Holk žiwjenja so zlehnuje,
So ničo njehiba,
Štož jeno nimo ćehnje
Tam žołma ryčniwa;
A sym ja něhdy spanyť
Do prócha, do pjeršćeje,
Praj žołma, zo sym ćahnyť
Do hwězdow jasnosćeje.

Jednore htosy. Swjaty Jan so přibližuje,
Róžow swjedžeń nastawa
Strowe zela zhromadźuje
Starosciwa hospoza.

Swojom' holču
Šćipa róžu,
Dawa młodžeńc z lubosěju,
Róži k khwalbi,
Holču k česći
Wuzwoli najrjenišu.

Rjane z rjanym towarši
A džak sej zastuži.

* * *

Z dychom swjatoh' Jana
Kěče lubozua
Polna róža rjana,
Róžow kralowa;
Aj, ty róža najrjeńša,
Kaž ta moja holička!

Chor. Aj, ty róža najrjeńša
Za te naše holiča.

Makojca so šěri
Polna z hordosěu,
Slabje pak so měri
K twojom' runjeću;
Aj, ty róža najrjeńša
Kaž ta moja holička.

Chor. Aj, ty róža najrjeńša
Za te naše holiča.

Nalika so puka
Z htočkju šěrokkej,

Podarmo pak kuka,
Hač či runa njej';
Aj, ty róža najrjeńša
Kaž ta moja holička!

Chor. Aj, ty róža najrjeńša
Za te naše holiča.

Somotki drje móža
Pychu dawać sej,
Alje kaž ty, róža,
Nihdźje žana njej';
Aj, ty róža najrjeńša,
Kaž ta moja holička.

Chor. Aj, ty róža najrjeńša
Za te naše holiča.

Polna malva pyta
Twoja sotra być,
Podarmo pak spyta
Tebje dosáhnyć;
Aj, ty róža najrjeńša
Kaž ta moja holička!

Chor. Aj, ty róža najrjeńša
Za te naše holiča.

* * *

Skónčny chor. Derje, derje je na zemi
Lubosć dawać, lubosć brać,
Ze spěwom a z radosćemi
Młode lěta wěncować;
Přetož rjana kěćje meja,
Alje wostać njemóže,
Róžje spanu, lěta džeja,
Praja spěšnje bože mje.

Rjenje, rjenje je na zemi
W přebytku tež zachodnym,
Wupyšenym z rjanosćemi,
W božim swětlje róžowym;
Duch a ćělo womłodźuje
W templu stwórbje žiweje,
Wyššje hibanje so čuje
Njesmjertne a njebjeskje.

Zynki našeje ryčje.

Wot

J. Jakuba Buka,

seminarskjego wučerja.

(Pokračowanje.)

§. 4.

Překhodžowanje zynkow,

A. sobuzynkow, B. samozynkow.

Zynki našeje ryčje maja, hdyž je ze zynkami druhich, wosebje romanskich a gjermanskich jazykow přirunamy, tón wosebity kharakter, zo su twjerde a mjehkje. We čim tuta twjerdosć a mjehkosć wobsteji, to je nam z poslednjeju paragrafow znate. Před mjehkim samozynkom njemóže w čisěje serbskich slowach ženje žadyn twjerdy sobuzynk stać, to je krute prawidło. Teho dla su relatiwne sobuzynki (b, p, f, w, m, n, r) před abs. mjehkimaj samozynkomaj *i* a *ě* jenož mjehkje; teho dla dyrbja so tež relatiwne sobuzynki před wobojotnymi samozynkami (e, a, o, ó, u), hdžež su te same mjehkje, zmjehčować t. j. z wěšтым mjehkim přidychem (j) wuprajeć, n. př. zwón, zwona, w zwonj-e, zwonj-u, zwonj-ach, zwonj-o; truba, trubj-u, trubj-ach, trubj-o; kur, kura, kurj-u, kurj-ach; kury, kurj-o, kurj-eća, kurj-ata; kupować, kupuju, kupić, kupj-u; krupy, krupj-any atr. Tak ma so z relatiwnymi sobuzynkami před mjehkimi samozynkami. Alje kak dha je to potom při stajnje a absolutnje twjerdych sobuzynkach (d, t, l — c, s, z), kotrež so zmjehčić njehodža? Te same dyrbja před mjehkimi samozynkami do cylje druhich, stajnje a absolutnje mjehkich sobuzynkow so přewobroćeć, so přeměnjeć abo — překhadžeć, n. p. wóz, woza, wozyć, wožu, wožach, wožo; pót, so poćić, so poču, so počach, so počo; plód, plodzić, plodžu; móhł, móhli; stol, na stolje, stólk atr. Něšto temu podobne budžemy tež při samozynkach namakać. To je potajkim překhodžowanje zynkow, přez kotrež so naša slowjanska ryč wot druhich jazykow we filologiskim nastupanju wulcyšnje rozdžěluje a wuznamjenja; to samo chcemy tudy hlubšo rozpominać.

A. Překhodzowanie sobuzynkow.

I. Absolutnje twjerde sobuzynki su *c, s, z*. Te same překhadžeja před mjehkimi samozynkami, kaž je ze wšelakich příkladow widzeć, stajnje jenož do absolutnje mjehkich (a jim analognych) sobuzynkow *č, š, ž, n. př. hólce — hólčje, hornc — hornčer, njesu — nošu, měsyć — měšeć, knjez — knježic, blizki — bližje atr. — Hdy bychmy w našej ryči ř hakož wosebity zynk (rž) měli, kaž Čech a Polak (hl. §. 1. II. přísp. 2.): dha by tež naše *r* absolutnje twjerde bylo runja twjerdym syčawkam (*c, s, z*), a by stajnje jenož de absolutnje mjehk jeho *ř* překhadžalo, kaž *c* do *č*, *s* do *š*, *z* do *ž*. Tak je to w českim a pólskim. Pola nas pak je *r* tu khwilu relatiwny sobuzynk a móže so teho dla jenož zmjehčować ($r = rj$), kaž je so to hižon w §. 2. I. wobšěrnišo rozkladowało. Tola džiwnje ma so z tutym zynkom, hdyž před nim *t* stoji. Tu so wón rady njezmjehčuje, alje překhadža najbólje do *ř*, n. př. kmótr — kmótrić, wětr — wětřik, bratr — bratřije, sotra — sotřička, wótry — wótrić, wótru, wótrach, wótreše; Třelany (Strehla, mjeno wsy pola Budyšina); tři (tres), třom, třoch, třomi; nutř, nutřika, nutřka (intra) atr.*

Přísp. 1. Tuto „tr“ wupraja so (wosebje wokolo Budyšina) najbólje kaž „tš, tsj“, štož budže pozdžišo hiščeje hlubje rozpominaue a jasnišo wuswětlene.

Přísp. 2. Twjerde syčawki *c, s, z* móža jenož překhadžeć. Hiinak ma so z *tr*; to samo móže překhadžeć, móže pak so tež zmjehčować. Tak prajimy n. př. třebać a trjebać, sotřije a sotrije, Pětřije a Pětrije, wótrije (laut) a wótrje (scharf), khětřije (schnell) a khětrije (khětro, ziemlich) atr. Tola překhodzowanie tuteho „tr“ je wjelje huscíše hač jeho zmjehčowanie, kotrež je, móht rjec, jenož nimorjadne.

Přísp. 3. Kaž „tr“ do „tr“, tak překhadža tež *kr* do *kř* a *pr* do *př* — před samozynkom *i* skoro stajnje, před mjeh-

kim e často, a tež před druhimi mjehkimi samozynkami druhdy, n. př. křivy (curvus, krumm, starosl. КРИВЪ), křiž (cruх, krenz, starosl. КРЪСТЪ або КРИЖЪ, ruski КРЕСНЪ), křící (č. křítiti, po prawym: křšćić, křšćić, starosl. КРЪСТИТИ, r. КРЕСНИШЬ, baptizare, quasi signum crucis [КРЪСТЪ] facere, signo crucis signare, vel potius: christianum facere, nam КРЪСТЪ [pro ХРЪСТЪ] etiam *christus* significat), křesčan, křesćijan (christianus, starosl. КРЪСТНИАНЪ або ХРИСТНИАНЪ), křud (krjudować), mokřina (stare mjeno lěsa na poľnoćnej stronje Wjelećanskich horow, tež wot Němcow trjebane, wot *mokry*); — při, pře, před, přez (starosl. ПРИ, ПРѢ, ПРѢДЪ, ПРѢЗЪ; korjen je „pr“, lat. pro, prae, per), přecel (starosl. ПРИАТЕЛЪ), přasé (starosl. a r. ПРЯСЬ) atr. Z tychhlje a druhich příkladow je widzeć, zo naše *r* do *ř* překhadža, nic jenož, hdyž ma *t* před sobu, alje tež tehdom, hdyž před nim *k* або *p* stoji. Tola tu ma so přispomnić, zo stej *kř* a *př* w našej ryči *z* cyła ředko a skoro jenož w korjenjach *k* namakanju, hakož móht rjec hotowaj překhadaj, z prjedawšich dowow ryče zdzeržanaj; přetož hdyž chceš n. př. wot přidawnika *kipry* přislowjesnik a slowjeso měć, dha njemóžeš hinak rjec hač *kiprje*, *kiprić*, a hdy by so něthlje n. př. wot přidawnika *mokry* wěcownik na *-ina* або *-išćo* stworić mět, dha njeby hinak řekal hač *mokřina*, *mokřišćo*. Hinak ma so z „ř“ To je překhod, kotryž tu hišće nětkoj při přistupowanju mjehkich wukóněnych fórmow z „tr“ nastawać widžimy, n. př. wótry-wótrić, wětr-wětrik atd. Teho dla budžemy překhadaj „kr-kř“ a „pr-př“ pak cylje zanjekjedžbować, pak tola do wobľukow stajec.

Přisp. 4. Delnjotužiska ryč ma „ř“ wjelje husćišo, hač my. Ta sama ma mjenujcy „kř, př, tř“ we wšěch slowach, kotrež so w staroslowjanskim a tež w ruskim jazyku z čistym *kr, pr, tr (str)* započnu, a ma „kr, pr, tr“ jenož w tych slowach, kotrež su w ruskjej ryči srjedz *k, p, t (st)* a *r* samozynk *o* або *e* přiwzale. To je powšitkomny zakon, kotryž chcemy přez někotre příklady wuswětlić. Tak praji delni Lužičan: křasa (krasa, st. a r. КРАСА), křej (krej, st. КРЪВЬ, r. КРОВЬ), křoma (kroma, st. a r. КРОМА), křuty (kruty, r. КРУШЬИ), křys (kryć, st. КРИТИ, r. КРЫШЬ), křebjat (khřebjat, khribjet, st. ХРЪБЪТЪ, r. ХРЕБЕШЪ); — prawy (prawy, st. a r. ПРАВЪ), přut (prut, st. a r. ПРЪТЪ), přosys (prosyć, st. a r. ПРОСИТИ), přoso (proso t. j. jahly, st. a r. ПРОСО; wot teho slowa překhadža naše [wokoto Kulowa derje znate] slovo *prósnica* t. j. jehlnica, sloma wot jahlow); — třawa (trawa, st. a r. ТРАВА), třach (strach, st. a r. СТРАХЪ), třuna, (truna, st. a r. СТРОУНА), třugaš (truhać, st. a r. ТРОУГАТИ) atr. — Druhi džěl horjeka spomnjeneho prawidła nastupajo praji delni Lužičan: kral (starosl.

КРАЛЬ r. КОРОЛЬ; starosłowjanskje a je so tu w ruskim do dweju o rozpoložito), krowa (kruwa, st. КРАВА, r. КОРОВА), krotki (krótki, st. КРАТЬКЪ, r. КОРОШКЪ); — proch (próch, st. ПРАХЪ, r. ПОРОХЪ), prog (proh, st. ПРАГЪ, r. ПОРОГЪ), prose (proso, r. ПОРОСЯ), proš (próč, st. ПРАТН, r. ПОРОШЬ), přěš (prěč, st. ПРѢТН, r. ПЕРЕШЬ; tu je starosłowjanskje Ѣ w ruskim do dweju Е rozestupilo); — strona (st. СТРАНА, r. СТОРОНА), trěš (trěč, st. ТРѢТН, r. ПЕРЕШЬ) atr. Delni Łužičan wupraja „kř, př, tř“ wšudžom a stajuje kaž „kš, pš, tš.“

Přísp. 5. Sobuzynk „ř“ namaka so runjež tak w hornjo-, kaž delnjolužiskjej ryči jenož po wótrych němikach *k, p, t*; po cunich němikach (*g*) *b, d* a po wšěch druhich sobuzynkach njesteji „ř“, alje zmjehčene ř'(rj). — Dotat špomnjene překhody móžemy takhlej hromadu stajíc:

Twjerde syčawki:	z	s	c		(tr)
Mjehkje syčawki:	ž	š	č		(tř)

II. Krkniki (*g, h, ch, k, kh*) su w našej ryči absolutnje mjehkje, dokjelž maja jenož *i* (a ženje žane *y*) po sebi. Přír. §. 2. II. a III. Po tajkim móhlo so zdać, zo pola tych samych žane tajkje překhodžowanje k wočakowanju njeje, kaž smy je pola absolutnje twjerdych syčawkow *c, s, z* sameje jich twjerdosće dla namakali. A tola widžimy jara husto, zo tež krkniki překhadžeja, nic jenož do druhich abs. mjehkich, alje tež do abs. twjerdych sobuzynkow. Příklady nam to dopokaža. Rozpominaj słowa: wbohi, wbozy; roh, róžk; proh, na prozy; běhać, běžeć; broh, na brozy, brožk; noha, nozy, nóżka; móžu (starosł. morž, mogu, možu), móhł; — próch, w prošje; hrěch, hrěšić; hluchi, pohlušić; mucha, muška; duch, duša (animus, anima); — ruka, rucy; mlóko, w mlócy, mlóčny; sróka, srócy, sróči; ptak, ptačatko; tykam, tču; pjeku, pječeš, pęc; rjeknu, ryčec, rjec atd. Z tychhle a z druhich příkladow je widžec, zo tež krkniki překhadžeja, a to do twjerdych a mjehkich syčawkow, mjenujcy *h* do *z* a *š*, *ch* do *š*, *k* do *c* a *č*.

Hdyž tuto z prjedawšimi překhodami hromadu stajimy, dóstanjemy scěhowacy wobraz:

Krkniki, gutturales	h		ch		k		Wobr. XI.
Twjerde syčawki	z	z	s	s	c	c	tr
Mjehkje syčawki	ž ž	ž	š š	š	č č	č	tř

Přisp. 1. W tutym wobrazu widžimy jenož tři krkniki (h, ch, k); dwaj, mjenujcy *g* a *hh*, tu njestejitaj. — Naše „kh“ njeje ničo druhje, hač slowjanskje *ch(x)*, kotrež my horni Lužičenjo w započatku slowa abo korjenja wótrje wustorkujemy (přir. §. 1. II. přisp. 3.). Po tajkim móže *kh* jenož hakož zazyk (anlaut t. j. hakož přeni zynk slowa abo korjenja) město *ch* stać, a duž wo jeho překhodžowanju žana ryč być njemóže. — Krknik „g“ je našemu jazykjej cylje cuzy, runjež tak tež jeho překhodaj *dz* a *dž*. Jeničkje slowo, kotrež so druhdy za příklad tuteho překhodžowanja bjerje, je *figa*, na *fidzy*, (*fidžic*). Hdžež maja druhje slowjanskje naryčeje (južnoslowjanska, ruska, pólska a delnjotužiska) swoje *g*, tam steji pola nas (a Čechow) wšudžom *h*; same cuze slowa z *g* wuprajamy a pisamy my husto z *h*, n. př. cyhjel (ziegel, tegula), ryhjel (riegel), tež město *figa* namakamy tu a tam *fiha*, na *fizy* (přir. §. 1. I. přisp. 2.). Duž móžemy překhodžowanje krknika *g* cylje zanjekjedžbować — Zo krknik *j* (mjehki dych, zmjehčeny a zmjehčowacy přidych) překhadžeć njemóže, to njeje trjeba hłubšo a šěršo rozkladować.

Přisp. 2. Z poslednjeho wobraza je widžeć, zo nam jedyn překhod, kotryž sebi analogija žada, pobrachuje kaž *h* do *z* a *k* do *c*, tak dyrbjalo tež *ch* do *s* překhadžeć, u př. noha, na nozy; ruka, na rucey; tak dyrbjalo tež rekać: mucha, na musy (— staroslowjanski jazyk ma: НА НОЗѢ, НА РАУЦѢ, НА МУСѢ). Tu pak so pola nas njepraji na *musy*, alje na *mušje*. Naše *ch* překhadža po tajkim stajuje do *š*, tež tam, hdžež so *h* do *z* a *k* do *c* přeměnja. Duž nam (*k* najmjeńšemu w něččišej ryči) překhod „ch-s“ pobrachuje, štož je w nastupanju analogije bjez jenotliwymi krknikami ze škodu. Něhdy traž je *ch* tež pola nas do *s* překhadžalo, kaž w staroslowjanskim jazyku, hač runjež je čezka wěc, to přez dosahace příklady dopokazać. Přetož příklady, kaž něhdzen: dusyć wot korjenja: duch, dych — plěsnić (abó tež plesak) wot korjenja: plěch — měsyć (měšec) wot korjenja: michać atr., su jara

njewěšte a njemůža ničo dopokazać. Ze všeho scěhuje to, zo dyrbimy překhod *ch-s* pak cylje wuwostajić, hakož našej nětčišej ryči pobrachowacy, pak tola jenož we wobtukach k tym druhim překhodam přistajed, hakož po analogiji móžny a žadany.

Přísp. 3. Druhdy je so prajilo, zo su krkniki (před samozynkami *a, o, ó, u*) twjerde, a to teho dla, dokjelž dyrbja při přistupowanju mjehkich a zmjehčowacych wukónčnikow do abs. mjehkich syčawkow překhadžed. Přeciwo temu měnjenju smy so hižom prjedy (hl. §. 2. II. přísp.) wuprajili. Tudy budž jenož hišće to přispomnjene: hdy bychu krkniki swojeje twjerdosěje dla překhadžate, dha bychu so te same jenož do mjehkich (*č, š, ž*), a nic tež do twjerdych syčawkow (*c, z*) přeměnjate. Z teho, zo krkniki tež do twjerdych syčawkow překhadžaja, je widžed, zo cyłe jich překhodžowanje bólje wot historiskich momentow, hač wot jich nětčišeho kharaktera (w nastupanju twjerdosěje a mjehkosěje) wotwisuje.

III. Dotal smy jenož na absolutnje twjerde a absolutnje mjehkje sobuzynki — na syčawki a krkniki — w nastupanju překhodžowanja spominali. Mamy pak tež stajnje twjerde a stajnje mjehkje sobuzynki. To su *d, t, ł* a *dž, ć, l*. Stajnje mjehkje sobuzynki (*dž, ć, l*) su ze stajnje twjerdych (*d, t, ł*) přez zmjehčowanje nastale, kaž smy to w §. 2. I. wobšěrnišo rozkladowali. Tola při tutych třoch zynkach je zmjehčowanje pola nas (kaž tež pola Polakow) kroćel dalje šlo, hač pola hubnikow (*b, p, f, w, m*) a džasnikow (*n, r*), a je tři nowe, wot *d, t, ł* khětrje rozdželne zynki *dž, ć, l* stworilo. Na tajkje wašnje je tudy ze zmjehčowanja překhodžowanje nastalo; přetož kaž twjerde syčawki (*c, s, z*) do mjehkich (*č, š, ž*), runjež tak překhadžaja stajnje twjerde sobuzynki *d, t, ł* do stajnje mjehkich sobuzynkow *dž, ć, l*, n. př. twjerdy, twjerdzi; syty, syću; běly, bělic; slódki, slódžec; skót, skočo; smoła, smolic; žida, židžany; ruta, ručany; woł, wolacy atd. Mjehkje sobuzynki *dž, ć, l* so tež husto zasy do twjerdych *d, t, ł* wróceja, n. př. žerdž, žerdka; nič, nitka; sól (sel), slónka; džen, wodnjo; čeledž, čeladnik; mać, matka; lězu, lažu; horšć, horstka; kić,

kitka; syč, sytka; prudzić, prudlo; rudzić so, zrudny; srjedž, srjeda, srědk; kolu, kałam; mlěc, mlyn; swěćić, swětly; čec, tok, patoki atr. — Nětkoj chcemy sebi wšě překhody sobuzynkow w jenym wobrazu před woči stajić.

Krkniki, gutturales	h	ch	k	g, kh; j
Twjerde syčawki	z	s	c	tr
Mjehkje syčawki	ž	š	č	tř
Wobr. XII.	d—dž	t—é	l—l	

Přis p. 1. Tutón wobraz z wobr. I., II abo tež VI, přirunajo widžimy, zo su sebi te same w nastupanju zestajenja sobuzynkow jara podobne, hač runjež je posledni wobraz cyle samostatnje (bjeze wšeho wotwodžowanja z prjedawšich) stworjeny. Z teho je spóznać, zo zakonje a prawidła překhadžowanja hluboko w přirodženym organiskim kharakterje sobuzynkow, po kotrymž smy přenje wobrazy zestajeli (hl. §. 1. I. II.), leža. Kóždy sobuzynk móže jenož do tajkich sobuzynkow překhadžeć, kotrež so jemu analognje stworja. Krknik *h* je cunja dychawka (semiliquida), a móže jenož do cunjaju dychawkow *š* a *z* překhadžeć; krknik *ch* je wótra dychawka, a móže jenož do wótreju dychawkow *š* a *s* překhadžeć; krknik *k* je wótry němik (muta), a móže jenož do wótreju němikow *č* a *c* překhadžeć. Twjerda cunja syčawka *z* móže jenož do mjehkeje cunjaje syčawki *ž*, twjerda wótra syčawka *s* jenož do mjehkeje wótreje syčawki *š*, a twjerda storčena syčawka *c* jenož do mjehkeje storčeneje syčawki *č* překhadžeć. Twjerdy cunji zubnik *d* móže jenož do mjehkeho cunjeho zubnika *dž*, twjerdy wótry zubnik *t* jenož do mjehkeho wótreho zubnika *é*, a hruby krkny džasnik *l* móže jenož do mjehkeho krkneho džasnika *l* překhadžeć. Kóždy sobuzynk překhadža jenož do analognych sobuzynkow.

Přis p. 2. Tři ze spomnjenych překhodow su tajkje, zo so wot tych druhich znamjenice rozdžěluja. To su: d—dž, t—é, l—l, kotrež su ze zmjehčjenja nastale (přir. §. 2. I. a III.). Při wostatnych překhodach njemóžemy sebi na žane tajkje zmjehčjenje (na žadny mjehki přidych) myslić. Duž dha móže so rjec, zo su překhody našich sobuzynkow dwoje: a) čiste abo woprawdžite (primitiwne, přenjotne) a b) ze zmjehčowanja nastate (sekundarne, scěhowace). Tute steja w poslednim wobrazu přěčne pobje sebi, tame pak vertikaluje spody seje.

Přísp. 3. Štož smy tu wo překhodžowanju sobuzynkow prajili, to pláci jenož we našej hornjołužiskej serbskej ryči. W druhich stowjanskich naryčach ma so tuta wěc wšelak hinak. To kóždy sam spóznaje, kiž sebi §. 2. (wosebje I. II. přísp. III. ze přísp. a IV. 2.), hdžež je so wo twjerdosci a mjehkosci sobuzynkow ryčalo, hišće junu rozpomni. Mjenujcy někotre sobuzynki, kaž n. př. *d, t, s, z*, su pola nas stajnje a abs. twjerde, w někotrych druhich stowjanskich ryčach pak jenož relatiwne. Z teho scěhuje, zo tajke sobuzynki pola nas překhadžeja (*dž, é, š, ž*), druhdze pak so jenož zmjehčuja (*dj, tj, sj, zj*). Intresantny je w tutym nastupanju sobuzynk *l*. Tón samy je jenož pola nas stajnje twjerdy (*l*) a stajnje mjehki (*l*); duž móže tež jenož pola nas překhadžeć. W druhich stowjanskich naryčach je tutón sobuzynk relatiwny (*ЛБ, лб*); duž móže so tam jenož zmjehčować (*l, lj*). Čěski jazyk je stowjanske *ЛБ* a *лб* cyle zhubil, a romanske abo germanske *l* na jeho město přijal (přir. §. 1. II. přísp. 2.); duž tež w českej ryči ani překhodžowanje ani zmjehčowanje tuteho sobuzynka njenamakamy. Sobuzynk *r* je pola nas (a pola wjele druhich Stowjanow) relatiwny; duž móže so tu jenož zmjehčować (k wuwzaću je hižon spomujene překhodžowanje našeho *r* po wótrych němikach). W čěskim a pólskim jazyku pak je sobuzynk *r* abs. twjerdy, a móže tam jenož překhadžeć, a to do abs. mjehkeho „ř (p. rz)“, n. p. naše słowo „rjad“ rěka č. řad, p. rząd. — Tuto rozpominaje móhli, hdy by to k wěcy słušalo, hišće wjele dale wjesě.

Přísp. 4. Druhdy so stawa, zo dwaj pódlá sebjě stejacej sobuzynkaj (wosebje *st* a *sk*) wobaj hromadže překhadžataj, n. př. město, měšćan; wěsty, wěšćić; porst, pjeršćeu; horšć, horstka; Boršć, Forste (wjesne mjeno); — stysk, so styšće; blysk, so blyšćić; piskać, pišćeć, pišćel atr. To pak njeje nič wosebite; kóždy sobuzynk překhadža tu, móht rjec, sam za so na přistušne wašnje. Jenož to je tudy k naspomnjenju, zo při překhodže „sk-šć (po prawym: sk-šć)“ sobuzynk *ć* město wótreje syčawki *č* stoji, wo čimž budže pozdžišo ryč. Tajki překhod, kaž „st-šć“ abo „sk-šć“, móht snadž so podwojeny abo zloženy (duplicatus v. compositus) pomjenować.

Přísp. 5. Při někotrych stowjesach V. rjadomnje (po Dobrowskowym rozdzělenju) widžimy druhdy sobuzynk *c* ze sobuzynka „t“ nastawać, n. p. pluskotam, pluskoceš, pluskoce město: pluskotaš, pluskota; rjehotam, rjehoceš, rjehoce město: rjehotaš, rjehota; blyskotam, blyskoceš, blyskoce město: blyskotaš, blyskota (— kaž něhdžen dawam, dawješ, dawje město: dawaš, dawa) atr. To pak njeje žane překhodžowanje; přetož twjerdy sobuzynk *c* steji tu město mjehkeho sobuzynka *ć*, wo čimž budže w scěhowacym paragrafe wobšěrniša ryč.

B. Překhodžowanje samozynkow.

Kaž sobuzynki, tak přeměnjeja so tež samozynki našeje ryče po wěstych zakonjach a prawidłach. To widžimy hnydom, hdyž jenož někotre słowjesa teho sameho korjenja přirunamy, n. př. sedzeć, sadzić, sydać; ležeć, lěhać, položiť atr. Tež tuto překhodžowanje samozynkow chcemy trochu wobšěrnišo rozpytować.

I. Samozynk, kotryž najhusćišo překhadža, je *a*, a samozynk, do kotrehož so *a* najhusćišo přeměnja, je *e*. Někotre přikłady nam to pokaža: zemjan, zemjenjo; rjany, rjenje; Jan, Jenje; žadyn, žana, žane, ženje; rjad, rjedzje; jaty, jeći; přaľ, přeli; swjaty, swjećić; wjazam, wježe; jahly, jehlnica; mjatu, mjećeš; laku, lečeš; přadu, předzeš; ćahnu, ćahnješ; blak, blečk; wićaz, wićežk; klak-ać, klečeć atd. Z tutych a ze wšelakich druhich přikładow móže so scěhowace powšitkomne prawidlo wotwodžować: „Hdyž samozynk *a* srjedz dweju mjehkjeju sobuzynkow stupa, kotrajž přez překhodžowanje abo zmjehčowanje z twjerdych nastawataj: dha překhadža tón samy w našej ryči do samozynka *e*.“ Tuto prawidlo ma jara mało wuwzaćow; jenož někotre wěcowniki a přidawniki zdžerža při skłonnjowanju swoje *a*, n. př. law, lawje; jama, jamje; žaba, žabje; žadyn, žana, žane, žani. — Krkniki *g*, *h*, *ch*, *k*, *kh* su drje mjehkje, alje te same njemóža ani přez překhodžowanje ani přez zmjehčowanje z twjerdych nastawać (kaž: č, š, ž, (t)ř — dž, ć, l — (j) — b, p, f, w, ni, n, r); duž tež samozynk *a* pódla krknikow *g*, *h*, *ch*, *k*, *kh*, runjež su mjehkje, do *e* njepräekhadža, njech te same prjedy abo zady njeho steja, n. př. kaľ, kalje; ľhaľ, ľhali (alje: ľzaľ, ľzeli); swěću, swěćach, swěćak atr. Zynk *j*, kotryž ničo druhje njeje, hać zmjehčeny dych (*h*), žada sebi překhodžowanje samozynka *a*, a rozdžěluje so po tajkim w tutym nastupanju wot wostatnych krknikow.

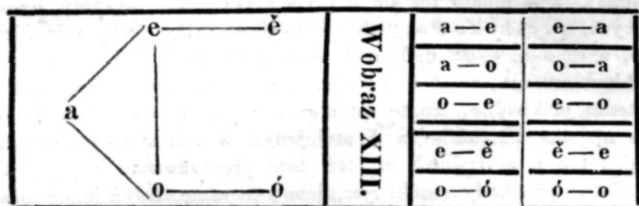
Přísp. Tu snadž něchtón rjekuje, zo su krkniki *g, h, ch, k, kh* (před samoz. *a, o, ó, u*) tola twjerde sobuzynki, dokjelž po nich a před nimi samozynk *a* do *e* njepřekhadža, kaž so to při všech druhich mjehkich sobuzynkach stawa. My pak sebi tu wěc takhlej wukładujemy. Samozynk *a* překhadža teho dla do wyššeho samozynka *e*, dokjelž sobuzynkaj z wobeju stronow do mjehkjeju sobuzynkow překhadžataj abo so zmjehčujetaj; sobuzynkaj z wobeju stronow čehnjetaj, móhl rjec, při swojim překhodžowanju abo so-zmjehčowanju samozynk *a* sobu do čěššeho samozynka *e* (je-li překhodžowanje abo zmjehčowanje jenož z jeneje strony samozynka *a*, dha tež wón do žaneho *e* njepřekhadža). Krkniki *g, h, ch, k, kh* su drje mjehkje, alje wone njemóža přez žane překhodžowanje abo zmjehčowanje z druhich twjerdych sobuzynkow nastawać. Duž tež te same pódlá stejacy samozynk *a* do čěššeho *e* sobu nječáhnu, abo z druhimi slowami, duž sebi krkniki *g, h, ch, k, kh*, runjež su mjehkje, nježadaja, zo by jich dla samozynk *a* do samozynka *e* překhadžal, kaž to wšě druhje (přez překhodžowanje abo zmjehčowanje nastawace) mjehkje sobuzynki činja. — W stowach: čáhnu, čehnješ; jahty, jehlnica atr. je sobuzynk *h* němy.

II. 1) Samozynk *a* překhadža najhuseišo do samozynka *e*, jenož z ředka přeměnja so tón samy tež do samozynka *o*, n. př. rady, rodžec; mały, molički, mólčki; twarju, stworju; hład-ki, hłodać atr.

2) Samozynk *a* přeměnja so do samozynkow *e* a *o*; runjež tak překhadžataj tež sobuzynkaj *e* a *o* do samozynka *a*, n. př. sedžec, sadžic, sadžec; čeledž, čeladnik; klepam, klapam; žel, žalosc; krej (krew), krawic; pječ, pjaty; len, lany; — khodžic, skhadžec; kolu, kałam; skok, skočic, skakać; mok-ry, maćec; steju a stoju, stajic, stajeć atr.

3) Samozynk *o* njepřekhadža jenož do *a*, kaž runje widžachmy, alje tež do samozynka *e*, a teho runja přeměnja so tež samozynk *e* nic jenož do *a*, kaž bu runje spomnjene, alje tež do samozynka *o*, n. př. skoro, skjerje; polny, pjelnić; žona, ženic; rozom, rozemic; drob-ny, drjebic; dobry, derje; porst, pjeršćen; doł, delje; — ležu, ložo; wjedu, wodžu; wjezu, wožu; njesu, nošu atr.

4) Samozynk *e* přeměňa so často do samozynka *ě*, a nawopak *ě* do *e*; tež samozynk *o* překhadža druhdy do hlubšeho samozynka *ó*, a nawopak *ó* husto do *o*, n. př. ležu, lěham; leću, lětam; rjek-nu, rěkam; pjeku, pěk; (drjewo) česać, čěsla; kěćć, kćenje; trěć, trjenje; škrěć, škrjeny; — noha, nózka; toćić, tóčka; molić, zmólk; rola, rólnik; škoda, škódný; młody, młódši; dwór, dwory; kóu, konjenc; pót, poču so; skót, skoćo; mój, moja, moje atd. — Hdyž wšě dotal spomnjene překhody samozynkow hromadu zestajimy, dóstanjemy tutón wobraz:

Přisp. 1. Tutón wobraz (mjenujcy jeho lěwu stranu) z wobrazom IV. přirunajo namakamy, zo su samozynki *ě*, *e*, *a*, *o*, *ó* we woběmaj na to samo wašnje zryadowane, hač runjež smy wobraz IV. po přirodženym nastaću samozynkow, tutón wobraz XIII. pak po jich překhodžowanju cylje samostatnje zestajeli. Z teho je widzeć, zo tež při samozynkach zakonje a prawidła překhodžowanja we jich organiskim kharakterje leža, kaž smy to hižon při sobuzynkach spóznali (přir. §. 4. A. III. přisp. 1.). Kóždy samozynk přeměňa so najradšo do teho samozynka, hotryž jemu w horěje najbližje leži. To je powšitkomny zakon. Hłowne samozynki *a*, *i*, *u* njeprěkhadžeja jedyn do druhjeho, dokjelž su w horěje předaloko wot so zdalene. Najwyšši samozynk *i* móht do *ě* a *e*, najhlubši *u* móht do *ó* a *o* překhadžeć, kaž so to pola druhich Stowjanow stawa. Tola tuto dwoje překhodžowanje je w našej ryči tak rědkje, zo móžemy je cylje zanjekjedźbować; jenož někotre słowa pokazuja na to samo, kaž n. př. wisać, wěšć; éichi, čěšić; tuh, lóžny (?). Sředžanski hłowny samozynk *a* přeměňa so najhuscšo, a to do pódlanskjeju samozynkow *e* a *o*; a runjež tak překhadžataj tež tutaj dwaj samozynkaj (*e*, *o*) nic jenož jedyn do druhjeho, alje wobaj tež do samozynka *a*. Tute tři samozynki *a*, *o*, *e*, kotrež w poslednim wobrazu w třiróžku steja, dawaja nam

najvažniše a hlowne překhody samozynkow, bjez kotrymiž je wosebje překhodžowanje *a-e* jara huste. Překhodaj *e-ě* a *o-ó* (a nawopak) staj jenož pódlanskaj; přetož *ě* njeje ničo druhje hač *e*, z *i* změšane; a *ó* njeje ničo druhje hač hlubokje *o*, z *u* změšane.

Přísp. 2. Z poslednjeho wobrazu widžimy, zo nam samozynki: *a*, *e*, *ě*, *o*, *ó* džesac přenjotnych překhodow dawaja. Druhdy stawa so, zo wěsty samozynk najbližši přeskočiwiši do dalje stejaceho samozynka překhadža. Tak přeměnja so samozynk *a* do *ó* a *ě*, a nawopak přeměnjataj so samozynkaj *ó* a *ě* do *a*, n. př. mały, mólčki; mam, měc; drěc, drač; lězu lažu; tak přeměnja so samozynk *e* do *ó* a *o* do *ě*, a nawopak samozynk *ó* do *e* a *ě* do *o*, n. př. plesc, plóc; klec, klótba; spěch, spochi atr. Samozynk *ě* móht tež do *ó* (n. př. srěni, srědni, sródka), a *ó* móhtlo tež do *ě* překhadžec. Tak bychmy džesac nowych, přeskakowacych překhodžowanjow měli, mjenujcy: *a-ó*, *a-ě*, *ó-a*, *ě-a*; *e-ó*, *o-ě*. *ó-e*, *ě-o*; *ě-ó*, *ó-ě*. Tola tute překhodžowanja su tak ředkje, zo njejsu spomnjenja hódne. K temu přikhadža, zo te same po prawym ničo nowe a wosebite njejsu. Přetož *e* a *ě* stej jedyn a tón samy samozynk, runjež tak *o* a *ó*; duž su tež tute přeskakowace a prjedawše přenjotne překhody, móht rjec, jene a te same, hdyž jenož město měšaneho *ě* a *ó* čiste *e* a *o* stajimy. Teho dla budžemy tute přeskakowace překhodžowanja samozynkow cylje zanjekjedžbowac.

Přísp. 3. Samozynkaj *a* a *o* přeměnjataj so do wyššeho samozynka *e*, hdyž so po nimaj stejacy sobuzynk zmjehčuje, abo hdyž tón samy do mjehkjejho sobuzynka překhadža (— pola *a* dyrbi tež mjehki sobuzynk, ze zmjehčowanja abo překhodžowanja nastawacy, prjedy stać, nic tak pola *o*), n. př. zemjan, zemjenjo; laku, lečes; skoro, skjerje. Napřečiwnje překhadža samozynk *e* do hlubšejho samozynkow *a* a *o*, hdyž so jedyn pólla njeho stejacy mjehki sobuzynk do twjerdeho přewbroća, n. př. žel, žalosć; ležu, ložo. Po tajkim překhadžataj hlubšej samozynkaj (*a*, *o*) do wyššeho (*e*) susodneje mjehkosće dla, a nawopak přeměnja so wyšši samozynk (*e*) do hlubšejho (*a*, *o*) susodneje twjerdosće dla. Z teho je widžec, zo zakonje a prawidla při překhodžowanju samozynkow tež we jich nakhilnosći k twjerdosći abo k mjehkosći leža, a nic samotnje we jich organiskim kharakterje; z teho je dalje tež to k spóznaću, zo so wobojetne samozynki woprawdžje w tej měrje wot mjehkosće k twjerdosći khileja, kaž we wobrazu IX. po rjedžje bjez abs. mjehkim *i* (*a-ě*) a abs. twjerdym *y* steja (— tutón rjad je: *e*, *a*, *o*, *ó*, *u*; přir. §. 3. I. přísp.).

Přísp. 4. Překhod *e-ě* njeje w našej ryči cylje ředki. Při žónskich wěcownikach, kotrež maja před wukónčnym *a*

mjehki sobuzynk (po Dr. Pf. VII. skl.), wukhadža jenotny rodžak (a jemu runja tež mnohotny mjenowak a žadak) na „mjehkje *e*“, n. př. zemja, zemje; rola, rolje. Tuto *e* přeměnja so při jenosylbných wěcownikach do *ě*, n. př. škla, šklě; lža, lžě; škra (škrja), škrě; mša, mšě atr. Tež jenozlůžkne slowjesa ze samozynkom *e*, kotrež po Dobrowskowym rozdželenju do rjad. I. B. stušeja, maja *ě* město (něhdušeho) *e*, n. př. mrěc, trěc, kčěc, hrěc, škrěc atr. (Slowjesa; přeč, leč, kleč, ječ, dzeč so atr. nimaja žane *ě*, hač runjež su jenozlůžkne; přetož w tych samych steji *e* za *a*. Po prawym rěkaja tuto slowjesa tak: prač, lač, klač, jač, dzač so, kaž je to z jich podžělnikow abo participijow: prał, lał, klał, jał, džał so atr. widžec). — **Z** cyla přeměnja so samozynk *e* rady do samozynka *ě*, hdyž w jenosylbných slowach (wosrjedža abo na kóncu) steji, n. př. měd (mjedowy), přědk (prjedy), dwě, zlě, ně atd. město: mjed, prjědk, dwje, zlje, nje atd.

Přisp. 5. Překhod *ó-o* je wosebje při sklonjowanju k wobkjedžbowanju. Wěcowniki, kotrež maja w mjenowaku jenoty před wukónčnym sobuzynkom htubokje *ó*, přeměnjeja to samo we wšěch druhich padach do čisteho *o*, n. př. dwór, dwora, dwory; wóz, woza; brón, bronje; kósć, kosćeje; nóc, nocy atd. Tola tuto prawidlo njeje bjez wuwzaća; někotre wěcowniki zdžerža swoje htubokje *ó* we wšěch padach, n. př. próch, prócha, próšje; mróz, mróza, mrózy; hródž, hródžje, hródži atr.

III. Při samozynkach mamy hišće jedyn překhod rozpominać, kotryž je něšto džiwniši, hač dotal spomnjene. Starosłowjanskje (a ruskje) **E** je absolutnje mjehki samozynk, a wupraja so stajnje kaž *je*. Tež naše *e* khila so, hač runjež je w něčičej ryči wobojotny samozynk, jara sylnje k absolutnej mjehkosći (haj, naše čiste, woprawdžite *e* je tež absolutnje mjehkje, kaž smy to wšo w §.3. III. 3. ze přisp .1. 2. wobšěrnišo rozpytowali). Tuteje skoro absolutnje mjehkosće dla překhadža naše *e*, hdyž so pódla njeho stejacy mjehki sobuzynk do twjerdeho wróća, nic jenož do wobojotneho *o* abo *a*, kaž je hižon znate, alje druhdy tež do absolutnje twjerdeho samozynka *y*, n. př. sedzeć, sydać; rjec, ryceć; debić, dyba; mlěc, mlyn; lać. vesperae, naše: nyšpor atr. Tuta wěc zda so nam wažna być; přetož tuto ze samozynka *e* nastawace *y* je w ryče-

spytным nastupanju něšto cylje druhje, hač tamo *y*, kotrež je twjerdy, hruby *i*-zynk (stsl. ѣ, přir. §. 1. III.).

Přisp. Syčawcy *s* a *z* stej w starosłowjanskim jazyku relatiwnej (СѢ, ЗѢ a СѪ, ЗѪ), a syčawka *c* je tam absolutnje mjehka (jenož ЦѢ); duž móžetaj w starosłowjanskim po tutych třoch sobuzynkach absolutnje mjehkaj samozynkaj *E* a *Ѣ* stać. W našej ryči su tute tři syčawki (*c*, *s*, *z*) do absolutnje twjerdych sobuzynkow přešte. Při tym staj so pola nas starosłowjanskaj absolutnje mjehkaj samozynkaj *E* a *Ѣ* (po sobuzynkach: *c*, *s*, *z*) najbólje do absolutnje twjerdeho samozynka *y* přeměniloj, n. př. ЦѢЛѢ, cyly; ЦѢПѢ, cyry; СЕДМѢ, sydom; СѢНО, syno; СѢКАТИ, hać. secare, syku, syc, sykać; ЗѢВАТИ, zywać; ЗЕРЦАЛО, zyr-cadlo atr. W tych słowach pak, w kotrychž po zlóžkach: ЦЕ, ЦѢ, СЕ, СѢ, ЗЕ, ЗѢ mjehki sobuzynk stej, je so samozynk *e* najhusějšo zdžeržal, hač runjež je pola nas prjedy stejaecych abs. twjerdych syčawkow (*c*, *s*, *z*) dla absolutnu mjehkosć starosłowjanskjeho *E* (wupraj *je*) pušćić dyrbjal, n. p. ЗЕЛЕНЕ, zelo; ЗЕМЛЯ, zemja; СЕБЕ, sebjě; СѢДѢТИ, sedžeć atr. Přir. §. 2. II. přisp. a §. 3. III. 3. přisp. 1.

IV. Z dotalnych rozpytowanjow budže snadž jasne, zo je překhodžowanje zynkow něšto cylje druhje, hač jich zmjehčowanje. Wěsty zynk so zmjehčuje, t. j. wěsty zynk wupraja so z mjehkim přidychem (*j*); wěsty zynk překhadža, t. j. wěsty zynk přeměnja so po wěstych zakonjach a prawidłach do cylje druhjeho (jemu jenož analogneho abo podobneho) zynka. Při zmjehčowanju wostawa zynk tón samy, wupraja so jenož z mjehkim přidychem; při překhodžowanju nastawa nam cylje druhi zynk. Samozynki móža jenož překhadžeć; sobuzynki móža překhadžeć a móža so tež zmjehčować. Tola te sobuzynki, kotrež so zmjehčuja, njemóža překhadžeć, a te, kotrež překhadžeja, njemóža so tež zmjehčować. Sobuzynki, kotrež móža so jenož zmjehčować, su hubniki *b*, *p*, *f*, *w*, *m* a džasnikaj *n*, *r*; sobuzynki, kotrež móža jenož překhadžeć, su krkniki *h*, *ch*, *k* (do twjerdych a mjehkich syčawkow), syčawki *c*, *s*, *z* (do mjehkich syčawkow: č, š, ž), zubnikaj *d*, *t* (do mjehkjeju zubnikow: dž, ć) a hubnik — po prawym džasnik — *ł* (do mjehkjejho džasnika: l). Hdyž hišće

junu na wobraz X. pohladamy, dha widźimy, zo stajnje a abs. twjerde a mjehkje sobuzynki jeho liweje strony jenož překhadžeja, relatiwne praweje strony pak jenož so zmjehčuja. — Zo je překhodžowanje zynkow, přez kotrež so naša słowjanska ryč we filologiskim nastupanju wuznamjenja, tež jara zajimawe abo intresantne, to je wěste. Štó by sebi n. př. při přěnim a zwjeršnym pohladnjenju z dobom na to pomyslił, zo matej słowje *šoť* a *khodźiť* jedyn a tón samy korjen? A tola temu hinak njeje. Słowo *šoť* (šľa, šło, po prawym: šedł, šeł, šľa, šło, č. šel, r. шель) přikhadža wot korjenja *šedu* (r. шеду, starosl. шьдѣ, profectus, πορευθεῖς), kaž nam to překhodnik abo přestupowak druhi (transgressivum v. gerundium perfecti) *šedši* (šedwši), *přišedši* dopokazuje. Syčawka *š* překhadža do krknika *ch*, kotryž my w započatku słowa abo korjenja wótrje hakož *kh* wuprajamy; zubnik *d* překhadža do *dž*, a samozynk *e* do samozynka *o*: tak dóstawamy z korjenja *šedu* nowu fórmu *khodźić* (č. choditi, stsl. ar. ходити). Naše słowo *žohnować* njeje ničo druhje, hač n. *segnen*, lač. *signare*. Lač. aněmskje *s* wuprajamy my kaž *z*, a *z* překhadža do *ž*; město *g* ma naša ryč wšudžom *h*, a samozynk *e* překhadža často do samozynka *o*: na tuto wašnje přeměnja so słowo *signare*, *segnen* do našeho *žohnować*. Tak je tež naše słowo *křiž* to samo, štož n. *kreuz* a lač. *crux* atr. Tajkich přikladow za překhodžowanje zynkow je přewjelje.

Wunoški (resultaty) tuteho paragrafa.

I. Stajnje a abs. twjerde sobuzynki dyrbjja při přistupowanju mjehkich samozynkow do analognych stajnje a abs. mjehkich sobuzynkow překhadžeć. Tute mjehkje sobuzynki so husto zasydo twjerdych wróćeja.

Relatiwne sobuzynki, kotrež su před *y* twjerde, před *i* a *ě* pak mjehkje, dyrbjja so před wobojotnymi samozynkami (*e*; *a*, *o*, *ó*, *u*), hdyž su te same mjehkje, zmjehčować. — Naše *tr* móže překhadžeć, móže pak so tež zmjehčować.

II. Krkniki „h, ch, k“ překhadžeja we wěstych padach, kotrež ma ryčnica poznamjeníc, do analognych twjerdych a mjehkich syčawkow.

III. Hlubše samozynki překhadžeja susodneje mjehkosće dla do wyššich, a wyšše překhadžeja susodneje twjerdosće dla do hlubšich samozynkow.

IV. Překhodžowanja zynkow, A. sobuzynkow, B. samozynkow, su po wšěm rozpytowanju tute:

A.			B.		
I.	h — z — ž.		I.	a — o — e.	
II.	ch — s — š.		II.	e — o — a.	
III.	k — c — č.		III.	e, o — ě, ó.	
IV.	d, t, l — dž, ć, l.		IV.	ě, ó — e, o.	
V.	(t)r — (t)ř.		V.	e — y.	

V. Hdyž wšě tudy wopřijate překhody sobuzynkow a samozynkow na drobníše rozestajimy, dóstanjemy tutón intresantny dwoji wobraz:

	A.	I.	II.	III.	IV.	V.
Wbr. XIV.		1) h—z	4) (ch—s)	7) k—c	10) d—dž	13) tr—tř
		2) h—ž	5) ch—š	8) k—č	11) t—ć	14) (kr—kř)
		3) z—ž	6) s—š	9) c—č	12) l—l	15) (pr—př)
	B.	I.	II.	III.	IV.	V.
Wobr. XV.		1) a—e	4) e—a	7) e—ě	9) ě—e	11) e—y
		2) a—o	5) o—a	8) o—ó	10) ó—o	—
		3) o—e	6) e—o	—	—	—

(Přichodnje dalje.)

Rozprawy

wo naležnosćach towarstwa maćicy serbskjeje.

A.

**Wučah z protokolla hłowneje zhromadźizny
14. haperleje 1852.**

Towarstwo maćicy serbskjeje měješe srjedu 14. haperleje swoju hłownu zhromadźiznu na winicy pola Budyšina. Jeje započatk bě popołnju w 3. hodźinje a bu ta sama wot k. předsydy Dr. Klina wotewrjena. Wón powita přítomnych přecelniwje a po rozestajenju teho, wo čož so na zhromadźiznje jednać budže, přepoda potom po postajenym rjedźje k. městopředsydzje duchomnemu Jakubej słowo, zo by tutón wo skutkowanju maćičneho wubjerka w l. 1851—52 rozprawy dał. Knjz Jakub spomni najprjódey na to, zo je wubjerk w zańdženym lěće ze sydomnaćoch sobustawow wobstawał, wot kotrychž jeno tři w Budyšinje njebydla. Wubjerk ma so po wustawkach tak husto, hač je nuzne, w Budyšinje zhromadźować a so za to starać, zo by so wuwjedło, štož je so na powšitkomnej zhromadźiznje 1847 k lěpšemu serbskjeho luda wobzanknyło. To je wubjerk hač dotal po svojich mocach dokonjeć so prócował. — Wón je w pjećich lětach wobstaća towarstwa 18 wšelakich knihi a 8 zešiwkow časopisa wudał; wón je dalje třecinu wšitkich dokhodow jako swój pokład abo jako swoje zamóženje pod mjenom „maćicy serbskjeje“ na dań wupožičil, a tež rjanu knihownju nahromadził. — Na zańdžene lěto je wubjerk jeno 2 knižcy: „Boža krasnosć w stwórbje“ a „Nadpad pola Bukjec“, kaž tež VII. a VIII. zešiwk časopisa čišćeć dać móhl.

Knjz Jakub spomni hišće dalje na to, štož bě wubjerk w svojich styrjoch lětušich zhromadźiznach

wuskutkował, kaž je to w VIII. zešiwku časopisa wopomnjene, a wozjewi skónčnje, zo je krajne knježerstwo, při skladnosći přepytowanja wšitkich druhich towarstwow w kraju, přez měščansku radu tež rozprawu wo tym žadało, kajkje wotpohladanje maćica ma; na čož je Dr. Klin wotmolwjenje, cyły wubjerk jara spokojace, ministerstwu přepodał.

Potom wuloži k. pokładnik diakonus Wjacka, zo je towarstwo w zaúdzženym lěčje 168 tl. dokhodow a 142 tl. wudawkow měło a zo je so po tajkim 26 tl. wuzbytkowało. Wyšje teho ma maćica 284 tl. zamóženja. Dokjelž potom k. Wjacka swoje zastajnstwo zloží, bu k. kantor Pjekař na namjet k. předsydy za pokładnika wuzwoleny a wza pokładnistwo na jene lěto na so. — Na to da sekretar towarstwa k. vikar Kućank rozprawu, zo je w zaúdzženym lěčje 22 sobustawow k maćicy přistupilo a 5 tych samych wustupilo, tak zo je jich tu khwilu 214. Tež spomni wón na to, zo je maćica ze zhorjelskim hornolužiskim towarstwom na to wašnje do zjenoćenstwa stupila, zo sebi wobej knihi, wot neju wudate, sćeletej. Potom wukładowaše k. kand. Mróz, zo kolporteur, dla předawanja maćičnych knihi přistajeny, njeje tajki byl, zo by sto hódne wuskutkował a k. knihownik vicedirektor Buk wozjewi z napominanjom, zo bychu so do knihownje bjez druhimi knihami tež wosebje starše serbskje darile, zo maćična knihownja tu khwilu 508 knihi wopřija, z kotrychž móže sebi kóždy sobustaw kóždy čas někotre požčić. Jako bě k. knihikupc Smoleř rozprawu wo připóslanju maćičnych knihi na sobustawy towarstwa dał, spomni so na to, hdźje nětko maćičny pomjatnik přebywa a jednaše so wo to, kak bychu so maćične knihi najlěpje do luda přinjesć dale a, po wotćisnjenju namjeta, zo bychu so w wěsty ch časach a we wšelakich stronach na přesadžowanje předawale, bu postajene, zo změja so po wšěm kraju

po hižom wužiwanym wašnju k dobrowólnemu předawanju přepodawać. — Na to nasta wosebje na namjet k. kand. Jenča dlějše jednanje, kak by so do zhromadźowanja mačičnych přinoškow lěpši porjad zanjese dał a bu wuradźene, zo drje by najlěpje było, hdy by w kóždej serbskjej wosadźje něchtón był, kiž by přinoški sobustawow swojeje wokolnosće zhromadźował. Po nametu k. Dr. Pfula dosta wubjerk poručnosć, tuhlej naležnosć z tymi sobustawami, kiž su swoju pomoc k tutej wěcy poskićili, dowujednać.

W nastupanju wudawanja nowych knihi wza k. duchomny Seiler, kotremuž bu wot k. městopředsydy džak za wustajene česne myto prajeny, tu prócu na so, zo chze zběrku serbskich spěwow hromadu zestajeć, k. wučer Rostok chce pokazki z rostlinopisa dalje w časopisu wozjewjeć, k. duchomny Domaška polubi tež jenu knižku a k. duchomny Bróska přistawk k Seilerjowej zběrcy. Štož čitanku nastupa, dha budža so bibliskje stawizny najskjerje wosebje čišćeć, druhi rukopis pak so mačičnemu wubjerke za dališe skutkowanja přepodać. W napohladu serbsk jeho słownika bu k. Dr. Pfulaj hišće tuto lěto k wudospołnjenju teho sameho wotpušćene, k. Jenč chce druhi džěl Zeleńskjeje bórzy mačicy přepodać a wot Dr. Somera je hižom rukopis „Namankanje Ameriki“ wubjerkkej přepodaty.

To by najwažniše z jednanja hłowneje zhromadźizny było.

B.

Wubjerk mačicy měješe štwortk 29. haperleje zhromadźiznu a jednaše wosebje wo to, štož by so po wobzanknjenju hłowneju zhromadźizny wuwjes měło. Najprjódcy postaji so, zo by k. pokladnik Pjeka r z pomocu k. Smolerja a Cyža po zapisu mačičnych

sobustawow wěšte wokrjesy wobmjzował, za kotrež bychu so wyššje tych knjezow, kiž su swoju pomoc hižom slubili, hišćeje po potrjebnosći sobustawy wuzwolite, kotrež bychu naležnosće maćicy w swojej wokolnosći spěchowale. — W nastupanju česneho myta, za spisowarjow maćičnych knihi wot k. Seilerja wustajeneho, wobzankny so, zo ma so w pohladanju na to samo nawěstk za spisowarjow serbskich spisow w Tydź. Now. wozjewić a dla rukopisa čitanki dosta k. Cyž poručnosć, připóstanje teho sameho skjerje lěpje wudobyć. Tež bu postajene, zo maja so ći sami, kiž chcedza maćične knihi rozpředawać, na kniharja Smolerja wobroćić, kiž budže jim wšo potrěbne rozestajeć a wubjerk wobzankny, zo by so knižka, wot k. Dr. Somera pod napismom „Khrystof Kolumbus abo namakanje Ameriki“ spisana w bližšim času wotčišćała a so hjewak tež kniha, wot Theklje z Gumpert spisana, za wotpohlady towarstwa kupiła. Redaktor časopisa dosta poručnosć, w přichodnym zešiwku wozjewić, zo budžetaj hač na dališe postajenje lětnje jenož dwaj zešiwkaj časopisa wukhadžeć a skónčnje bu wobzanknjene, zo dyrbi so w maćičnych sličbowanjach přichodnje po protyčnym lěće zličbować a nic dalje wot jutrow hač do jutrow.

W wubjerkowej zhromadźiznje, 2. septembra 1852 wotdźeržanej, wozjewi 1) k. městopředsyda Jakub, zo je baltiskje towarstwo w Šćećinje zwólniwe, z maćicu swoje knihi mjenjeć a zo je to samo hižom někotre pisma darilo. Wubjerk poručí, zo by k. knihikupc Smoleř spomnjenemu towarstwu maćične spisy pósłał. 2) Na to prašenje, hač su k. k. Cyž, Smoleř a Pjekař w serbskich wosadach z wěstymi sobustawami to wujednali, zo bychu so maćične přinoški na přihódne wašnje zhromadźowali, bu wotmolwjene, zo je so to po móžnosći wuwjesć pytało. 3) W nastupanju česneho, za

spisanje serbskich knihi wustajeneho, myta dosta k. Smoler poručnosť, prispravne napominanje na serbskich spisowacelow w Tydz. Now. wozjewić. 4) Knjez Jakub staji tón namjet, zo bychu so, dokjelž so tu khwilu cyla čitanka wudać njehodži, z najmjeńša bibliskje stawizny wudaće a so rukopisy, w tajkim napohladu pola k. k. Pjekarja a Bartka zložene, wužiwaće. Wubjerk postaji k temu deputaciju z k. k. vicedirektarja Buk a, kandidata Mróza a vicedirektarja Wanaka, a poručí jim, zo bychu tući prjedy rozsudženje wo tutej naležności wotedali, hač by so w tej samej dalje pokročilo. 5) Skónčnje dosta pokladnik k. Pjekar dowołnosť, zo smě pominanskje listki čišćeć dać a je rozeslać.

W wubjerkowej zhromadžiznje wot 23. septembra 1852 nasta 1) najprjódcy jednanje dla wudawanja bibliskich stawiznow a deputacija, w prjedawšej zhromadžiznje postajena, wupraji so za to. Duž wobzankny wubjerk, zo maja so tajkje knihi w 3000 wotčiščach naklasć a je-li trjeba po 4listnatych zešiwkach wudawać; tež bu postajene, zo dyrbitaj redaktoraj tajkneho wudawanja w swojim času položcu dobytku tuteho, kaž tež druhjeho naklada dostać. 2) Wubjerkkej bu wjetšina II. džěla Zelenškejje prjódkpołożena. 3) Hjewak bu poručene, zo by so česne póselstwo, z k. k. Dr. Klina, duch. Jakuba a not. Cyža wobstejace na postajenym dnju k sobustawej wubjerka k. kanonikusej Hašcy podało a jemu dobropřeće, w spěwje wot Smolerja zložene, k jeho 50 lětnemu měšnikskemu jubileju w mjenje wubjerka přepodaće.

W wubjerkowej zhromadžiznje wot 28. oktobra 1852 wozjewi 1) k. Dr. Klin, zo je k. kanonikus a ryceř Haška wubjerkkej džakny list připósłal a temu samemu 10 toleř jako dar za maćicu připóložil. Knjez direktar Buk dosta poručnosť, zo by wubjerkowy džak k. jubi-

larej ertnje wuprajil. 2) W nastupanju wudaća bibliskich stawiznow bu wobzanknjene, nuznu móc pjenjez na to naložiť a te same, je-li trjeba, z maćičneho poklada wotnajeć. 3) Druhi džěl k. Mučinkowe ho džěla „Boža krasnosć w stwórbyje“ bu hnydom z recensiju wot Dr. Pfula prjódkpołożeny a přispomnjene, zo budže so najskjerje po jutrach čišćeć móc.

W wubjerkowej zhromadźiznje wot 17. februara 1853 bu 1) wot k. městopředsydy k nawjedženju date, zo je k. Dr. Sómerowy spis „Namakanja Ameriki“ wušoł a teho runja tež přeni zešiwk bibliskich stawiznow. 2) Dalje wozjewi so, zo je maćična knihownja nowiše pisma zhorjelskjeho towarstwa dostala a zo to samo wototalne stawizny maćicy serbskjeje za swój časopis „Neues Lausitzisches Magazin“ prosy. Knjez Dr. Klin bě zwólniwy, tajkje džěło z pomocu k. k. městopředsydy Jakuba, knihownika Buka a redaktora Smolerja wobstarać. 3) Skónčnje bu džeński porjad za lětušu hłownu zhromadźiznu, srjedu po jutrach wotdźeržomnu; postajeny.

C.

Wot 14. haperleje hač do 31. decembr. 1852 su sobustawy I. rjadomnje swój přinošk do pokladnicy maćicy serbskjeje zaplaćili a to

1) na lěto 1852: k. Dr. Klin, měšćanski radźičel w Budyšinje; k. měšćan Dejka w Budyšinje; k. duchomny Imiš w Wóslinku; k. senior Smola na budyskim tachantstwje; k. kanonikus kantor Haška na bud. tach.; k. kanonikus Dr. Přihonski na bud. tach.; k. gmejnski prjódkstejer Buk w Zejicach; k. farař Kokla w Njebjelčicach; k. farař Warnač w Wotrowje; k. kaplan Schneider w Kulowje; k. duchomny Domaška w Nosaćicach; k. wučer Mučink w Zemicach; k. duchomny Bróska w Budestecach; k. ryćerškubler z Damnitz nad

Skaskowom; k. seminarski učer Buk na budyskim tach; knjeni Ida Frikowa, spisowařka w Draždžanach; k. Dannenberg, překupe w Delnym Wujezdžje; k. kantor Pjekař w Budyšinje; k. učer Kulman w Wojerecach; k. Täschnar, student duch. w Hali; k. Bjeuš, kupjelanski hosćencař w Smječkjecach; k. Šcholta, kaplan w Kulowje; k. Dr. Timpf, wokrjesny fysikus w Wojerecach; k. kandidat duch. Jenč w Barče; k. rektar Wičaz w Wósporku; k. duchomny Jakub w Budyšinje; k. student filologije Lóca w Lipsku; k. J. E. Mróz w Hodžiju; k. K. Mróz, kandidat duch. w Budyšinje; k. Dr. Somor, kandidat duch. w Budyšinje; k. Hrabietta, direktar a prof. w Draždžanach; k. A. Slaviček, präses serbskjejho seminara w Prazy; k. Wels, student duch. w Wrótslawje; k. M. Hornig, gymnasiast w Prazy; k. Mikławš Smola; kaplan w Ralbicach; k. farar Brězan w Ralbicach; k. A. Wičaz z kralowskjejho mlyna; k. kantor Šuster w Klukšu; k. učer Kral na Židowje; serbski seminar w Prazy; k. farar Mróz w Grunawje; k. kaplan Nowak w Budyšinje; k. J. Neruda, gymnasiast w Prazy; k. duchomny Rāda w Hućinje; k. kaplan Wowčerck w Khrósćicach; k. kapitan z Ješky nad Belej w Lěskej; k. ryčerkubler Obendorfer nad Lěskej a Woslinkom; k. Naumann, sudniski direktar w Kamjeńcu; k. major z Ludwig w Skaskowje; knjeni E. Imišowa w Wóslinku; k. duchomny Krügar w Poršicach; k. duchomny Kröhna w Delnym Wujezdžje; k. učer Bórš w Bórku; k. J. Wjenka, kral. kaplan a vicefarar w Draždžanach; k. Dr. Pful, gymn. učer w Draždžanach.

2) na lěto 1851 — 52: k. hosćencař Krawc na winicy w Bud.; k. učer Krečmar w Delnej Hórey, k. duchomny Guđa w Minakalje; k. měšćan Dejka w Bud.; k. učer Hicka, k. herbski ryčtar Walda a k. kubler Błažik w Ralbicach; k. herbski ryčtar Cyž w Nowoslicach; k. Křižan, překupe w Bukjecach; k. stud. filol.

Lóca w Lipsku; kn. kantor Šuster w Klukšu; k. wučer Kulman a k. duchomny Kröhna w Delnym Wujezdźje; k. kandidat duch. Wařko w Jabloncu; k. wučer Bórš w Bórku; k. kapłan Wowčerć w Khróscicach.

3) na lěto 1850 — 51: k. hosćeńcař Krawe na winicy pola Bud.; k. stud. Šolta w Lipsku; k. kapłan Šneider w Kulowje; k. Křižan, překupe w Bukjecach.

4) na lěto 1849 — 50: k. Křižan, překupe w Bukjecach.

5) na lěto 1853: k. ryčerkubleř z Damnitz nad Skaskowom; k. Dr. Pful, gymn. wučer w Draždžanach; k. duch. Welan w Slepom; knjeni E. Imišowa w Wóslinku na lěta 1853 — 56.

Sobustawy II. rjadomnje

1) na lěto 1852: k. wučer Michalk w Kotecach; knjeni duch. Thomašowa w Mužakowje; knjeni Lydija Wanakowa w Budyšinje; k. J. Domaška, kubleř w Komorowje; k. J. Pawlik, krawski mištr w Jitku; k. B. Falten, khěžer na Židowje; k. wučer Rostok w Drječinje; k. P. Šofka, kowařski mištr w Dobrošicach; k. wučer Brühl w Hodźiju.

2) na lěto 1851 — 52: k. wučer Brühl w Hodźiju.

Darili su do pokładnicy maćicy serbskeje w lěće 1852:

k. sudniski direktar Mosig z Aehrenfelda 20 nsl.; knjeni Thomašowa w Mužakowje 5 nsl.; k. kanonikus kantor Haška na bud. tachantstwje 10 tol.; k. ryčerkubleř z Damnitz nad Skaskowom 10 nsl.; kn. Dr. Pful, gymn. wučer w Draždžanach 10 nsl.; k. duch. Welan w Slepom 20 nsl.

E. Pjekar,
pokładnik.

W o p ř i j e ć j e.

- Nalěčo lyriski spěw. Wot H. Seilerja. . . Str. 1.
Zynki našeje ryčje. Wot J. B u k a. (Pokračowanje.) - 19.
Rozprawy wo naležnosćach towarstwa. . . . - 35.
-

Časopis towarstwa maćicy serbskjeje, kaž tež druhje z jeje nakladom abo pomocu wukhadźace knihi, dostawaja so pola k. Smolerja w jeho kniharni w Budyšinje.

Towarstwo maćicy serbskjeje chce so přez wudawanje dobrych narodnych a nawukownych pismow, kaž tež časopisa za nawjedźitosć serbskjego luda po móžnosći starać. — K towarstwu móže kóždy w kóždym času přistupić, a jeho stawy so do dweju rjadomnjow dźěla, kotrejuž přenju tu khwilu lětnje 1 tl. 10 nsl., druha pak 25 nsl. předzaptaćejo skladowac dyrbi, a za to stawy 1. rjadomnje časopis a wot towarstwa wudawane knihi, stawy 2. rjadomnje pak jenož tute knihi darmo dostawaja. — Štož k towarstwu přistupi, dostanje přistupny list a z tym prawiznu wot k. Smolerja towarstwowe pisma wotebjerać. — Lětné dokhody so porjadnje po dwěmaj třecinomaj za wotpohlady towarstwa natoža, jena třecina so pak jako towarstwowy poklad na dań wupožči. — Towarstwo so přez předstejerstwo a wubjerk, kiž ma w Budyšinje swoje sydło, wodźi a zastupuje, a kóžde lěto ma so přenju srjedu po jutrach powšitkomna zhromadźizna w Budyšinje. — Dobrowólne dary do pokladnicy a do knihownje so rad přibjeraja. Wšitkje za knihownju postajene knihi budže maćicny knihownik, seminarski wučer w Budyšinje, k. B u k, z bydłom w katholskim seminaru, přibjerać, přepóstanje knihow z cuzby pak njech so přez Smolerjowu kniharnju k dalšemu wobstaranju na njeho stawa. Štož pak te přinoški nastupa, kotrež so wot stawow towarstwa plaća, abo pjenježne dary, kotrež so hjewak dočakać dadža, te móže kóždy pak sam, pak přez jeneho maćičneho zastojnika k pokladnikkej towarstwa, k. Pjekarjej, kantorej při cyrkwi sw. Michala w Budyšinje wobstarać.

Za časopis postajene rukopisy maja so k redaktorej časopisa posłać a wšitkje za maćicu spisane wudžetki pola k. kanonikusa Haški abo pola k. duchomneho Jakuba w Budyšinje wotedać.

ČASOPIS
TOWARSTWA
MAĆICY SERBSKEJE.

1851 — 1852.

Redaktor: **J. E. Smoleć.**

Z 8° 214

IV. a V. LĚTNIK. — ZEŠIWK II.

W Budyšinje.

Z Nakładom Maćicy Serbskeje.

W kommissii w J. E. Smolerjowej knihaŕni.

ČASOPIS
TOWARSTWA
MACICY SERBSKEJE.

Druhi zešiwk.
1851—1852.

Wozjaw,

I. mjehke „e“, „a“ ha „o“ a II. prawopis
cuzych słowow z jich skłonjowanjom
nastupajo.

I. a. Po mjehkich abo zmjehčenych sobuzynkach — po tajkim po „č, é, dž, j, l, ř, š, ž“, teho runja po „g, h, ch, k“ — ma so zynk mjehkeho „e“ (le) přichódnje we všěch padach jenož přez samo „e“ woznamjenjeć (nic wjacy z džěla přez „je“); n. př. kolče, krawče, lubosće, kruće, hdže, žerdže, zemje, zmije, ale, cyle, bratře, kmótre, kokoše, číše, knježe, bliže, germaniski, hewak, druhe, nahe, suche, hluche, wulke, mehke (nic wjacy: kolčje, krawčje..., gjer-maniski, hjewak a t. d.). — b. Teho runja ma po zmjehčenych sobuzynkach samo „a“ ha „o“ (nic wjacy z džěla „ja“ ha „jo“) stejeć; n. př. susodža, knježa, knježo, wudaćo (=wudaće), třo (3), pjećo (nic: susodžjaža t. d.). — c. Słowa kaž „přećel, jandžel“ a t. d. wuprajeju a pišu so w mnohótnym mjenowaku: „pře-ćeljo“ (za přećelojo), w jenótnym wołaku: „přećelo“.—

II. a. Cuze słowa maju so — z wuwzaćom nuzneho serbskeho wukónčenja — po móžnosći po swojim domjacym wašnju pisać, runjež přez to zynki zestupile, kotrež serbski jazyk hewak hromadu njestaja; n. př. Schmiedeberg (nic Šmideberk!), do Schmiede-

berga, w Schmiedebergu; Rhein, w Rheinje, rheinski; Main, nad Mainom; Augustus (nic Awgustus!), *rodžak*: Augusta (*Lukaš 2, 1.*, po laćanskim: Augusti; nic: Augustusa!), *wołak*: Augusće; Poncius Pilatus: pod Ponciom Pilatom (kaž kóždy Serb praji [přirunaj delka *c.*]); Julius, *rodž.* Julia, *dawak*: Juliej; Epirus, Lesbos, Rhodus, *rodž.* Epira, Lesba, Rhoda; Alexander, r. Alexandra; Pythagoras, Pausanias, r. Pythagora, Pausania; Perikles, Diogenes, r. Perikla, Diogena; Sokrates, r. Sokrata, *wołak*: Sokraće; Ulysses, r. Ulyssa, *woł.* Ulyssos! *přidawnik*: Ulyssowy; Achilles & Achilleus, r. Achilla, *přid.* Achilowj; Perseus, Orfeus [přirun. delka *d.*], *rodž.* Persea, Orfea; Cicero, r. Cicerona (po lać. Ciceronis); Apollo, Apollon, *rodž.* Apollina, Apollona (po lać. a hreskim); Pelops, r. Pelopa; heros, r. heroa; Valens, r. Valenta; Dafnis, r. Dafnida; evangelion, *rodž.* evangelia (nic: evangeliona!); Gordion, Gordium, *rodž.* Gordia; gymnasium, museum, r. gymnasia, musea, *měšćak*: w gymnasiu, w museu; Präneste [přir. delka *f.*], *rodž.* do Pränesta, *mě.* w Pränesće; Konstantinopl, r. Konstantinopla; despota, Sylla, Seneka, r. despoty, Syllj, Seneki, *dawak*: despoće abo despotej, Sylli, Senecy; Europa, r. Europy, *přid.* europäiski, europejski; Troja, r. Troje, Asia, r. Asie (čítaj: Asija, Asije), *daw.* Troji, Asii; Stoa, r. Stoj, *mě.* w Stoje; universita (Universität), r. university, *mě.* na universiće; dialektika, matematika, r. —iki, *daw.* -icy; Ariadne, Psyche abo Ariadna, Psycha, r. Ariadny, Psychi; Charybdis, Nemesis, Persepolis, Erinny, r. Charybdy, Nemesy, Persepole, Erinnye (čítaj: Persepolje, Erinnyje), *daw.* Charybdže, Nemesy, Persepoli, Erinnyi; Pallas, Ceres, Salamis, r. Pallady, Cerery, Salaminy; Juno, r. Junony; Eos, r. Eoj; Saffo

(= Sappho), Echo, r. Saffy, Echi [echo, r. echa]; Sfinx (čit. Sfing-s), r. Sfingi, daw. Sfindy; Styx (č. Styg-s), r. Stygi abo (muscy) Styga; ćople klima, r. ćopleho klimata, přid. klimatiski; drama, r. a mnohota: dramata, mě. w dramaće, w dramatach; Zeus, Juppiter, Venus maju přehladnosće dla: Zeusa, Juppitra, Venusy; — Sara, Juda, Josua (za: Sarah a t. d.), r. Sary, Judy, Josuy, dawak: Sarje, Judže, Judej, Josui, Josuej; Jehovah, Eloah abo Jehova, Eloa, r. Jehovy, Eloy, daw. Jehovi, Eloi abo Jehovej, Eloej; Manasse, Ninive, rodž. Manassy, Ninivy; Hagar, Rut, rodž. Hagary, Ruty; Jonas (za: Jonah, Jona), Tobias, Jeremias, Jesaias, r. Jony, Tobie, Jeremie, Jesaie (čit. Tobije, Jeremije, Jesaije), daw. Jonje, Tobii abo Tobiej, Jeremii, Jesaii abo Jeremiej, Jesaiej; Boas, r. Boasa; Ofir, Kapernaum, Emmaus, Jericho, do -ra, -ma, -sa, -choa, w -rje, -mje, -su, -choje; — manoeuvre (čit. manöwr), rodž. manoeuvra; manoeuvrować (manövriren); cantonnement, rodž. -nta (čit. kantonnemang, kantonnementa); fond, r. fonda, mnoh. fondy (wupr. fong, fonda, fondy); parada, akcisa, r. parady, akcisy; Dauphinéa, do Dauphinée (wupraj: Dofinèja, Dauphinéje), w Dauphinéi; Bretagna, z Bretagne (wupr. Bretanja, Bretagnje), w Bretagni; Champagna, champagniski; Provença (wupr. Prowangsa; tudy „ç“ za francowske „c“ steji, zo by před „a“ = „s“ klinčalo), z Proveney (tudy nie „ç“!); Marseilla, do Marseille (wupr. Marsellja, Marsellje), w Marselli; Bordeaux (wupr. Bordô, Bordow), do Bordeaux'a, abo: do Bordeaux-a [z wotsuwnikom (apostrofo) abo z wjazawej smužku před serbskim wukónčenjom], w Bordeaux'je, bordeaux'ski; Orleans (wupr. Orleang), z Orleans'a (wupr. Orleansa), w Orleans'je, w Orleans-je; Garonna, Seina,

Loira, rodž. -ny, ry; Forcellini, Chiapone (wupr. Forcellini, Kiapone), r. Forcellin`a, Chiapone`a; Tessino, r. Tessina; Po, r. Po`a, w Po`je, nad Po`om; Tajo, r. Taja; Greenwich, do Greenwich`a (wupr. Grinič, -ča), w Greenwich`u; Cambridge, do Cambridge`a (wupr. Kembridž, -dža); New-York, w New-York`u.

b. Te słowa pak, kiž su so cyle přeserbšćile, pi-saju so po serbskim wašnju; n.př. Hadam, Jěva (Hěba), Mójzas, Herodaš, Marja, Hilža, Matej, Lukaš, Łukaš, Domaš, Mikławš, Mark, Jan, Jakub, Pětr, Šiman, Pawoł; Khrystus: do Khrysta wěrić; Khryšće! Jesus Khrystus, r. Jesom Khrysta; Jesus, r. Jesusa, wołak: Jesuso; Žid, židowski; Jendźelska; Francowska, Bran-cowska; Španiska; žandarm; žurnal (= dnjownik); cyfra; cymt.

c. Dale w tych padach, hdžež laćanske „c“ a „t“ kaž „k“ a (němske) ž wurjeknjemy, dyrbi so „k“ a „c“ (za poprawne „c“ a „t“) stajeć; n. př. direkcia (laćansk. directio), rodž. direkcie (wupr. direkcija, di-rekcije), daw. direkci; akcia, aukcia, liquidacia, r. -cie, d. -cii; Poncius Pilatus, Kurcius Rufus, Quintus Horacius Flakkus, Horac, Bakchus (lać. Pontius..., Cur-tius..., Flaccus..., Bacchus), rodž. Poncia Pilata a t. d.; auktorita, r. auktority; Kato (lać. Cato), r. Katona; deklamować (declamiren).

d. Teho runja so cuze „ph“ do „f“ přewobróca, dokelž so naše „p-h“ (přirun. phi = pfui!) při wupra-
jenju džěli; n. př. Xenofon, r. Xenofonta; Josef, Rudolf.

e. Městne a druhe mjena na „-tha“ a „-th“ (kotrež „h“ za wucho žaneje plaćiwosće nima) serb-skeho skłonjowanja dla tuto „h“ wustorkuja; n. př. Gota, Gothā, do Goty, w Goće (přetož „do Gothi, w Gotzy“ ženje žadyn Serb prajił njeby); Marta, r. Marty;

Göta, w Göće čitać; Korint, do Korinta, w Korinće.
— Jendźelske „th“ pak (kiž nimale kaž „s“ klinči)
ma so zakhować; n. př. Portsmouth, do Portsmoutha,
w Portsmouthu.

f. Němske a laćanske „ä, ae, ö, oe“ (počeźnje
[bezüglich] hreske *ai, oi*) a němske „ü“ so pola nas
najpřihódnišo přez „ä, ö, ü“ woznamjenjeja; n. př. Grä-
fenberg, Näfels, přámia (= myto), rodź. přámie; Mä-
cenas, r. Mäcenata; Äsopus; Fäakojo; Tyrtäus, o Tyrtäo!
Döffingen; Böocia; Föbus; fönix (wupr. fönik-s), rodź.
fönika; Fönicia, Föniciska; Föničan, der Phönicier; Tü-
bingen; w Münstrje; nad Grütl'om.

g. 1) Mnohótnje swójske mjena maju so tež
w serbskim mnohótnje sklonjować; n. př. Bajä,
Kannä (lać. Bajae, Cannae), do Bajow, abo: do Baj;
bitwa pola Kannow, pola Kann; Delfi, w Delfach;
Leuktra, Susa, bitwa pola Leuktrow, do Susow, do Sus;
Saturnalia, r. -liow; Tempe (za: Tempea), w Tempach;
Sardes, do Sardow, do Sard, w Sardach, sardowski,
Sardžan, Sardženjo; Les Ponts (franc.), dó Les Pontow;
a 2) kotrež so husćišo nałożuja, tych wukónčenje so
tež přeserbšći; n. př. Atheny (lać. Athenae), do Athe-
now, abo: do Athen (přirun. Dreždžany: do Dreždžan),
w Athenach; Theby, do Thebow, do Theb, w Thebach;
Alpy, do Alpow, na Alpach.

h. 1) Němske ludne mjena na „-en“ su mnohótnje,
a wostawaju *a*) tež w serbskim mnohótnje, n. př. Böh-
men, Čechi, nach B. do Čech, in B. w Čechach, Preussen,
Prussy, abo dostawaju *β*) přidawničnu (adjektivnu)
twórbu, n. př. Česka, Pruska, do -keje (mjenujicy:
zemje). — 2) Němske městne a wjesne mjena na
„-en“, kiž su z džěla mnohótny dawak, so najlőžšo
jenotnje sklonjuja (tak kaž: Mišno, Meissen, Bu-

dyšin, Bautzen); n. př. *mjenowak* Göttingen (po pravom mnohótny dawak), *rodź.* do Göttinga, *mě.* w Göttingu; *řid.* göttingski; Esslingen, Döfingen, Erlangen, Kuxhafen, Schreibershofen, Seerhausen, Feldkirchen, Eisleben, Nimwegen, *rodź.* do Esslinga, Kuxhafa, Feldkircha, Eisleba a t. d., *mě.* w Esslingu, w Seerhausu, w Nimwegu a t. d. — 3) Swójbne mjena na „-en“ dyrbja pak njeřeměnjene wostać; n. př. knjez ze Schreibershofen, knjeza Schreibershofenowy list; knjez Thüringen, knjeza Thüringena.

i. Zněmčene wjesne mjena na „-itz“ maju so na „-icy“ wukónčeć a mnohótnje sklonjować; n. př. *Řilnitš*, Pillnicy, do Pillnic, w Pillnicach (w Pillnicy); *Sedlitš*, Sedlicy, do Sedlic, pola Sedlic, w Sedlicach (w Sedlicy); *Koščitš*, Košicy, do Košic a t. d. — Swójbne mjena na „-itz“ pak so njeřeměnjeja; n. př. von Zedwitz, z Zedwitz; knjez Lunckewitz.

k. Cuze srjedźne wěcowniki (neutra) a nimale wšitke městne (wjesne) mjena su po duchu serbskeje ryče muske; n. př. wulkí gymnasium; sławny Korint; znajomny Düsseldorf. — Žónske su: Gota, Taura, Persepolis (do Persepole, w -li) a podobne. — Mišno je srjedźne. — —

Tute prawidła, w přejenosći z k. redaktorom Smolerjom a k. seminarskim wučerjom Bukom postajene, so tym, kiž „składny“ prawopis naložuja, k přećelniwemu wobkedźbowanju wozjewjeja.

Dr. Pful.

A běda temu, kiž chcył w składnym serbskim prawopisu hišće něšto přeměnjeć.

Red.

Stawizny serbskeje ryče a narodnosće.

Wot K. A. Jenča.

(Pokračowanje.)

III.

Wot reformacie hač do sydomlětneje wójny.

Kaž smy hižom w druhim dzěle našeho přeptytanja widžili, běše so serbska ryč a narodnosć wot dwana-teho lětstotka hač do reformacie pomału wšudžom zhubiła, hač w wobimaj Lužicomaj a w Lüneburgskej nic. Přeněmčil běše so cyły lud Wjeletow, kiž w Po-morskej a w wulkim dzěle Branibórskeje bydleše, přeněmčile běchu so wšitke splahi Bodrycow, kiž w Meklenburgskej, w nětčišim Holstejnje a w Hanno-verskej bydlachu, hač do jeneho jeničkeho splaha, hač do splaha Drjewjanow, přeněmčile běchu so tež wšitke splahi Serbow, kiž na wječornej stronje Lóbja bydlachu, zbytknaj běstaj jenož hišće dwaj splahaj, Mil-čenjo a Lužičenjo. Samo wot so so teho dla rozemi, zo, hdyž stawizny serbskeje ryče a narodnosće wot re-formacie sem přeptytujemy, móžemy so jenož pola tu-tych hišće zbytknych třóch splahow zadđeržeć. Mjezy tutech třóch zbytknych splahow počóbskeho Słowjan-stwa w času reformacie dadža so drje nětko jenož ćežko wuslědźić, wosebje pola Lužičanow a Drewja-now, tola pak při čitanju starych pismow hišće tu a tam wosadu zeznaješ, kiž bě w tamnym času hišće serbska. Zapóčinamy pola nas hornjo-lužiskich abo milčanskich Serbow, dha namakamy, zo běchu naše počónišo hory hižom w času reformacie počónišo mróki Serbowstwa. Mjena wsów, kiž zady horow leža, su z wjetša němske a hdyž wobydlerjow tamnych wsów

wobhladaš, dha hnydom zpóznaješ, zo to žani přeněmčeni Serbjo njesu, ale wot naroda Němcy, kiž su pozdžišo do Lužicow přičahnyli a wosebje tute hórske, wot Serbow ze spočatka mjenje wobsadžene abo cyle njewobydlene krajiny wobsadžili. Serbjo, kiž ratarstwo pře wšo lubowachu, běchu wot započatka sebi wosebje jenož runiny lužiskeho kraja wuzwolili a z tuteho boka horow zawostali. Přez tute hory wosebje je tež mjeza poľonišeho Serbowstwa hač do tuteho časa njezranjena wostała. Cyle hinak je to na ranišej a na wječornej stronje bylo, hdžež žane hory wobkhadej Serbow z Němcami napřečiwo nestejachu. Na ranišej a wječornej stronje su so teho dla tež wot reformacie sem wšelakje wosady přeněmčile. Serbske běchu na ranišej stronje w času reformacie hišće hornjoľužiske wosady: Biskopicy [Bischof] ¹⁾, Myšecy, Měrjow, Džěže, Jězor ²⁾, Kózły, Dubc, Lipoj, wokolnosć města Přibuza a Cybalina; a na wječornej stronje hornjoľužiske wosady: Smilna, Porchow, Halštraw, Protecy, Biskopicy [Bischofheim], Ponchawecy [Schmorhau], Sepicy [Schwepnitz], Wulki Hrabow, Rohna, Wulki Bukow, Ruhland z Hermanecami, Kropno a Lindow.

Wšitkje tute hornjoľužiske wosady běchu w času reformacie hišće serbske, wot milčanskich Serbow wo-

¹⁾ Přirunaj rjad bukičanskich duchomnych w: Kirchengallerie der sächf. Oberlausitz st. 441. Po tym samym běše hišće 1553—1575 w Biskopicach wěsty Donatus Müller serbski předař w róčnych časach.

²⁾ Wosady Jězor, Kózły, Cybalin a wulki Bukow mějachu hač do tuteho lětsotetka hišće serbskich duchomnych, Sepicy a wulki Hrabow hač do lěta 1714 a nimale tak doľho tež Ruhland. Dubc a Smilna hač do džzensnišeho dnja.

bydlene. Někotre wot nich su so w tutym w času přeněmčile, dokelž žanych serbskich duchomnych njedostachu. Wulcy jara tehdom mjenujcy na evangelskich serbskich duchomnych pobrachowaše, dokelž hač dotal skoro žadyn Serb studował njebě. Jeničcy Serbjo, kiž snano běchu sebi w theologiskich wěcach wjacj wědomnosćow nahromadźili, běchu wučomnicy budyskeho tachantstwa a ěi so cyrkwinskeho přeměnenja zdalowachu. Bjez Serbami tamneho časa běše pak tehdom runje tajka žadosć po cyrkwiskim přeměnenju nastala, kaž pola Němcow a woni z hromadami dotalnu cyrkwinu wustawu wopušćowachu a hdzež žaneho serbskeho duchomneho njedostachu so k němskim předowanjam přiwučowachu a dokelž w nich swoju žadosć dopjelnjenu widžachu, so tež bóle na němsku ryč zložichu, zo bychu předowanja svojich wučerjow skerje zrozumili. Wosebje z teho je přišlo, zo je so w tamnym času wjele tych wosadow, kotrež smy prjedy pomjenowali, na jene dobo přeněmčilo. Druhe wot nich su so hahklej pozdžišo w nowišim a najnowišim času přeněmčile. Kak a čoho dla, to budžemy pozdžišo widzić.

Pohladamy nětko na delnjołužiskich Serbow a jich tehdomne mjezy, dha najprjedy ze želnivosću widžimy, zo je so tudy wjele wjacj wosadow přeněmčilo a so hišće přeněmčuje, hač pola hornjołužiskich Serbow. Delnjołužičenjo mjezuja na połonišej stronje z hornjołužiskimi Serbami a ryči so teho dla hišće džensniši džen wot Zleho Komorowa hač do Mužakowa měšana serbska ryč z wobeju serbskeju naryčow, kotruž horny Lužičan tak derje rozemi, kaž delny Serb. W Złym Komorowje, hdzež su tři serbsey duchomni, předujetaj dwaj w hornjo- a jedyn w delnjo-łužiskej ryči. Zlý Komorow drje je nětko poslenja serbska wosada k wje-

čoru, ale w času reformacie džěše serbska ryč hišće hač do Bychowa [Rüfenberg]. Wot tudy čehniše so mjeza do Grabina [Rinstertal] a běchu wosady z tuteho boka: Bokwitz, Klěšišća, Žalgosé, Bytna, Nažejcy a t. d. hišće w léce 1555 wšitke serbske, kaž to jedyn churfěrščěnski wukaz, daty 31. julija 1555 dopokaže, kiž duchomnych w Grabinje, Bokwitzu, Bychowje, Bytnje, Nažejecach a t. d. pod wobkedźbowanje wyššeho duchomneho w Złym Komorowje staji, dokelž superindudenta w Wulkim Wosyku, pod kotrehož wobkedźbowanjom hewak tući duchomni stejachu, serbscy njerozomješe.¹⁾ Wot Grabina čehniše so wječorna mjeza delnjołužiskeho Serbowstwa w tamnym času dale nimo Grožišća přez Wysoku k Lukowej dele, nimo Gołyšyna hač do Storkowa. Wo Lukowje praji mjenujcy tak mjenowany monachus Pirnensis,²⁾ zo ma wokolo sebje wjele serbskeho luda, a wo Storkowje, zo ma serbski a němski lud. Tutón stawiznař pisaše pak wokolo lěta 1530. Wokolo Storkowa zawiny so wječorna mjeza k pólnocy dele k Bjeskowej. Něhduši storkowski a bjeskowski superindudenta M. Trewen piše³⁾ hišće w léce 1610, zo ma 40 serbskich cyrkwjow pod swojim wobkedźbowanjom, wot kotrychž 150 lět lět pozdžišo, w času lubnjowskeho duchomneho Hauptmanna žana wjacjacy k namykanju njebě. Wšitke běchu

¹⁾ Přirunaj: Knauth, wend Kirchengeschichte, st. 239.

²⁾ Přirunaj: Laus. Magaz. 1842. st. 291: „Lufaw hat vmb sich vil Wendisch voff.“ — „Storkaw hat windisch vnd dewegh voff.“

³⁾ Přirunaj: Enchiridion Vandalicum d. i. der kleine Catechismus Lutheri aus dem deutschen in wendische Sprache gebracht durch Andream Tharaeum. Frankfurt a./D. 1610. 8. Do tutych knižkow je M. Trewen laćansku predryč napisal. — Přirunaj tež prjedryč w Hauptmannowej grammaticy, kiž je 1761 w Lubinje čišćana

so za tutón čas přeněmčile. Wot Bjeskowa dzěše pót-
nócna mjeza najskerje hač do Přibrjega [Šürftenberg], za-
wróci so tudy na raniši bók k Gubinej dele, hdžež bě
tehdom hišće wjele Serbow, ²⁾ dale přez Brody a Trě-
bulje, hač so naposledku na ranišej mjezy horneho a
delneho Serbowstwa w wosadze Cybalinje zady Mu-
žakowa zetkašej. Cybalin je so hakhlej w tutym
lěstotetku přeněmčil.

Pohladamy naposledku hišće na krajinu limbórskich
Serbow, kiž mějachu tež hišće w času reformacie
swoju serbsku ryč a narodnosť, dha widzimy, zo pos-
lenje zbytki tuteho luda na wsach wokoło městow Loj-
chowicow [Lüchow], Wojkama [Dannenberg] a Wastrywa
[Wustrow], na wobimaj bokomaj rěki Jecy bydlachu. Jich
ryč budziše so prjedy zhubila, ale wójwoda Jurij Lud-
wig ju hišće khwilu zdžerža. ²⁾ Kaž wěsty Hassel ³⁾
powjeda, dha je so w tutej ryči posleni raz w lěće
1751 w Wastrywje přédowalo. Ale to drje je wopake
powjedanje, přetož jako w lětach 1691—1700 wěsty
Hennigen, kiž bě tehdom duchomny w Wastrywje,
sebi mały słownik drewjanskjeje ryče dzěláše, běše
tuta ryč hižom tak zašla, zo ju jenož hišće někotři
stari ludžo ryčachu a zo móžeše jenož z wulkej nuzu
jeneho bura wuslědźić, kiž móžeše jemu na jeho pra-
šenja wotmolwić.

Smy tak mjezy serbskeje ryče a narodnosťe w
časú reformacie spóznałi a přepytali, dha hladajmy

¹⁾ Monachus Pirnensis praji l. c.: „Guben hat umb sich vil
weynwachß und Windisch volk.“

²⁾ Dobrowski: Slovanka I. st. 182.

³⁾ Hassel, Handbuch der Erdbeschreibung 1. Abth. 4. Bd.
pag. 507.

nětko, što je so w tutym serbskim kraju za serbsku ryč a narodnosć stało, abo što je so přećiwo nimaj skutkowało. Bjez duchomnymi w času před reformaciju bě jich mało serbskeho naroda, a či, kiž běchu Serbjo, běchu pak wučomnicy budyskeho tachantstwa abo mnichojo rjada swjateho Franciska, kiž mějachu wot lěta 1218 w Budyšinje swoj klóštr na bratrowskej hasy, a kiž so tež swojeje khudoby dla bosakoj mjenowachu. Či wšitecy pak běchu reformaciju napřečiwni a teho dla so dziwać njetrebamy, hdyž jenož jeneho jeničkjeho wot nich bjez serbskimi evangelskimi duchomnymi namakamy. To bě wěsty Pawoł, mnich rjada bosakow, kiž wot lěta 1520 w Budestecach evangelion připowjedaše. Na universitach bě tehdom tež jara mało Serbow, dokjelž rodzeni Serbjo hišće studować njesmědžachu. Bjez prenimi evangelskimi duchomnymi tamneho časa namakamy jenož dweju, kiž běštaj na wysokich šulach pobyłaj, mjenujcy Pětra Rostoka z Wojerec kiž bu w lěće 1548 do Wósporka z frankfurtskjeje, a Stuhlschreibera z Hródka, kiž bu w lěće 1554 z wittenbergskeje university do Palowa za duchomneho powołany. Dokelž serbske wosady po tajkim žanych studowanych mužow swojeho luda za duchomnych dostać njemóžachu, Němcow pak sebi tola tež njerad bjerichu, dha dyrbjachu sebi wšelakich njewučenyh serbskich mužow za duchomnych postajeć, jenož zo mějachu lěpšu wědomnosć w duchomnych wěcach a dobru khwalbu w swojim žiwjenju.¹⁾ Z teho je přišlo, zo bjez přenimi evangelskimi duchomnymi našeho serbskeho luda

¹⁾ Dališe wo tutech přěnich serbskich duchomnych zhoniš w: Knauths wendische Kirchengeschichte 1767 — a w: Kurzer Entwurf einer Oberlausitz wendischen Kirchenhistorie. 1767.

wulku syłu šulskich wučerjow, khejbëtarjow, zwónkow, pisarjow, měšćanow, haj samych rjemjesnikow a burow namakamy. Šulscy wučerjo běchu přeni ewangelscy duchomni: w Barćeje 1555 Pjetr Bjerch, w Dubcu 1546 Domaš Černik z Barta, w Ketlicach kapłan 1570 Ambrosij Čorny z Wojerec, w Krjebi 1554 Bartrom Pawlic z Kulowa, w Ruhlandže 1540 Mathej Čorny z Ruhlanda a w Wjelećinje 1569 Pëtr Kreuc z Hodzija. Domjacy wučerjo běchu přeni duchomni w Smilnjej 1551 Domaš Rychtař a třeci duchomny w Jězoru 15 — Pëtr Šćëpan. Nižši cyrkwinsey služomnicy [aeditui a custodes] běchu přeni ewangelscy duchomni w Hórcy, [hdžež hëchu tehdom hišće Serbjo] Jakub Količ 1539, w Kózłach Marćin Tórnów z Kózłow 1542, w Krjebi Pëtr Sutoris z Mužakowa 1540, tehdom aedituus w Jazońcy, w Křišowje Vincenc Müller z Wósporka 1545 tehdom aedituus w Wósporku, w Wulkim Hrabowje 1541 Jurij Hoppa z Hodzija tehdom aedituus w Łutach, w Sepicach 1544 Briccius Rychtař, aedituus w Bukowje, w Kholmje 1546 Bartromjeń Horiš z Wojerec, tehdom custos w Kholmje, w Jězoru 1553 Khryša Kleinschmid z Wojerec, tehdom custos w Łutach, w Rychwałdže 1552 jedyn njeznaty z Bukowa, tehdom custos w Krosynje. — W wulkim Bukowje bu 1540 přeni ewangelski duchomny jedyn měšćan z Ruhlanda, Marćin Koch, teho runja w Kholmje 1539 jedyn radny knjez a kožučař Měrcin Kisyc z Hródka, a w Hbjelsku 1550 jedyn měšćanski pisar z Wósporka, Jakub Čësła. Do Jězora bu 1537 Šiman Opic z Mužakowa za duchomneho powołany, kiž bě tehdom pisar pola bartskeho a jězorskeho knjeza Khryšje z Gersdórfa, a w Šprejcach bě přeni serbski duchomny kowař ze wsy, dokjelž na wučenych ludžoch pobrachowaše. Tajke wobsadzowanje

serbskich duchomnskich městow sta so hač do lěta 1560, dokelž pak dla njewučomnosće tajkich duchomnych tola po času wšelaka wohidnosć a skóržba nasta, dha starachu so tehdomne hornjołužiske krajne stawy za to, zo by so tajkemu njedostatkej skerje lěpje wotpomhało a zo bychu Serbjo bórzy rozwučenych, kmanych a serbskeje ryče wědomnych mužow za cyrkwinych wučerjow dostali. Woni wudachu tego dla w lěće 1538 na hilžbetskim sejmje tu přikaznju: ¹⁾ „zo dyrbi so, dokelž je na kraju wonkach serbskeje ryče dla wulka nuza po serbskich fararjach a duchomnych nastala, kóždy poddan wot swojeho knjejstwa, kaž tež z klětki dele swěru napominać, zo by, jeli ma žaneho syna abo přecela, kiž by so k šuli hodził a k wuknjenju kmany był, jeho ze wšej swěru k šuli dźeržal a jeli někak móžno, jemu studować dał.“ Tu samu wukaznju wospjetowachu krajne stawy 20. novembra 1551. Haj woni džěchu hišće dale a cheychu za Serbow wosebitu šulu w serbskim kraju založić, w kotrejž bychu so serbscy młodźenicy k duchomnskemu zastojnstwu přihotować móhli. Woni pósłachu tego dla w lěće 1570 wosebitu deputaciju do Prahi na khěžora Maximiliána II. a dachu jemu prjódkstajić, zo je w Łužicach wulka nuza, dokelž wučeni mužojo duchomskeho a swětneho stawa pobrachuja, wosebje fararjo, kiž bychu serbsku ryč, kiž so hišće wot wulkeho džěla burskeho luda jeničcy wužiwa, rozymili. Krajne stawy k wotpomhanju tuteho njedostatka žadyn lěpši puć a srědk njewjedža, hač zo by so w Łužicy w jenym měsće, hdžež so hišće serbscy ryči, šula založila, hdžež bychu wučomnicy löhcy a tunjo přebywać móhli, tak zo so starši studowaceje

¹⁾ Knauth, Kirchengeschichte st. 235.

młodosće njebychu přez céžke khósty wottrašili, studowaca młodose pak so njeby přez wšelake rozprósenja a zadžewki wot studowanja wotdžeržala, kaž so to w wulkich překupskich městach stawa. Tajke přisprawne město ze wšěmi potrěbnosćemi pak by jenož Lubij był, wosebje dokelž bě tuto město přislubilo, zo chce swój wot bosakow wopušćeny klóštr k tajkej šuli připrawić a zo chce k lětnemu zapłaćenju potrjebnych wučerjow a šulskich služomnikow jedyn lěs k pomocy dać. Dokelž pak bě runje tehdom mór w Lubiju zakhadzał a dokelž bě město přez to wokhudnyło, dha njemóhlo bjez cuzeje pomocy samo za so professarjow a wučerjow zdžeržeć, teho dla dyrbja wotpóslancy krajnych stawow khěžora najponižnišo prosyć, zo chcył wón tajki skutk dobroćiwje podpjerać a někotre sta toleř za zdu kmanych professarjow a za stipendia khudych, ale k studowanju kmanych młodźencow připokazać.“ — Z tajkej próstwu džěše deputacia krajnych stawow do Prahi a položi tu samu khěžorej prjódk a měješe tež hižom nadžiju, zo budže khěžor tutu za Serbowstwo tak wažnu próstwu wuslyšeć. Ale runje w tutym lěće wudyri 4. septembra w Lubiju strašny woheń, kiž cyłe město do popjoła přewobróci. Prjedy běchu měsćenjo hižom přez mór wokhudnyli a njemóžachu teho dla hnydom zaso swoje khěže natwarić, zo bychu serbscy studentojo pola nich bydlić móhli. Tak nětko, na twarjenje serbskeje šule žana mysl wjacj njebě a pozdžišo tež nichtón wjacj na to njemysleše. Tón wužitk pak mějachu tola Serbjo z teho, zo nětko jich džěci bje wšeho zadžewka na wšě lužiske gymnasia a šule bjerichu, zo wyšnosť studowacych Serbow podpjeraše a zo khurfěršta Moric w lěće 1575 na gymnasiu w Mišnu za štyrjoch Serbow famulatorske města a za syna jeneho serbskeho du-

chomneho swobodne město založi,¹⁾ kiž tam hišće džzensniši džen wobstawa. Serbska ryč a narodnosć doby přez to tajku wažnosć, kajkuž prjedy dolhe časy měla njebě. Superintendentomaj w Biskopicach a w Wulkim Wosyku prikaza wyšnosć, zo dyrbitja sebi, dokelž mě-ještaj serbske cyrkwyje wobkedźbować a samaj serbscy njerozymještaj, serbskich duchomnych w Hodźiju a w Złym Komorowje za adjunktow a pomocnikow dzeržeć a krajne stawy wudachu wukaznju, zo dyrbi kóždy, kiž woprawdže studuje, cylje wot wšeje poddanosće wotwjazany być. Z teho přindže, zo nětko někotryž-kuliž Serb studowaše, kiž to prjedy móhl njebě a zo móžachu so po času wšitke serbske duchomske města z wučenyimi Serbami wobsadzić.

Hač dotal so w serbskej ryči hišće ničo čišćalo njebě. Pisać snano bě hižom tón abo tamny farar spytał, wosebje, hdyž chcyše serbske přédowanje dzeržeć abo Serbam něšto z biblije abo z agendy prjódkčitać. Hubjenje dosć drje tajke započatki džě-ču a my wobžarujemy, zo so ničo z tamneho časa zdžeržalo njeje, khiba jene wokoło lěta 1550 spi-sane přeloženje scénjow, kiž so w kralowskej kni-howni w Barlinje namyka, kotrež pak hižće žadyn Serb přepytał njeje, hač je woprawdže serbske, kaž rěka, abo nic. Dokelž bě nětko přez reformaciju na město stareje laćanskeje pola wulkeho džěla Serbow serbska boža služba nastala, dha běchu k temu tež wšelake knihi w serbskej ryči nuzne a trěbne a tak ruče, hač wučeni Serbjo serbske duchomske služby na so wzachu, prócowachu so woni, zo bychu serbsku ryč tež přez pismiki woznamjenjeli. Hižom w lěće 1574 wuč-

¹⁾ Entwurf einer oberläufig. wend. Kirchengistorie st. 10.

džeše přenje serbske knihi w delnjołužiskej serbskej ryči wot Albina Mollera, serbskeho duchomneho w Trupca pola Lubnjowa. Tutón, w theologiskich, kaž tež wosebje w astronomiskich wěcach jara rozwučeny muž, wuda w tutym lěće přenje serbske spěwarske, do kotrychž přeni ewangelski serbski kaplan w Lubnjowje Šiman Gast na přikaznju krajneho hetmana hrabje Šlika dwaj khěrlušej přeloži. Přiwdataj staj k tutym přenim serbskim knižkam tež mały katechismus a mała serbska agenda za duchomnych. Wone su w Budyšinje w 8° ćišćane. 23 lět pozdžišo wuńdžechu přenje knihi w hornjołužiskej serbskej ryči, mjenujcy mały katechismus Lutherowy z jeho křćeńskimi a wěrowanskimi knižkami, wudate 1597 wot Wjacslawa Worjeha, fararja w Ho-
dźiju. Ćišćane su tute knihi w Budyšinje a w prjedyryči namyka so krótke rozwučenje za tych, kiž chcedza serbsku ryč bliže zeznać a ju z pismikami woznamjenjeć. Tuta knižka je w knihowni serbskeje Michalskeje cyrkweje w Budyšinje k namakanju, runje kaž tež Mollerowe delnjołužiske spěwarske wot lěta 1574. Dolhe lěta wotpočowaše serbske pismowstwo zaso po wudaću tutech přenich serbskich knižkow. Hakhlej w lěće 1610 wuńdže zaso jedyn serbski katechismus w naryči mužakowskich Serbow wot Handrija Tharaca z Mužakowa, fararja w Bjedrichcach pola Storkowa, pod napisom: „Enchiridion vandalicum“ w Frankfurće ćišćany. Sydomnaće lět pozdžišo wuńdže zaso knižka w hornjołužiskej ryči, mjenujcy: sydom pokutnych psalmow krala Davita, w serbskej a němskej ryči ćišćane 1627 w Budyšinje, wudate a dwanaćim serbskim duchomnym w hornjej Lužicy poswjećene wot Hrjehora Marcina, duchomneho w Poršicach. Tricećilětna wójna, kiž bě bjez tym wudyrila, zadžěwaše zaso dolhe lěta

dališe rozvíjenje serbskeho pismowstwa. Wójna wotdžeržeše wjele serbskich młodźencow wot studowanja a tak bórzy zaso na serbskich wučenych duchomnych pobrachowaše. Tu a tam lěžachu cyrkwje puste a spalene, kaž kotowska cyrkej, kiž tehdom přez třiceći lět zapuscěna steješe, dóniž ju kotowski knjez Filip z Jung-hans zaso njenatwari. Tam a sem běchu Khrowatojo a Šwedojo duchomnych skóncowali, kaž w Wulkim Bukowje, w Čornym Khólmcu a w Khrosćicach. Wyše teho běše wokolo lěta 1630 w Lužicomaj mór wudyrił, kiž wjele luda přeč zhrabny a bjez nim tež wjele duchomnych. Z teho přindže, zo měješe tehdom husto wjacjy wosadow jenož jeneho jeničkeho duchomneho. Tak čitamy, zo je delnjowujezdžanski duchomny Šerc wot lěta 1629—1637 tež lučansku wosadu, a hbjelšćanski duchomny Breunig wot lěta 1646—1659 tež wulkoradšowsku wosadu sobu wobstarał, zo mějachu Kotecy a Nosacicy 1679—1684 jenož jeneho duchomneho, wěsteho Holzhammera z Biskopic a t. d. Tež Šprejcy pola Wojerec njemějachu tehdom wjele lět za sobu žaneho duchomneho. Někotre wosady bjerichu sebi zaso njewučěnych duchomnych, dokelž bychu wučeni Serbjo jara žadni. Do Kózlów přindže 1649 wěsty Mathej Krügar z Kalawy, kiž na žanej universiće pobyl njebě. Do Rychwalda bu 1645 jedyn šuler khoćebuskeho gymnasia, Jan Libša a do Luća 1640 jedyn šuler budyskeho gymnasia, Jurij Ludowici za duchomneho powołany. So samo rozemí, zo so pod tajkimi wobstejenjemi a zadžěwkami za serbsku ryč a wosebje za serbske pismowstwo skoro cylje ničo činić njehodžeše. Po třicecílětněj wójnje zdychowaše serbski lud dołho podarmo po pomocy w swojej čělnej a duchomnej nuzy. Naposledku smilichu so tola zaso jich cyrkwine knjejistwa nad nimi, natwarichu jim zaso

jich bože domy a wobsadźichu duchomske města po možnosti z rozwučenymi mužemi. W hornych Lužicach sta so to najbóle a z wjetša wšudžom tak, zo Serbjo serbskich abo tola serbskeje ryče mólnych mužow za duchomnych dostachu. K najmjenšemu so njeda dopokazać, zo by so w hornej Lužicy žana wosada hnydom po tricećilětněj wójnje přeněmčila, hač runje je k wěrje podobne, zo je so to w tamnym času z někotrymi wosadami wokoło Pólčnicy, Halštrowa, zady Kamjenca a Ruhlanda stało. Cylje hinak bě to w delnej Lužicy. Tam je so po tricećilětněj wójnje wjacy hač pólsta wosadow přeněmčilo, wosebje zady Blótow, kaž to Hauptmann w swojej delnjołužiskej ryčnicy wobkruća.¹⁾ Najwjetša wina tuteho přeněmčenja je w tym k pytanju, zo delnjołužiscej Serbjo, kiž z wjetša w njeplódnym kraju bydla, khudoby dla swojim synam njemóžachu studować dać a po tajkim jenož jara mało wučerjow ze swojeho luda dostachu a tak hižom jara zahe pod wobkedźbowanje němskich duchomnych přindžechu, kiž so za dźiw hdy za serbsku ryč a narodnosť starachu.

Dwěmaj mužomaj tuteho časa ma so serbska ryč a narodnosť wosebje wjele dźakować, dokelž staj wonaj přenje, kiž staj serbskemu pismowstwu dališu kroćel spomóžilaj a so wosebje za rozwučenje Serbow přez dobre pisma starać započalaj. Pola Delnjołužičanow běše to Bohumił Fabricius, po prawym rodzeny Polak, kiž w léće 1701 sa duchomneho do Korjenja pola Khoće-
buza, 1708 za wyššeho duchomneho do Picnja a 1721 za superintendentu do Khoćebuza přindže, hdžež wón w léće 1741 wumrje, 61 lět stary. Wón bě serbsku

¹⁾ Přirunaj prjedyryč w: *Nieder-Laußißche Wendische Grammatika von M. Hauptmann. Lübben. 1761.*

ryč hakhlej pozdžišo nawuknył a jako wón duchomnu nuzu svojich Serbow, kotrychž běše jemu böh poručil, widžeše, zo žane knihi njemějachu, z kotrychž bychu so rozwućić a natwarić móhli, wuda wón najprjedy w léce 1706 maly katechismus w delnjołužiskej serbskej ryči. Tón samy je w Khočebuzu ćišćany. Jako běše so wón přeswědčil, kajke žohnowanje bě z tajkeho rozwućenja w serbskjej ryči pola mlodych a starych nastalo, poča wón tež nowy testament do serbskeje ryče přeložec a dokonja tute čezke džělo z pomocu někotrych přecelow za někotre lěta. Wón da nětko serbske pismiki leć a založi, zo by so jeho džělo skerje lěpje dokonjało, knihićišćernju w swojej wsi, w Korjenju. Tudy bu w léce 1709 jeho nowy testament w serbskej a němskej ryči ćišćany. Pruski kral Bjedrich I. njedowoli tutón ćišć jenož, ale podpjeraše jón tež přez pjenježny dar. Tak dostachu delnjołužiscy Serbjo přez Fabriciusa bože słowo w maćernej ryči do rukow a druzy delnjołužiscy duchomny scěhowachu bórzy tutón přiklad, jako bě Fabricius puć přelamał a přeložowachu wšelake druhe pisma do delnjołužiskeje serbskeje ryče. Na rune wašnje běše böh tón knjez tež hornjołužiskim Serbam hižom někotre lěta prjedy tajkeho muža zbudził, kiž jich ryč a narodnosć zdžeržec pytaše a přez dobre serbske pisma podpjeraše. Tutón muž bě Michał Brancel (Frenzel), rodzeny 1628 w Běčicach pola Hodžija. Tón samy bu 1651 duchomny w Kózlach a 1662 w Budystecach, hdedž wón tež 29. junija 1706 jako jubelski předar zbóžnje wumrje. Ze swojej wulkej wědomnosću w filologiskich a theologiskich wěcach zjenoćeše wón tež runje wulku lubosć k swojemu serbskemu ludu. Wón je přěni, kiž je serbsku ryč přez swoju džělawasć pola wučenyh mužow

k česći přinješ, přěni, kiž je bože słowo přez pismo bjez Serbami rozšěrjał, přěni, kiž je so za to starał, zo bychu Serbjo swoju maćernu ryč tež čítać nawuknyli. Serbjo to z džakom spóznachu a mjenowachu jeho Serbow wěry přisporjerja a jeho mjeno je hač do džensnišeho dnja bjez Serbami w žohnowanju zawostalo. We wšitkich hač do lěta 1670 čišćanych štyrjoch serbskich knižkach běše so serbska ryč cylje z němskimi pismikami čišćala. Zo by kóždy sam so wo tym přeswědčić móhl, kajki prawopis su najstarši tři serbscy spisaćeljo Moller, Worjeh a Tharaeus trjebali, podawam tudy pokazku z jich pismow, kiž snano budu někotremužkuliž čim witaniša, čim žadniše tute pisma su.¹⁾ Wěšte prawidła so za jich prawopis postajíc njedadža, dokjelž žane měli njejsu, alje to samo słowo husto na jenej a tej samej stronje dwojako pišaja. Pokazka

1) z Mollera přěnju štučku znateho khěrluscha:
„nětk swjatoh' ducha prosymy a t. d.“ Ta sama ma so mjenujcy tak:

Njeth pšoffym Boga schwyteg Ducha,

Sathu pšawu wyru nhezwytzey,

Ab nass Bog kšiel schwarnowass,

Pšetym schym šlym woplewass,

Gass my domoy pšoffomy,

Wehn steje Pšuffyny. Kyryoleis.

2) Z Worjeha štwórtu kaznju:

Ty derbisch tweho Botca a Maczir czechšiciz, Echo se tebi debri poidze a dolho Schiwe budzesh na semi.

¹⁾ Tudy wospjet na to spominam, zo te same najskerje nihdže wjacy k namykanju njejsu, khiba w Panachowej hnihowni michalskeje cyrkwyje w Budyšinje, kotruž je njebo Panach, w swojim času farał w Luću, z wulkej prócu nahromadžit.

Zo je taf Wele:

My so derbime Boha bojacz a jeho lubowacz scho my nederbime naschich starischich a kneischi sacpicz ani hniwacz, ale iych weczesczi mecz, ijm sluschiacz, iych lubowacz, a wele wodnich dzerschacz.

3) Tu samu kaznju z Tharaea:

Zü derbisch twojego Woschtza a Maczeere w sczi meesch, asch säh tebe dobre poische, a dluwike schüweene smeeiesch na seemü.

Zo ga tho io gronänöh?

Wotgröhn:

Mü derbimü säh Boga boiasch a iogo lubowasch, asch mü naschich stareischich abo knäschu ne saniczümü danisch nesgneewamü, Ale derbimü gich w sczi czarschasch, gim slustich, gich sluchasch a tich ssamüch läbo meesch.

Zo je prawopis w tutech tróch najstaršich serbskich knihach jara khablaty a njewěsty, to kózdy widzi. Město našeho nětčišeho „ž“ pisa Moller stajnje „ff“, Worjeh a Tharaeus pak stajnje „sch“. Na druhje slowjanskje ryče žadyn tutech mužow kedžbował njeje, wšitecy su swoje pismo jenož po němskim zložili, a kaž woni, tak tež Marcin, kiž 17 lět pozdžišo swoje pokutne psalmy přeložeše. Michal Branel nastaja hakhlej za serbsku ryč nowy prawopis a kedžbowaše při tym tež na druhe slowjanske ryče, wosebje na čěsku a pólsku ryč a nie jenož, kaž wšitecy serbscy spisowarjo před nim, na němsku. Wón je přeni, kiž „ž, cz, dz“ w serbskim pismje nałožowaše. Po analogii druhich slowjanskich ryčow pisaše wón dale za němskje „z“ pismik „c“, za němskje „f“ pismik „z“, za němskje „ß“ pismik „s“. Teho runja nałožowaše wón tež

„ě“ w serbskim pismje a pisaše na příklad „město, swětlo“ a t. d. Někotryžkuliž by so džiwał, hdy by w jeho pismach tute slowa čital:

„To wschitko budže teje nuzy spoczajt“ ¹⁾

abo:

„Zat to ton Kral slyščasche, rozhněwa won so, a posla swoje wojsko, a skoncowa tychsamych mordaiow, a zapali jich město.“ ²⁾

Tute slowa su w lěće 1670 čišćane, bychmy jenož někotre maličkosće porjedžili, dha bychmy tudy naš nětčiši analogiski prawopis měli, kiž so někotremužkuliž před 10 lětami jako cyle nowotny, dziwny a nje-mudry zdaše. — Runje kaž dyrbyeše duchomny Fabricius w delnych Lužicach sebi sam k čišćenju serbskich knihi čišćernju založić a pismiki leć, runje tak dyrbyeše tež naš Brancel sebi k čišćenju svojich pismow serbske pismiki za svoje pjenjezy leć dać, dokelž so te same hač dotal trjebale njeběchu. Z tutymi pismikami a w prjedyrozestajanim prawopisu čišćeše Brancel w lěće 1670 přeloženje scénjow swjateho Matheja a Markusa z přidawkom přeloženja třóch hłownych symbolow a dosta za to wot krajnych stawow 200 toler česneho myta, w lěće 1671 serbski abejcej, w kotrymž wón svoj serbski prawopis dale wuwjedže, a w lěće 1688 swoje přédowanje wo wažnosći swjateje křćenicy. W lěće 1693 wuda jeho syn Abraham, kiž bě wot lěta 1686 farař w Wulkim Sunowje, svoje ryčespytné knihi wo nastaću serbskeje ryče [de originibus linguae So-

¹⁾ Přirunaj: S. Matthäus und S. Marcus in die Oberlausitzische Wendische Sprache übersezet durch Frenzel. Budišín 1670. strana 83.

²⁾ W tych samych knihach strana 75.

rabicae]. W tych samych scěhowaše wón příklad swojeho nana a naložowaše tón samy prawopis, kotryž bě jeho nan za serbsku ryč wustajił. Teho dla piše wón na příklad: „dostoinosc, swiatosc, srotka, zasparny a t. d., runje kaž my nětko w analogiskim prawopisu. Wulka bě škoda za serbske pismowstwo, zo přeni spisowarjo tutón Branclowy prawopis njewobkhowachu, ale jón tak bórzy wopušćichu. Jenož katholscy Serbjo, kiž běchu w nim swoje přene serbske knihi, mjenujcy bibliske historie stareho a noweho zakonja, w léce 1659 čišćeli, jón zdzěržachu, wosebje jako běše jedyn jich krajan, Jakub Ticin z Kulowa, kiž tehdom w Prazy přebywaše a tudy českej ryči bliže steješe, jón hišće bóle přesłowjanšćil a w swojich 1679 w Prazy wudatych knížkach wo prawidlach serbskeje ryče (Principia linguae Vendicae) gramatikalnje wudokonjał. Tutón Ticinusowy prawopis bu w léce 1690 přeni króc wot katholskich Serbow w scěnskich, kiž so tehdom wudachu, nałożeny. Za ewangelskich Serbow wuda poršiski duchomny Běrling džesać lět pozdžišo knížku runeho woprijeća a mjenowaše ju „didascalia seu orthographia Vandalica. Budyš. 1689. 8.“. Tuta knížka je wažna za serbski prawopis, přetož přez nju přinjese Běrling němski prawopis do serbskeje ryče. Hač dolal běchu ewangelscy a katholscy Serbjo nimale jenak pisali, nětko pak nasta wulki rozdžěl w pismowstwje, katholscy Serbjo wobkhowachu swój stary prawopis, ewangelscy pak přijachu němski wot Běrlinga za serbsku ryč připrawjeny a čišćachu swoje knihi w tym samym. Započatk z tutym nowowunamakany m prawopisom sta so hižom 1693. W tutym léce přindžechu mjenujcy pječo serbscy duchomni na prikaznju krajnych stawow horneje Lužicy hromadu a přeložichu Lutherowy mały

katechismus. Tući mužojo běchu **M. Pawoł Prätorius**, archidiakon w Budyšinje, **Tobias Čuderly**, duchomny w Łazu, **Jan Khryša Krügar**, duchomny w Minakale, **Jurij Mathej**, duchomny w Khołnje a **Michał Radca**, diakon při serbskej cyrkwi w Budyšinje. Teho runja wudachu woni w léće 1695 na přikaznju krajnych stawow scénske knihi a w léće 1696 cyrkwinu agendu w serbskej ryči. W tutech knihach trjebachu woni **Běrlingowy prawopis** a tón samy namaka bórzy tajke spodobanje, zo sam **Michał Brancl** swój dotalny prawopis pušći a **Běrlingowy** přiwza. To widzimy z jeho w léće 1693 wudateho přeloženja listow Pawoła k Rómskim a k Galatiskim, z jeho w léće 1703 wudatych psalmow a z jeho 1706 w Žitawje čišćaneho noweho testamenta. W tutech knihach nałožuje wón mjenujcy **Běrlingowy prawopis**. Smy tak widzili, kak je w delnej a hornej Lužicy serbske pismowstwo nastalo a kak je so w hornej Lužicy přez dwojaki prawopis zaso do dweju džěliło, dha hladajmy nětko dale, kak je so serbska ryč a přez nju tež serbska naródnosć wot wyšnosće, wot wučenych mužow serbskeho naroda a wot serbskeho luda sameho dale hajila a što je su z tutech bokow sem za nju abo přećiwo njej činiło. Pohladamy najprjedy na delnjołužiske Serbowstwo, dha widzimy bórzy, zo je to samo, kaž prjedy, tak tež nětko, hdyž so serbska ryč pisaše a čišćeše, hubjeniši wosud měło, hač hornjołužiske. Kaž smy hižom widzili, běše **Fabricius** serbske pismowstwo založil a pruski kral **Bjedrich I.** běše jeho při tym z pjenježnym darom podpjerał. Tuta wótcowska starosć zańdže z kralowej smjerću 1713. Jeho syn **Bjedrich Wylem I.** kiž wot lěta 1713—1740 knježeše, bě njeprěcel Serbowstwa. **Módlanski** duchomny **Lademann**

skorži w swojej khoćebuskej khrónicy¹⁾ wulcy jara na jeho wukaznju, kiž je wón napřećiwo serbskej ryči wudał. Wón praji mjenujcy: „Bjedrich Wylem I., pruski kral, pytaše přez husto wospjetowane wukaznje tak daloko přinjesé, zo by serbska ryč cyle zašla. Teho dla wuńdže w léće 1714 prikaznja, zo dyrbi so młodosc w šulach pilnje w němskej ryči rozwučować, zo by naposledku serbska ryč přestala. W cyrkwjach dyrbješe so teho dla tež jenu njedzelu němscy a jenu serbscy přédować. Haj po jenej w léće 1731 wudatej prikazni njesmědzachu duchomni žaneho Serba wěrować, kiž němscy njemóžeše. Dokjelž pak tuta wukaznja pola staršich Serbow k njepřewinjenje wulke zadžewki namyka, dha bu ta sama jenož pola Serbow, kiž běchu 24 lět stari abo mlódši, naložena, pola staršich pak nic. Naposledku wuńdže w léće 1735 nowa wukaznja na duchomnych a wučerjow, w kotrejž bě kruće prikazane, zo bychu wšitku pilnosć naložili, zo by so němska ryč bóle předrěta a serbska ryč po mału cyle zašla. Hač sebi kral pak runje tajku prócu dawaše, dha tola wjele nepomhaše. Serbjo čim krućišo při swojej ryči zawostachu a so přeněmčowanju napřečiwichu. Po smjerći Bedricha Wylema 1740 přestachu tajke surowe prikaznje a nowy kral Bjedrich II. wopokaza so přećiwo Serbam jara miły, dokelž běchu jemu w jeho wójnach swěru a derje služili.“ Tak powjeda Lademann, a zo su tute wukaznje krala Bedricha Wylema našemu delnjolužiskemu Serbowstwu jara wjele škodžile, spóznamy z teho, zo su so wot lěta 1713 hač do lěta 1740 jenož dvoje nowe knižki w serbskej ryči

¹⁾ Kirchengeschichte der Stadt und Herrschaft Cottbus, von Hr. Lademann, Paßf. in Wadlo. Cottbus 1798. strona 43.

delneje Lužicy čišćale, mjenujcy wot Abrahama Kněžki, diakona w starej Darbnje, kiž tehdom hišće k Sakskej słušeše. Hač runje bě Fabricius puć přelamał, dha tola dale nchtón za nim njekročeše, dokjelž to najwyššej wyšnosći spodobne njebě. W tutym času je so tež z nowa wjele wosadow delneje Lužicy přeněmćilo, wosebje na wječornym a ranišim boku nětčišeje serbskeje delneje Lužicy. Jedyn¹⁾ mały 1711 wudaty a 1718 z nowa čišćany katechismus w delnjołužiskej ryči je, kaž jeho napismo praji, za serbsku wosadu w Trěbulach (Triebel) wot jeje tedomnišeho serbskeho duchomneho Gabriela Fabriciusa wudaty, kiž pozdžišo za serbskeho duchomneho do Wysokeje a Małkoje pola Žarowa přindže. Wšitke tři wosady su dawno přeněmćene. Hakhlej po smjerći krala Bjedricha Wylema I. počachu so wot lěta 1750 sem zaso wot dweju mužow serbske knihi w delnjołužiskej ryči wudawać. Prěni bě M. Willa, duchomny w Brjazynje a druhi bě M. Hauptmann, wyšši duchomny w Lubnjowje, wobaj pak běštaj rodzenaj Němcaj.

My wopuščamy z tutym na khwilu delnjołužiske Serbowstwo a wróćamy so zaso do horneje Lužicy. Tudy běše ze zakćenjom serbskeje literatury cyle hi-naši čas za serbsku ryč a narodnosć nastał. Krajna wyšnosć, jenotliwi zemjenjo a zemjanki a cyle serbske duchomnstwo staraše so swěru za čelne a duchomne zbože svojich serbskich poddanow a lud sam dźeržeše při tajkej starosćiwosći swěru při wótcowskim wašnju. Na prikaznju lužiskich stawow buchu w lěće 1693 Lutherowy katechismus, 1695 sćenske knihi, 1696 cyrk-

¹⁾ Quirsfeldische Catechismusfragen, welche seiner deutsch und wendischen Kirchenmeinde in Triebel in Druck gegeben G. Fabricius. Lübben 1718.

wina agenda, 1710 spěwarske knihi, 1715 Grünwaldowy katechismus a 1718 Langhausowa džěćaca postilla přeložene a čišćane. Krajne stawy njezaplaćichu při tym jenož pjenjezy za čišćenje tutych knihi, ale dachu tež tym, kiž te knihi přeložowachu, za jich prócu myto. Druzy dobri přeceljo a podpjerarjo serbskeho pismowstwa běchu: swobodna knjeni Henrietta Katharina z Gersdorf nad Bartom, mandželska krajneho hetmana z Gersdorf, hrabja Kaspar z Gersdorf nad Klukšom, potajny radzićel a wyšehamtski hetman, hrabja Kurt z Kallenberga nad Mužakowom, komtessa z Gersdorf w Čichoncach a jendželski baron z Hales, kralowski jendželski pólanc w Barlinje. Knjeni z Gersdorf da mjenujcy w léće 1693 listy Pawola k Rómskim a k Galatiskim, w léće 1703 psalmy Dawitowe a 1706 nowy testament wot Brancla přeloženy za swoje pjenjezy čišćeć a serbskim cyrkwjam a khudym ludžom darmo wudžělic. Wona wumrje 7. měrcu 1726. Hrabja Bjedrich Kaspar z Gerdorf, knjez nad Klukšom a t. d. podpjeraše 1742 nowy wudawk biblije, kotryž klukšan-ski duchomny Jan Kühn wobstaraše, a w léće 1744 a 1745 nowy wudawk spěwarskich knihi teho runja wot Kühna wudatych. Přez to dosta serbski lud tak derje bibliju, kaž tež spěwarske za jara tunje pjenjezy do svojich rukow. Hrabja z Kallenberg da w léće 1745 w Lubiju za swoje pjenjezy čišćeć serbsku a němsku knižku w mužakowskjej ryči „wustajonje toga zboža“ mjenowanu. Štó je tu samu přeložil, mi znate njeje. Komtessa z Gersdorf w Čichoncach zaplaći w léće 1776 čišćenje małych knižkow „wot započatka křescijanskeho žiwjenja“, kotrež běše bartski wučer Handrij Gedan do serbskeje ryče přestajił. Ale nic jenož pola Němcow, tež pola druhich narodow mě-

ješe serbske pismowstwo tuteje periody swoich přečel-
low. Jendźelski lórd, baron z Hales, kiž w lěće 1704
z Wina přez Budyšin do Barlina puéowaše a w Bu-
dyšinje jenu njedzelu Serbow w jich narodnej drasće
z michalskeje cyrkwe wote mše hić widzese, wobho-
nješe so pola tehdomnišeho měšćanskeho archidiakona
M. Pawoła Praetoriusa dale za Serbami a jako běše
jemu tón samy skoržił, zo maja mało knihi, přepoda
jemu wón jene w jendźelskej ryči pisane a pozdžišo do
němskeho přestajene knižki „wo nuznoće dušje wobsta-
ranja“, kotraž dyrbjše Praetorius do serbskeho přelo-
žić a čišćeć dać. Přeloženje a čišćenje bu wot Halesa
zapłaćene a knižki so Serbam darmo rozdawachu. Za
wudaće serbskich knihi w katholskim prawopisu a za
katholskich Serbow staraše so runje tak wótcowscy,
kaž krajne stawy za ewangelskich, budyske tachant-
stwo a wosebje jich serbscy knježa tachantojo: Brück-
ner, Vicki, Just, Freischlag a Wósky, kiž wot lěta
1690 pak sami serbske knihi pisachu, pak jich pisanje
druhim serbskim knjezam duchomnym přikazachu. Při
tajkej starosćiwosći ze wšěch bokow njemóžeše hinak
być, hač zo so serbska ryč lěto wot lěta bóle a bóle
w pismje polěpšowaše a zo so rjad serbskich knihi
lěto wot lěta powjetšowaše. Wosebje je serbske du-
chomnstwo wobeju wěruwuznaćow so ze wšej prócu
za nawjedzitosć serbskeho luda starało a přez přelo-
ženje a wudaće dobrych pismow jeho nabóžnu mysl
zdžeržeć pytało. Zo je serbska literatura tuteho časa
jenobóčna wostała a zo je so jenož nabóžne polo wob-
džětało, nam dziwno być njemóže, hdyž pobožnu mysl
serbskeho luda znajemy a přiwozmjemy, zo Serbjo hač
do lěta 1670 tež nic najnuzniše knihi za zjawnu a dom-
jacu božu službu njemějachu. Spisarjo serbskich knihi

tuteho časa su jenož mužojo duchomnskeho stawa, hakhlej při kóncu tuteje peridy zapóčneja tež wučerjo pisać. Prěni wot nich bě Handrij Gedan, wučer w Barće. Najwjacy su pisali po Branclu a Ticinu a po tamnymi mužemi, kiž katechismus a t. d. wudachu: Jan Běhmař z Rodec, duchomny w Budestecach, Jurij Dumiš z Wjelkowa, duch. w Lutach, Khryša Bjedrich Faber z Wulkeho Bukowa, duch. w Klukšu, Jan Pječ z Wjelećina, diakon w Budyšinje, Mathej Šolta z Křidola, diakon w Ketlicach, Jan Kühn z Budyšina, duch. w Klukšu, Hadam Širach z Nosaćic, duch. w Budyšinku, Jurij Möhn z Hruboćic, duchomny w Njeswaćidle a pola khatólskich Serbow: Jakub Anton Kilian, senior na tachantstwje, M. Jurij Hawštyn Swótlík, senior a Jakub Wósky, tachant na budyskim tachantstwje. Zabyć tež nječamy tych mužow, kiž su nam swjate pismo z wulkej prócu do serbskeje ryče přeložili. Běchu to knježa duchomni Langa w Minakale, Jokuš w Hbjelsku, Běhmař w Budystecach a Wawer w Bukecach. Woni přeložowachu jědnaće lět hromadžje a dđeržachu w tutym času 45 zhromadžiznow, w kotrychž swoje džěla přendžechu. Zo je so jim jich džělo z boha tak derje radziło, teho je sobu přičina, zo mějachu tři słowjanske přeloženja swjateho pisma před sobu, mjenujcy pólske, česke a cyrillskosłowjanske. Cyła biblija za ewangel-skich Serbow wuńdže w léce 1728. Za katholskich Serbow je senior Swótlík wot léta 1707 swjate pismo po vulgaće přeložil a tuto přeloženje w někotrych foliantach zawostajil, kiž so nječišćane w tachantskej knihowni w Budyšinje namakaja. — Zo pak bjez Serbami předco wjacy tajkich mužow nastawaše, kiž z horecej lubosću k serbskej ryči a narodnosći tajku wědomnosć zjenočachu, zo móžachu z pomocu serbskeje

ryče písać a něšto hódne wuskutkować, to maja so Serbjo swojim narodnym wustawam za studowacu serbsku młodziznu dzakować, kiž w tutej periodźe nastachu. Najprěniši tajki wustaw za młodych studowacych Serbow bě serbski seminar w Prazy, kotryž w léće 1704 dwaj bratraj Měrcin a Jurij Šimon z Čemjeric pola Budyšina za katholskich młodźencow založištaj. Něšto runeho bu w léće 1716 w Lipsku za evangelskich Serbow založene, mjenujcy serbske přédarske towarstwo, wot šesćoch serbskich młodźencow z horneje Lužicy. Tuto towarstwo zauidže drje w léće 1723 zaso, ale nie na dolhi čas, přetož 1728 bu to samo hižom zaso wobnowjene a běše hač do léta 1773, w kotrymž zaso na někotre léta rozpany, wosebna wučěrnja za serbskich młodźencow, w kotrejž woni serbsku ryč po jeje prawidłach zeznać a swoju narodnosć w bratrowskim zjenoćenstwje hajić pytachu.¹⁾ Po tutym přikładze založichu tež w Wittenbergu serbscy studowacy młodźency w léće 1749 serbske přédarske towarstwo a zwučowachu so w tym samym w serbskej ryči. Jako pak so 1760 w Wittenbergu universitetska cyrkej wotpali, w kotrejž Serbjo swoje přédowanja dđeržachu, zauidže tuto towarstwo tež na někotre léta. Sydomlětna wójna a z njej nastata khudoba a drohota hjez Serbami bě wina na zahinjenju lipskeho a wittenbergskeho přédarskeho towarstwa. Přez tute tři serbske wustawy w Prazy, Lipsku a w Wittenbergu dostachu serbscy młodźency, kiž cheychu něhdy hjez Serbami duchomni býć, skladnosć, nie jenož dobre theologiske

¹⁾ My tudy jenož z krótka na tute wažne serbske zjenoćenstwa spominamy, dokelž smy sebi wobšěrnju powjesć wo nich za jedyn bližši zešiwk časopisa skhowali.

wědomnosće sebi nahromadzić, ale so tež wosebje w serbskej ryči wudokonjeć. Runu skladnosć dostachu w tutych lětach tež tajcy młodzi Serbjo, kiž chcychu pozdžišo jako wučerjo serbske džěci rozwučować. Hač do lěta 1750 běchu serbske šulje na kraju jara hubjenje z wučerjemi wobstarane. Wulka njewědomnosć knježeše bjez wučerjemi a sami tajcy wučerjo, kiž mějachu pódla tež cyrkwinu službu sobu wobstarać, běchu njewučeni mužojo, dokelž na wustawach pobrachowaše, hdžež bychu sebi k šulskej wučbje potřěbne wědomnosće a nazhonjenja nahromadzić móhli. Za wotpomhanje tajkeje nuzy je sebi hižom prjedy spómjnjeny hrabja Kaspar z Gersdorf nad Klukšom a t. d. wulki džak bjez Serbami zaslužil. Tón samy založi mjenujcy wokolo lěta 1740 serbski seminar za wučerjow w Klukšu. Tehdomniši klukšanski kaplan Kühn wza direkciu toho sameho na so. Młodzi kandidaty, kiž z Lipska a z Wittenberga přindžechu, rozwučowachu tudy serbskich młodžencow a přihotowachu jich za přichodnych serbskich wučerjow. Pozdžišo přepołoži hrabja z Gersdorf tutón seminar do Delneho Wujezda a natwari tudy 1745 wosebitu khěžu za seminaristow. W tutym seminaru wučachu pjećo wučerjo nic jenož tak mjenowane realije, ale tež lačansku a grichisku ryč. Wokolo 50 serbskich hólcow bě tudy stajnje zhromadženych, wóni bydlachu, jědžichu a lěhachu hromadžje pod wobkedžbowanjom jeneho wučerja. Někotři plačachu něšto małego, za khudych pak plaćeše hrabja z Gersdorf. Tudy je so wjele młodych Serbow přihotowało, kiž su pozdžišo bjez svojim ludom z wulkim žohnowanjom skutkowali. Jako hrabja Gersdorf 1751 wumrije, bu tutón seminar do Nizkeje přepołoženy a přesta serbski być. Tež w Čichoncach bě hrabja

z Gersdorf podomny wustaw založil, kiž po jeho smjerći do Maleho Wjelkowa přindže a po času tež zasta serbski być. W lěće 1752 založi tež knjez nad Wulkim Wjelkowom, Awgust Adolf z Bölow, šulu za Serbow z dvěmaj wučerjomaj. Po času bu tudy nowe twarjenje k tajkemu wotpohladanju natwarjene a za to starane, zo móžachu tam wučomnicy z dališich wsów jědź a bydło dostać. Z tutech za Serbow založených seminarow je wjele derje rozwučených wučerjow wušło, kiž su bjez Serbami pozdžišo křesćijansku wěru a dobre wědomnosće rozšěrjeli a wot lěta 1766 sem tež serbske pismowstwo přez swoje džěla podpjerali. Wopomnimy nětko hišće junkróć wšitko to, štož je so wot třicećilětneje wójny hač do sydomlětneje za serbsku ryč a narodnosć wot wyšnosće, wot jenotliwych zemjanow a wot serbskeho duchomnstwa činiło a kak stej so tutej narodnej kuble našich serbskich wótcow w hornej Łužicy hajilej, dha so naposledku hišće zdobjnje prašamy, kak dha je so serbski lud sam pri tajkej starosći wyšnosće zadžeržal a hač je so teje sameje hódny wopokazał. Zo je serbski lud tajku džělawosć za swoju ryč a narodnosć z džakom spóznał a přijal, zpóznamy z teho, zo Serbjo pilnje serbske knihi čitachu, tak zo dyrbjachu so najbóle wšitkje za krótke lěta hižom drubi, třeci, haj džesaty króc a hišće wjacjy razow z nowa čišćeć, dale, zo woni swojim synam pilnje wuknyć a studować dachu a naposledku z teho, zo woni swěrní a sprawní Serbjo wostachu a při serbskej ryči a narodnosći twjerdže džeržachu. Wot 1648 sem hač do sydomlětneje wójny, haj hišće dale hač do lěta 1817 su so jenož tři něhdy serbske wosady přeněmčile, mjenujey Ruhland, Wulki Hrabow a Sepicy. W Ruhlandže su serbske bože služby najskerje hižom 1699

ze smjerću poslenjeho serbskeho duchomneho Suchánda přestale a w Wulkim Hrabowje 1714 po přesadženju poslenjeho serbskeho duchomneho Bergholda do Njeswačidla. W tym samym léce 1714 wumrje tež w Sepicach posleni duchomny, kiž je tudy serbscy předował, Mathej Radca ze Zemic. Jeho město bu z němskim duchomnym wobsadžene a Sepicy přestachu serbska wosada býć.

Smy so tak ku kónceji tuteje třećeje peridy stawiznow serbskeje ryče a narodnosće přiblížili, w kotrejž serbske pismowstwo pola hornych a z džělom tež pola delnych Łužičanow tak rjenje kćěć započea a w kotrejž serbska ryč a narodnosć pola wysokich a nizkich, pola Serbow a pola Němcow tajke podpjeranje dosta, kaž ženje prjedy, dha wobhladajmy naposledku hišće wot sud serbskeje ryče a narodnosće limbórskich Serbow, kotrychž stawizny so z tutej peridy hinjenja serbskeje ryče a wutupjenja serbskeje narodnosće scónčēja. Poslenje zbytki tuteho serbskeho splaha bydlachu, kaž smy to hižom widžili, na wobimaj bokomaj rěki Jecy. Jich ryč počea so bórzy po třicecílětněj wójnje zhubjowac. Wěsty Jurij Bjedrich Mithofen w Lojchowicach bě přeni, kiž je na próstwu jeneho swojeho přecela w léce 1691 wotčenaš, někotre modlitwy a 139 słowow z němskim přelóženjom zhromadził a nam k přepytanju zawostajił.¹⁾ W swojim lisće praji wón, zo žane knihi a pisma w tutej ryči njeje nadeńć móhł, zo tuta ryč z mocu wotebjera a zo je jenož z wulkej prócu jeneho muža namykał, kiž je jemu na jeho prašenja wotmowić móhł. Někotre lěta pozdžišo 1998 zložili so Jan

¹⁾ Leibnitzii collectanea etymologica ed. Dr. Eccardus. Hannover 1717. p. 335.

Pfeffinger, inspektor ryčerskeje akademie w Gleinje (Lüneburg) na tutu mrějacu ryč a nahromadži wyše wótčenaša a jeneje pèsnički tež 480 slowow a 47 prašenjow, kotrež je nam z francowskim přeloženjom zawostajil¹⁾. Tón samy běše sebi tež mału grammatiku tuteje serbskeje ryče spisal, ale ta sama je so w poslenej wójnje spaliła. W tym samym času 1691—1700 hromadžeše sebi tež Khrystan Henningen, rodzeny z Jessena, duchomny w Wastrywje mały slównik lüneburgskeje serbskeje ryče. W tym samym je wón z pomocu jeneho serbskeho bura Jana Jančšgi někotre sta serbskich slowow zhromadžil. Tutón slównik, kiž je pozdžišo do knihownje towarstwa wědomnosćow w Zhorjelcu přišoł, je najwažniši bje wšitkimi, škoda jenož, zo Henningen serbscy njerozemješe a wšitko z němskim pisomom pisaše. Druhje slówniki lüneburgskeje serbskeje ryče, najbóle z pomjenowanych třóch wotpisane wudachu pozdžišo Dommeier²⁾, z papjerow jeneho serbskeho duchomneho w hrabinstwje Wójkamje [Dannenberg], hrabja Potocki³⁾ ze rta jeneho serbskeho zemjana, wěsteho Platowa njedaloko Lojchowicow, rusowska khěžorka Katharina⁴⁾ a naposledku tež Dobrowsky⁵⁾. W Henningowym času serbska ryč w Lüneburgskej z mocu

¹⁾ Georgii Eccardi historia studii etymologici linguae germanae. Hannover 1711. p. 269.

²⁾ Hamburger vermischte Bibliothek 1744. Bd. II, 794—801. Němsko-serbski slownik, wopřima wjacy hač 300 slowow.

³⁾ Potocki: voyage dans quelques parties de la Basse-Saxe. Hambourg 1795. st. 45—63 francosko-serbski slownik.

⁴⁾ Na jejnu přikaznju wuńdže w Pětrohrodze wulki vocabularium comparativum. Do njeho dyrbjěše tež 200 wěcownikow lüneburgskeje ryče přiné, ale 110 njedosta žane pomjenowanje, a wjele tych samych je lužisko-serbskich.

⁵⁾ Dobrowsky: Slovanka st. 12. a 220.

mrěješe a je wěsće 50 lět pozdžišo cyle zašla, hač runje nowiši spisaćeljo a pućowarjo hišće wo Serbach w Lüneburgskej powjedaja a wobkrućeja, zo so tu a tam na wsach hišće serbscy ryči. K najmjenšemu nihdže čitał njejsym, zo by žadyn pućowar, kiž to powjeda, tamnych wobydlerjow sam serbscy ryčec slyšał. Tež to je hole powjedanje, zo je so posleni króc w Wastrywje 1751 serbscy přědowało, přetož tehdom bě serbska ryč w tutej krajinje hižom morwa. Henning praji w tutym nastupanju w prjedyryči k swojemu słownikej: „W tutym času [1691—1700] ryča jow w wokolnosći jenož hišće někotři stari ludžo serbscy a smědza to lědom přěd swojimi džěćimi a druhimi młodymi ludźimi činić, dokelž je tutemu młodemu ludej maćerna ryč tajka hroznosć, zo ju, na město zo bychu ju wuknyli, tež ani slyšec njechaja. Teho dla je bjez molenja wěste, zo budže za 20, k najwyššemu za 30 lět, hdyž so stari ludžo minu, ze serbskej ryču tež nimo, a zo jedyn potom žaneho Serba wjacy ze swojej ryču njebudže k wuhladanju a k slyšenju dostać móc, hdy by runje wjele pjenjez na to wažic cheył. Jako běch ja,“ tak praji Henning dale,“ přez bože wodženje tudy za duchomneho přišoł, sym ja hnydom za pismami w tutej rěči slědžil, ale podarmo, dokelž so w njej ženje ničo pisało njeje, přetož nichtón z tuteho luda njemóžeše w prjedawšich časach ani čitać ani pisać a ći, kiž su pozdžišo studowali a wot nanoweho aby maćerneho boka abo tež z wobeju bokow serbskeho rodu byli, su so serbskeje ryče swěru zdžerželi, zo so njebychu přeradžili, zo su serbskeje kwrje, a so teho hanibowac njetrjebali. Pola mje bě bjez tym wulke požadanje po tutej ryči nastalo, ale k přěnjemu njechaše mi žadyn Serb k temu stać, zo hišće serbscy rozemi, dokelž so bojachu, zo so ja za

tym jenož k jich hanibje a žorta dla naprašuju, a k druhjemu běchu to tež lući njewučeni burjo, kiž wot ko-rjenjow a prawidłow tuteho abo tamneho słowa runje tak mało wjedźichu, kaž druzy njewučeni ludžo w druhich ryčach. Wyše teho so žana prawa składnosć k tajkemu džělu namakać njechaše, přetož wšědny dzei ma bur tak polnej rucy džěla a njedzela ja žaneje khwile njemějach, dokelž dyrbjach dwójcy předować. K temu hišće přindže, zo ja žaneho praweho wužitka njewidzjach, kiž by so přez tajke džělo docpić móhl, dokelž tuta ryč ani w cyrkwi ani w wšědnym žiwjenju wjacy nuzna njeje a móhla teho dla bje wšeje škody za tute žiwjenja wobstejenja zańć. Tola čím wjetše zadžěwki so mi do puca stajachu, čím bóle rosciše moja žadosć po tutej ryči. Naposledku bóh tak wjedziše, zo ja w swojej wosadze muža wunamakach, kiž njebě jenož zwólniwy, mi w tutej naležnosći njedzela po kemšach po móžnosći služić, ale kiž bě tež tak wušikny, zo móžeše so bórzy do mojich prašenjow namykać a mje po dališim rozryčenju khětro spokojić a kiž móžeše pódla tež pisac. Wono drje je mi dowolene, zo mjeno tuteho mojeho wučerja, kiž je před někotrymi lětami k mojej wulkej zrudobje njenadźujcy puć wšitkjego swěta nastupił, tudy z džakomnej wutrobu zjawnje mjenuju. Wón rěkaše Jan Janěšga, wobydler w Klenowje w wostrywskim hamće, a běše tak dobrych pocćinkow, zo ani swětna, ani duchomna wyšnosć jeho dla ženje žane mjerzanje měla njeje. Mój smój so po tajkim w božim mjenje z časami, hdyž runje žane zadžěwanje njemějachmoj, hromadu zešłoj a po dołhej prócy tež naposledku na papjeru přinjesłoj, štož sym w tutym swojim słowniku zakhował.“ — Tak powjeda Henning wo wotemrjecu serbskeje ryče w Lüneburgskej. Škoda,

zo jeho a jeho prjedownikow zběrki hišće wot žaneho Słowjana zhromadžene, zřadowane a k něčemu cylemu zjenočene njejsu, zo bychu nam hlubši a njechablaty pohlad do tuteje nětko morweje serbskeje ryče poskićile. Wěsty Dr. Burmeister ¹⁾ je mału ryčnicu tuteje ryče spisał, je so pak při tym bóle meklenburgskich Serbow dźeržal; naš Broniš ²⁾, duchomny w Pricnje w Delnjołužicach, je předložki (praepositiones) połóbskich Serbow zhromadził a zřadowal; Šafařík ³⁾ je krótki přehlad tuteje ryče w swojich starožitnosćach dał a njebo Čelakowski ⁴⁾ je połóbske serbske słowa etymologiscy zřadowal a w rukopisu akademii w Pětrohrodze zawostajil. To je, tak wjele hač ja wěm, wšo, štož je so hač dotal w tutej naležnosći stało. Słowjan dyrbał tute wěcy zřadować a wudać, wone bychu krasny poklad za słowjanski ryčjespyt byle. Najwjetša přehladniwosć a słowjanske wucho pak je k tutym zběrkam nuzne, přetož wone su wot Němcow zhromadžene, kiž njewjedzachu ani prawje pisać, ani so prawje prašec, kaž to wjele přikladow dopokaže. Jako pokazku ryče lüneburgskich Serbow přistajam tudy wótčenaš, kaž sym tón samy po třóch variantach z analogiskim prawopisom pisać **spytal**:

Nós holja ⁵⁾ wader, ta toj jis wa njebisgaj,
Sjungta woardo tyj ⁶⁾ geimang,

1) Ueber die Sprache der früher in Mecklenburg wohnenden Obotritenwenden v. Dr. Burmeister. Rostock 1840. 8.

2) Přirunaj: Laus. Magazin. 1850. st. 60.

3) Šafařík, Slav. Alterthümer II. st. 616.

4) Přirunaj Šafařík, Slav. Alterthümer II. st. 618.

5) holja najskerje němskje slowo heilig, runje kaž wader Water. Za slowo n a n trjebachu tamni Serbju hjewak po Henningu a Pfeffingeru slowo ejta.

6) tyj, w mojich třjóch zběrkach tugi, tugi a tui pisane, je neutrum, femininum rěka tia.

Tja rik komma,¹⁾

Tja wilja mósa šinjot, kók wa njebisgaj,
tók²⁾ na zimje.

Nôsi wisedanejsna³⁾ stjejbba⁴⁾ doj nám dâns,
Un⁵⁾ witedoj nám nôse grejchi, kak moj
witedojimy nôsim grejsnarim.

Njebringoj⁶⁾ nôs ka warzikonje,⁷⁾

Ejlözôj⁸⁾ nôs wit wisokak chaudak.⁹⁾ Amen.

(Přichodnje skónčenje.)

1) rik a komma němskje słowa.

2) W dvěmaj zběrkomaj namakam za tók = kok kak, w třećej eack. Wšitke tři wurazy su wopaki stajene, kók je naše kak, po analogiji tuteho słowa a po Henningowym słowniku dyrbi tudy tók stać.

3) wisedanejsna je słowo hromaduzestajene ze slowow wissi = wšitki a danejsna [dân = džen] = džensuiši

4) stjejbba = skiba [skibka]. Henning w swojim słowniku praji, zo su limbórcy Serbjo načatu pokrotu khlěba tak mjenowali, cytu pokrotu pak pyčan = pječwo wot pyc [pjec].

5) un = unb. 6) Njebringoj je nastalo ze serbskjeje njegacie a z němskjeho bringen.

7) warzikonje = Versuchung.

8) Ejlözôj: dvě zběry čitatej: „Tay lösoay“, jena „erlösy“. Spómnjene „tay“ je wěsće nastalo z němskeho „er“, kaž z Henningowehe słownika widžimy, su limbórcy Serbjo tute „er“ přewobrócili do „ej“, na přikład: erfchaffen = eysopat, ertrinken ejtipit, erwürgen ejdowit a. d.

9) Chaudak: Henning praji, zo je so tuto słowo pola Limbórcanow wosebje wot čerta trjebalo. Tola tež hjewak namakamy to samo słowo pola nich. Na přikład hrozne wjedro rěka pola nich „chauda wjedri“, to je: khude (chude) wjedro.

Fädrusowe basnicki

*z łatyńskjeje do serbskjeje řecy dołojcnych
Łužycow přełożone*

přez

Chr. Fr. Stempela,
hušego fararja w Lubnowje.

Prědne knigły.

I.

Wjelk a jagnje.

Raz k řece wjelgi łacnej z razom přižoštej

Wjelk zastanecy hušej pod wodu, a kusk

Wot njogo nižej z wody jedno jagnjetko.

Wned z křawnej' požednosću pyta zwadu wjelk.

„Pře - c'“ žěrjo se na njo, „sy wodu zmušilo, 5

„Gaž kšěch ja piš?“ — To jagnje rjajnjo třašywje:

„„Kak móžach, přosym ší, což winu dawaš mje?

„„Wot tebję dga ta wóda běžy ku mnje how!““

Gaž přešiwó wěrnosći njepřemožo nic:

„Njehobgroni ty mje“, chopjo, „před pól lětom?“ — 10

„„Tęd' rožone raz njeběch“““, žęjo jagnjetko. —

„Ga jo sćokał na mnjo twój nan“ se žěrjo won,

A wned jo popadnjo a grozjuje roztergnjo.

Chcoli se ší, ga hukni z togo tak wjele:

Až přeće přawje ma, chtož drugjeg' potłocy. 15

II.

Žaby krala požedajuće.

Raz žaby drějachu se k bogu Pjerunu,

Až dej jim krala daš, kjenž njedał wěcej jim

Se walaš we wšych tymjeńcach a wolnym byš.

Tom' husmja se bog Pjerun a jim wali kušk,

Až wšo ze zakali a rozlęga wot njog'. 5

Te třašywe podnurje se přęzesone

A chowaju we tymjeńce se na spódku.

- Tuž jedna křázu z njeje głowu huzwignjo ;
Gaž huzna, kaki kral to jo, wšych zawoła.
Te drugje, liche bojazni, nět' přepleju 10
A k sromošenju zalězu wšykne na kušk.
Gaž dtujko dosć swój směch z nim běchu gonili,
Dga naspjet posćetu, až kšět jim drugog' daš,
Co taki knicomny kuli jim pomožo?
Nět' posta Pjerun huža jim, a wned chopi 15
Ten spopodaš z wótrými zubami jednu
Za drugjeju. Wše přełekane pytaju
Nět' smjersi derje huběgnuš; ale dermo.
Před bojaznju raz njeplišće; pak zapřosbu
Pla Pjeruna, ab' zmilíš kšět se nad nimi, 20
Přez nižšego boga cyníš njecakaju ;
Wot wonego pak wzechu takje wotgrono:
„Wšak naměli se běšćo togo dobrego,
„Dga mějšo to město jano chyly to zle!“
Z tog' huknuš móžomy: Dejš přenjasć lažke zle, 25
Njedejli přiš na tebje něco goršego.

III.

Kawka gjarda a paw.

- Se pyšniš z cuzym dobrym wjelgi zwažno jo,
To swójo jano kuždemu jo přistojne.
We směšnej gjardosći raz kawka zezběra
Te pjera sebje, kotrež pušćil běšo paw,
A pyšnjašo se. Kawki je nět' ryjne su, 5
K tym řědnym pawam wóna pilnje žaržy se.
Te pak tej njesromnej te pjera huryju,
Ju ze šnapacom huženu. Tak skubana
Se přinamaka tužna zasej k swójim dom.
Te wotpokazachu ju pak wot se, jej dosć 10
Nahubjerajuće, a jedna powježe:
„Gaby se tebje derje zezdało hu nas,
„A spokojom z tym byla, což naš rod dej byš,
„Ga njeby wone zlě ší wot se huprali,
„Te swoje z hugnašim ší njesromošili.“ — 15

IV.

Pjas přez rěku z mėsom plejucy.

Pjas z kusom měsa plejo přez rěku, a gaž
We wódnem glědadle se hupytajo z nim,
Se zezda jom', ak' plět tam z mėsom drugi pjas.
Za njom' jo požedny a chco jo hutergnuš.
Ten raz pak požednosé se přawje hobšuzi; 5
Což w gubje žaržy, pušćijo dla njog'; to pak,
Za kótarym wón lapa, dostaš njamóžo.
Chtož cuze požeda, rad swojo zgubijo.

V.

Krowa, koza, wojca a law.

Až zwězk njecyni derje z mocnejšym,
To z togo zgonijoš, což hulicuju ší.
Gaž krowa, koza a šerpniwa wojca raz
We gornych stronach z lawom se stowaššychu
A popadnuchu wjelikjeho jelenja, 5
Dga cyni žělbu z nimi law, tak gronjegy:
„Ten předny žěl žgan mój jo, dokulž ja som law,
„Ten drugi daš mje dejšo, dokulž ryšar som,
„Ten třesi přidajšo mje ako mocnejšem':
„A běda tomu, kjenž ten stwórty dosegnjo!“ 10
Tak cyty dobytk pod se šěgnu njeprawdosé.

VI.

Wjelk a žorawa.

Wot zlych kšěš zastužone myto pominaš,
Jo dvojce hopaki: raz, až jim pomogaš,
A tuž, až to ší samem' derje njehujžo.
Požrana kosé se zapřě w šyji wjelkoju.
Bol wjelika jog' nuka myto nalubiš 5
Dostojne tom', kjenž hušěgnjo jomu tu zlosé.
Na přisegu akle se spuści žorawa,
Až dtujku šyju tyknu do jog' gjaršyje
A wjelkoj' seyni taku pomoc dowožnu.
Gaž myto wot njog' pomina jej zlubjone: 10

„Sy nježčkowna“, rjajnjo wón, chcoš myto měš,
„Ca? njehusěgnu głowu cytu z gjaršyje?“

VII.

Wrobel a huchac.

Chtož drugim ražis wě, a sam se njepaso,
Až mudry njejo, chcomy z krotkim pokazaš.

Wot jaštřebja popadnjonemu huchacu,

Gaž wjelgin škrjacašo, tak wrobel hujšpiwa:

„Žo twója znata malsnosć běšo wostala? 5

„A pře-c' se twóje nogi njespěchowachu?“

Gaž hyšćer scáboco tak, jaštřeb hułapjo

Jog' napřismo a dožerjo se zěrjeceg'.

We mrěšu huchac hyšćer z tym ze hochtoži:

„„Ty, kjenž při cytej kóžy směšašo mój plišć, 10

„„Sam něto hoplakuj, což tebje zmakajo!““

VIII.

Wjelk, liška a nalpa.

Chtož přewołany južo jo hobšudy dla,

Gaž groni wěrnosć raz, nicht jomu njewěri.

Wjelk lišce chyta prjódk, až hukřadnuła jo

Jom' něco; wóna přejo, až jo cyniła.

Ga sedujo nalpa se, rozsuziž jeju wěc. 5

Gaž hoboj, což wježeštej, běštej gronitej,

Ga nalpa takje suženje huda wot se:

„Ty, wjelk, to njejsy třul, wo-c' skaržbu tuder maš,

„Ty, liška, pak sy brata, rownož přejoš jo!“ 10

IX.

Wósoł a law.

Ze słowami se chwališ, gaž njegožiš nic,

Z tym głupych šužiš, rozymnym pak k směchoj' sy.

Na lowjenje wze wosta raz ze sobu law;

Za krjom jog' huchowa a jomu přikaza,

Až jano z mócnym glosom ricas dej, potom 5

Chco hupłošonu žiwinu sam spopadaš.

Ten huchaty se z tajkjej mócu zadrějo,

Až gorej skóce zlékane wšě zwěrjeta,
 A huběgaju, zož jim znate žěry su,
 A padnu tak tom' lawoju do pazorow. 10
 Ten woła, gaž jo mucny wot wšog' dawjenja,
 Na wósta, k njomu gronjegy: „Mjela něto raz!“
 Ten rjakujo gjarže: „„Njej' mój głós ší k pomocy?““
 „Jo wjelgi,“ žejo law,“ až sam by bojal se
 „A huběgat, gab' njewjedžel, až ty jo sy.“ 15

X.

Jeleń při žrěle.

Ak' hužytnejša hupokažo cesto se
 Ta zachyšona wěc, nežli ta chwalona.
 Při žrěle zasta jeleń, gaž se napit bě;
 Tam tuž we wože swójo znamje hupyta,
 Na rogi kóncate glěda a chwali je, 5
 Te šaukje nogi pak se jomu njezdaze.
 Na raz před hugonowym zukom zléka se,
 Do gnaša dajo se a lažki na nogach
 Na rownej zemi psam huběgnjo; do gole
 Dej prasnuš, a huwisnjo tudy z rogami. 10
 Psy maju jog' a tergaju ze zubami.
 We mrěšu hyšćer dawa wot se taki plišć:
 „Och běda mje! až něto akle huznaju,
 „Kak hužytne mě běšo, což zanicowach,
 „To pak, což chwalach, spora mje do skazeuja.“ 15

XI.

Liška a wron.

Wot lasneg' jězyka rad njedaj chwališ se,
 Ty howak bužoš lutowaš, gaž pozdže jo.
 Gaž z hokna wron raz twarožk běšo hukřaduui,
 Se sednu z nim na škrjok, aby jen tuder zjěl.
 Jog' wizi liška a wned lasnje rjakujo tak: 5
 „Kak řědnje błyskoco se twójo pjerje, wron!
 „Kak křasny sy na šele a na hoblicu!
 „Gab' głós ty měl, dga hušej telje žeden ptašk!“
 Wron pak chocho pokazaš, až głós wón tekje ma,

Rozdajo šnápac, twarožk puščijo, a wned
Ma přeč jen liška z požednymi zubami.
Tuž akle zdychnjo wron, až tak jog' hobšuzi.

XII.

Ze šejca gojc.

Šejc knicomny, gaž njewě dlej se zežywiš,
Za gojca hobsednjo se, zož jog' njeznaju.
Tam předawa, což derbi pře gad pomogaš;
Tež zwigi wjelikje wě cyniš wot se sam.
Tegd' rowno twarže dołoj lažy chamerny
Wjerch městowy; a ten, ab' jogo spytował,
Do bacharja nutř cystu wodu nalejo,
Pak groni, až jo změšal gad z tej' zřednosću,
A lubi wjele pjenjez, chcoli hupiš to.
Ten pak do směrši zlěkany rad poznajo,
Až njerozmjajo nic wot wšogo gojenja,
Až jano gupy lud za gojca jogo ma.
Wned žawola ten wjerch wšen lud a žejo tak:
„Kak njemudre wy běšćo, to nět' huznajšo,
„Až njebojašćo se, přirucys žywjenje
„Tom', komuž nicht rad cjeje njeda k platanju!“
Tak wjele bužomy z tog' dejas nahuknuš:
Až hužytk wě njesromnosć šěgnuš z gtułosći.

XIII.

Wósoł k staremu pastyrju.

Až z nowym wjerchojstwom njeprämenijo se
Za pobědnych nic ako mjeno knězowe,
Daj z krotkjegó hulicowanja hubraš se.
Žěd tšašywy na luce wósta pasešo.
Ten ztěka se před wójuskim křikom napřiskim,
A wósołj' ražašo, až chcotej huběgnuš,
Ab' njeprimjeli jeju. Ten pak lasnje tak:
„Co zda se ši? Lěc bužo winik dwójakje
„Mi naktasě brěmje?“ — Rjajnjo žěd: „„Ja njewěrim!““
„Dga wšykno jadno jo mje, komuž stužys dejm,
„Gaž jano brěmje mogu nosys jadnakje!“

XIV.

Jelení a wojca.

Čtož zleho tebje k rukarjoju stawijo,
Ten hobwěsíš sí njocho, ale hobšuzíš.
Korc pšenice wot wojce jelení pomina
A wjelk dej rukowaš. Wned cujo hobšudu
A groni wojca tak: „Na rubnjenje zo wjelk,
„A ty mi huběgnjoš na skoki z wocowu;
„Žo debu waju pytaš, gaž ten zeń jo tud’?“

XV.

Wojca, pjas a wjelk.

Až Idgarjoj’ rado zo se ako zlosnik byl.
Wot wojcy pomina raz pokřytu klěba
Pjas zasej, rownož njepožycy žedneje,
A wjelka stawjo k znańkoju. Ten znani tak:
„Nic jednu ale žaseš wona dlužy sí!“
Na to hopacne znańkstwo wojea wotwježo,
Což dlužna njeběšo. Po někotarych dnjach
Pak wjelka wiži wona w jamje lažeceg’,
A mysli se: „Tak Idgarjam zarownajo bog!“

XVI.

Dwě beji.

Se słodkim słowom čtož se tebje přigłaza,
Ma zle na mysli, wěť to a se pas před nim.
Před poroženim beja drugu přosašo,
Až směta młode měwaš we jeje jamje.
Ta zwoli rada. Gaž pak sama do njej’ chco,
Ga žebri druga, dej jej přidaš krotki cas,
Až swóje psycki mogta huwjase mócenejše.
Gaž přeběža ten cas, dga chapi skobodnej
Se mócowaš tej’ jamy, a k njej’ rjakujo tak:
„Sy móčna tak ak my, ga huporaj nas wen!“

XVII.

Głodne psy.

Rad zachopjenje hopacne se cłowjekam
Nic jano njeraži, ale jich tama tež.

Psy hupytachu w rěce kóžu znurjonu.
Až swójo dobre žranje na nej mogli měš,
Se daju na to, rěku hupit; puknu se
Pak při tom pjerwej, nežli wodu husrěbnu.

XVIII.

Stary law, žiwjak, wól a wósol.

Čtož přisaži pjerwejšu móc a dostojnosć,
Z tym goni směch na slědku tež nejtrěšywsy.

Law zestarany lažy a hoslabnjony,
A lědba popada hyšćer swój slědny dych,
Dga dajo žiwjak se na njog' a zrubajo
Jog' z wótřym zubom, zaplašecy stary dlug.
Wól gorniwje tuž tekje kłoj jog' z rogoma,
Ak' swójog' winika. Gaž wósol wiži to,
Až móžo raz se sromošiš ten surowy,
Tež jomu z kopytami głowu překopjo.
Tuž law we mrěšu hyšćer hugroni ten plišć:
„Dosć mučašo mje, až mje mócne sromoše:
„Až tekje wot tebe pak, stworba njerěšna,
„Dejm přenjasć, jo, ak dwójakje měl humrješe!“

XIX.

Łasycka a muž.

Muž běšo přimjel łasycku; ta rada by
Při žywjenju wostała; přosy jog': „Pušć mje!
„Wot gramnych myšow ja ší hurježim twój dom.“
Wón pak jej wotgroni: „„„Gab' ty to cynita
„„„Dla mójog' lěpšego, by ja ší pušćit rad;
„„„Ty pak za nimi přece jano dojdědaš,
„„„Caž njejsu zgryzali, a tež je same zjěš.
„„„Njedonjas takje prozne mje ak' dobrotu!““
To gronjegy won zadawi tu njegodnu.
Čtož stawnje jano ma swój hužytk na myslach,
Ten z prawom wjelikim se chwališ njetrjoba.

XX.

Wěrný pjas.

Rad wiži głupeńc, gaž jom' přižoš z darami,
Mudremu pak z tym dermo pasle polecyš.

Kus klěba chyší nocny zložej psoju přědk,
Hopytajucy, byli mogt se zdobriš z nim.
„Styš!“ rjaku pjas, „chčošli mje jězyk huwězas,
„Ab' mojom' kněza dobytki njeobtajaj,
„Dga wjelgi šužiš se; přeto rowno to, až
„Se dobriš na raz ze mnu tak, spaš njedajo
„Mje, aby z mojej' winu ty nic njezebral!“

XXI.

Žaba, kjenž se rozpuknjo, a wól.

Chtož chudy jo, se bogatemu njerownaj,
Wón z tym se howak bužo tamaš žalosnje.

Na pastwje něga žaba woła wizešo,
A potna zawisći, až jo tak wjeliki,
Wned chopi naduwaš tu kožu ropatu.
Te žabki praša tuž, lěc šyrša ujej' ak' wón.
„To njesy!“ wotgronje te. Křusej wona njet'
Se napina a praša zas', chto wjetšy jo.
„Teu wól že,“ rjaku te. Na tom se rozgori
A z wjetšej' mócu hyšcer se nět' naduwa,
Až rozpuknjo se a tam lažy rozryta.

XXII.

Pjas a krokodyl.

Ztu radu jano njedawaj rozmysliwym,

Z tym njedobydnjoš nic, a maš wot toho směch!

To grono jo, až psy se z Nila napiju
We gnašu, howak krokodyle lapju jich.
Gaž togo dla we gnašu chopi slapaš pjas,
K njom' rjaku krokodyl: Wzej se k pišu jano cas,
„Pójj bližej, slapaj po mašem a njeboj se
„Nikajkjej' zlosći!“ Pjas wotgroni: „„Rad ja by,
„„Gab' njewěžel, až mójog' měsa se ši chco.““

XXIII.

Liška a bošan.

Za žednej' křiwdu njejzi; zoli tebje něcht
Za křiwdu, z tej' sameju měru zarownaj.
Raz liška padnu na to, pšosys bošana,
Až při njej kšět hobjedowaš; we šklíce pak
Tak žydku juchu jomu běšo stawita,
Až głodny hosé nic njamožašo hužywaš.
Po casu kšěšo bošan se wotnamakaš
A lišce pšosonej tuž stawi flašu přědk,
Do kotrejž běšo zatkał jěz. Wón sam derje
Ze šnapacom wě dosegnuš, cog' jom' se chco,
Głod šerpi liška pak, a tuž, gaž z jězykom
Hobližo flašynu šyju, k njej bošan tak:
„Kak drugjem' pokažoš, tak tež wzej za lubo!“

XXIV.

Liška a jerjeł.

Buž' husoki, glich nizekjero se bojaš maš:
Ten howak lažko namkajo, z cym pomsći se.
Raz lišce zebra jerjeł mlode, donjase
Je do gnězda, a swójim mlodym ku kjarmu
Je chowašo. Za nimi huda se jich maš
A žebri, až ju njederbi hobtužys tak.
Nic jerjeł njeroži, — co jom' na wjerše chco?
Wned z takim liška łapi głownju z hognišća
A hobda z wjelkim płomjenim ten cyty škrjok;
Wo swóje njeroži, se jano pomsćiš chco.
Chco jerjeł swóje mlode smjerši hutergnuš,
Dga lišce jeje mlode derbi žywe daš
Slědk, a jej přidaš hyšćer pšosbu ponižnu.

XXV.

Žaby, kjenž se wolecego tłukanja boje.

Tam běda nizkim, zož se waže husokje!
Raz žaba z błota přiglěda, kak tłukachu

Se wóly. „Hej wšak!“ křika, „kajke skazenje
„Nam grozy tud!“ — „„Kak to?““ wned pšaša druga ju;
„„Wšak wojuju dla wjerchojstwa we ředowni —
„„A daloko wot nas te wóly žywj se.““ —
Ta rjajnjo: „Daši tež jich rod a žywjenje
„Stej hynakšej, ten chyšony a hugnany
„Z tog' lěsa bužo tuž we bloše chowaš se,
„Tuž z tlusteju nogu nas bužo rozteptaš;
„Ca? njejžo nam na žywjenje jich tlukanje?““

XXVI.

Kanja a goľuby.

Chtož ćowjeku se přirucyjo njeplecnem',
Nic hoplewanje, ale skazenje ten ma.
Gaž kani předse huběgachu goľuby,
A hobijachu před smjeršu se z křidľami,
Dga wě ten rubjažnik jim ražiš hopacne,
A šužiš je, kjenž stabe su se hobaráš.
„Pře- c' choše žywiš se we stawnych třachotach,
„Ak' z křutym zwězkom huzwoliš mje ku kraloj',
„Kjenž was před kuždeju křiwdu by hoplewat'?“
Tak wone wěrkojte se kani dowěrje;
Ta pak, gaž wzmě to kralejstwo, je chopi žraš,
A jednog' za drugim roztergaš z pazoru.
Tuž rjakuje jaden: „„Nam se stanjo přawje tak!““

Wšelakosće.

Rozprawa wo džělawosći budyskeho serbskeho wokrjesneho kandidatskeho towarstwa w lětomaj 1852 a 1853.

I. W lěće 1852 dzeržeše towarstwo pod předsydstwom k. fararja Jakuba džesać powšitkomnych zhromadźiznow a tři privatne rozryčowanja.

- 1) Předsyda rozpomnješe w dwěmaj zhromadźiznomaj w přítomnosći k. kand. Fernanda Gustava Trautmanna, za fararja w Malešecach designowaneho, zakonje a wukazy, kotrež maja so w saskim kralestwje při farańskim skutkowanju wobkedźbować.
- 2) Před nim předowachu w michalskej cyrkwi *a)* k. kand. Marčka, tehdom domjacy wučer w Lutobću po Jan. 12, 35 a 36.; *b)* k. kand. Jenč, tehdom domjacy wučer w Lindowje w Delnych Łužicach, po Jan. 20, 24—29; *c)* k. kand. Mróz, měšćanski wučer w Budyšinje, po Luk. 1, 26—38; *d)* k. kand. Wićaz, rektar w Wóspórku, po Matth. 5, 33—37; *e)* k. Dr. Sommer, měšćanski wučer w Budyšinje, po Matth. 3, 1—10.
- 3) Před nim dzeržachu katechesy, *a)* k. kand. Trautmann w měšćanskej šuli po 1 Kor. 15, 20; *b)* k. Dr. Sommer w michalskej cyrkwi wo modlitwje. Posleńši přepoda tež thesy k disputacii wo katecheticy.

II. W lěće 1853 dzeržeše towarstwo sydom zhromadźiznow.

- 1) Předsyda wuložowaše w jenej zhromadźiznje bytnosć předawšeho Reinhardskeho a nětčišeho moderneho (Dräsekskeho) předowanskeho wašnja.

- 2) Před nim přédowachu *a)* k. kand. Trautmann, měščanski wučer w Budyšinje, po Jan. 16, 16—22; *b)* k. kand. Mróz, měščanski wučer w Budyšinje. po Zjew. Jan. 1, 17 a 18.; *c)* k. kand. Jenč, tu khwilu domjacy wučer w Barće, po Luk. 17, 11—19; *d)* k. kand. Wićaz, rektar w Wóspórku, po Luk. 13, 6—9.; *e)* k. kand. Marčka, tu khwilu domjacy wučer w Hornym Hunjowje, po 2 Sam. 18, 31—33.
 - 3) Hewak bu zhromadnje rozsudžena: *a)* serbska pohrebna ryč, wot k. kand. Jenča, při pohrjebje komtessy Heleny k Lippje w Barće; *b)* serbske přédowanje k. kand. Šolty, domjaceho wučerja w Lützschenje pola Lipska.
 - 4) Z towařstwa wustupi k. kand. Reinhold Domaška z Huski, dokelž chce při wučerstwje wostać.
 - 5) Do towařstwa stupaštaj po dokonjanym kandidatskim pruhowanju w Lipsku jako nowaj sobustawaj: k. Jan August Šolta, rodženy w Njezdašecach 4. septembra 1826 a k. Ernst Hendrich Mróz, rodženy w Hućinje 4. meje 1829.
 - 6) Pruhowanje *pro munere* wobstaštaj w Draždžanach k. kand. Dr. Sommer ze Židowa a k. kand. Mróz z Hodžija.
-

Rozprawy

wo naležnosćach towarstwa maćicy serbskeje.

A.

Wučah z protokolla hłowneje zhromadźizny
30. měrca 1853.

Hłownu zhromadźiznu wotewri k. městopředsyda farar Jakub z tym, zo přitomnych wutrobnje powita a, jako bě k. fararjej Domašcy z Nosaćic z přizwolenjom zhromadźizny zastojnstwo pismawjedźerstwa na tón króć poručil, najprjódcy rozprawy wo skutkowanju maćičneho wubjerka dawaše. Wubjerk wobstawaše z 15 sobustawow, mjenujcy z 3 wonkowskich a 12 budyskich, wot kotrychž je pak k. Michał Cyž přez swój wotkhod do Pirny, hdžež bu za aktuara při tamnišim sudnistwje postajeny, wustupić dyrbjal. W nastupanju k. kanonikusa kantora Haški, kiž bu při składnosći swojeho 50lětneho jubelskeho swjedženja wot wubjerka z pyšnym dobropřećom počesćeny a na to 10 tl. do maćičneje pokladnicy darješe, spomni so, zo wón prosy, jemu staroby dla z wubjerka wustupić dać a na namjet k. kandidata Jenča bu jemu wot zhromadźizny sława wunjesena. — Dale bu wot k. Jakuba na to spomnjene, zo so zaúdzene lěto žana kniha wudała njeje, kotrejež spisowař budžiše so wo k. Seilerjowe česne myto prócował a w napohladu na wudawanje bibliskich stawiznow staji k. městopředsyda te tři prašenja na zhromadźiznu, hač wona 1) wudaće tych samych za dobre spóznowa 2) požčonku, wot 150 tl. k tajkemu wudaću trěbnu, z maćičnych kapitalow zajimać dowoli a 3) spisowarjomaj bibliskich stawiznow počojcu čisteho dobytku přenjego a drugeho naklada přizwoli? Zhromadźizna wotmolwi na wšitke tři prašenja: haj. — Hewak spomni k. Jakub, zo wubjerkej tu khwilu 3 rukopisy prjódkleža, mjenujcy: Druhi džěl „Zeleńskeje“ wot k. Jenča; druhi

džěl „Božeje krasnosće w stwórbje“ wot k. wučerja Mućinka a „Jan Hobrač“ wot k. fararja Mjerwy. K wudaću zběrki serbskich spěwow dostašaj k. farar Seiler a k. kand. Jenč poručnosć a slubišaj, zo chcetaj rukopis wubjerkej skerje lěpje přepodać, tak zo by so tajka zběrka hišće w léće 1853 wudać móhla. Z tym bě rozprawa k. Jakuba skónčena.

Na to bu zličbowanje, hižom prjedy wot dweju sobustawow wubjerka přehladane, wot maćičneho pokladnika k. kantora Pjekarja prjódknjesene. Hač do 31. decembra 1852 běše 342 tl. 28 nsl. 1 np. zbytk. Zamóženje maćicy wučinja pak tu khwilu na pjenjezach 389 tl. 16 nsl. 3 np. a na knihach 175 tl. 8 nsl. 5 np., wšo do hromady: 564 tl. 24 nsl. 8 np. Zličbowanje bu wot zhromadžizny za prawe spóznate a hewak wobzanknjene, zo ma pokladnik přichodnje kóždy raz měsac po hłownej zhromadžiznje kóždemu sobustawej, kiž hišće zaplaćił njeje, jeho maćičny dółh přez lisćik wozjewić a to jeli trjeba, měsac do skónčenja lěta wospjetować. Tež bu wot k. Pjekarja přispomnjene, zo staj zaúdzene lěto 2 sobustawaj wustupiłoj, wosom nowych je pak přistupilo. Zhromadžizna wupraji k. pokladnikej po skónčenju jeho rozprawy swój dźak za jeho pilne skutkowanje.

W nastupanju časopisa wozjewi jeho redaktor k. knihikupe Smoler, zo je so w zaúdzonym léće jenož jedyn zešiwk wudać móhł, z čimž so zhromadžizna spokoji a tež swoju spokojnosć na tym wupraji, zo je rozeslanje maćičnych knihi nětko do rjadu zestajane.

Potom rozestaji k. kandidat Mróz, zo je pola maćičneho kniharja k. Smolerja sredź februara teho lěta 1445 maćičnych knihi, w plaćiznje hižom horka spomjennych 122 tol. 8 nsl. 5 np. a za 50 tol. časopisow na składže bylo. Knihowe naležnosće, čas do jutrow 1851

nastupace, chce k. farař Domaška po poručnosći zhromadźizny zezrjadować spytać.

Město k. knihownika vicedirektarja **Buka**, kiž běše zapućować dyrbjał, po jeho poručnosći k. kandidat **Jenč** rozprawu wo knihowni dawaše. Wón rozestaješe najprjódcy, zo je maćica z nowa z dwěmaj towarstwomaj w nastupanju knihiměnjenja do zjenoćenstwa stupiła a to ze zhorjelskim towarstwom wědomnosćow a z pomorskim w Šćećinje. Wot wobeju je wona jeju pisma dostała a jimaj swoje pósłala. Maćična knihownja ma tu khwilu 500 knihi (zwjazkow je wele wjacy, skoro hišće junkroć tejko), a to 200 hornjołužiskich, 28 delnjołužiskich, 103 čěskich, 38 pólskich, 31 južnosłowjanskich a 100 němskich.

Po skónčenju tuteje rozprawy spomni k. **Jenč** hišće na maćičny pomjatnik a bu postajene, zo ma so tón samy k. **Dr. Sommerej** přepodać, kiž chce so wo to starać, zo bychu so maćične sobustawy na postajene wašnje do neho zapisowali.

Jako bě so zhromadźizna na prašenje k. městopředsydy, hač by so snano maćičny přinošk za přichodne pomeňšił, za to wuprajila, zo ma při dotalnym postajenju wostać, překroči jednanje na prjódkstejacu nowu wubjerkowu wólbu. Po dlěšim rozryčowanju bu dotalny wubjerk z nowa na tři lěta přez přihłosowanje wuzwoleny, z tym wuměnenjom, zo móža nowowuzwoleni, ale runje njeprítomni sobustawy, na hłownej zhromadźiznje přichodneho lěta swoje zastojnstwa zložić, jeli so k temu nućene čuja. Hewak bu na město k. kanonikusa kantora **Haški k. Jakub Nowak**, tachantski wikar a **II. serbski kapłan**, na město k. aktuara **Cyža** pak k. kandidat a měščanski wučer **Dr. Sommer** wuzwoleny a wyše njeju hišće k. kandidat **Jenč** do wubjerka přiwzaty.

Potom spomni k. **Dr. Pful** na to, zo snadź maćicy lětušich wulkich wudawkow dla derje móžno njebudže,

słownik wudawać a zo budže jemu lubo, hdyž so jemu hišće lěto k wudokonjenju tuteho wulkjeho džěta spožći. Zhromadźizna wupraj jemu swoju džakomnosć za jeho wulku prócu a zwoli do jeho požadanja.

Na to wozjewi k. městopředsyda **Jakub** wšitkim, kiž běchu přítomni, swój džak a wobzankny zhromadźiznu, jako běše so k wšemu kóncej na namet k. **Dr. Pfula** wubjerkej za jeho skutkowanje hišće slawa wunjesta.

B.

Wubjerk maćicy serbskeje měješe **21.** haperleje zhromadźiznu. Přitomni běchu: k. k. **Dr. Klin**, farař **Jakub**, ryčnik **Rychtař**, ryčnik **Seyfert**, direktař **Buk**, vicedirektař **Buk**, kantor **Pjekar**, kandidat **Mróz**, **Dr. Sommer**, kapłan **Kučank** a knihikupec **Smoleř**.

Po přečitanju protokolla hłownje zhromadźizny dachu wšitecy přítomni, kiž běchu na hłownej zhromadźiznje za přichodne **3** lěta do maćičneho wubjerka wuzwoleni, k nawjedženju, zo zastojnstwo, jim dowěrjene, na tutón čas na so wozmu, a bu wobzanknjene, zo ma so wuzwolenje k. kapłana **Nowaka** temu samemu zastojnsey přez list wozjewić. Tež postaji so wot zhromadženych, zo by so k. kanonikusej kantorej **Hašcy**, kiž je staroby dla z wubjerka wustupił, wot wubjerka za jeho dotalne swěrne skutkowanje přez pismo džak prajił a wza k. předsyda **Dr. Klin** wobstaranje tuteje nalešnosće na so. — Dale bu wozjewjene, zo budže druhi zešiwk bibliskich stawiznow w bližšim času rozpósłany, a postaji so, zo by so třilětna rozprawa wo pjenježnych naležnosćach towarstwa wot k. pokładnika **Pjekarja** zestajała a ze zapisom sobustawow z jenej maćičnej knižku wozjewiła. — W nastupanju zličbowanja z maćičnych knihi, hač do jutrow **1851** rozpředatych, kotrež chce k. farař **Domaška** wobstarać, by wubjerk rad widził, hdy by so to samo k

spomnjenej rozprawje přiwdac hodziło. — Pomjatnik je pola k. Dr. Sommera wotedaty a budže wot teho sameho tym, kiž chceďza so zapisac, poskićeny.

W nastupanju nowowudajomnych knihi wupraji so wubjerk, zo ma so rukopis, wot k. duchomneho Mjerwy pod napismom: „Jan Hobrak a jeho swójba“ připóslany, wotćišecć, hdyž rjad na njón přińdže. — Tež wobzanknychu přítomni, zo by so wubjerk z časom na prjódkstejace wudawanje k. Dr. Pfuloweho serbskoněmskeho a němskoserbskeho słownika přiřotował a dostašaj k. k. knihikupc Smoleř a vicedirektař Buk wot wubjerka poručnosť, so byšaj dla wašnja wudawanja spomnjeneho słownika z jeho spisacelom do jednanja stupiloj. — Skónčnje bu na to spomnjene, kak wjele je hižom k. farař Seiler za maćicu činił wosebje tež přez to, zo je kóžde lěto česne myto za serbskich spisowarjow wustajił, a bu wot wubjerka postajene, zo by k. Bartko za swoje sobuskutkowanje při posleńšim maćičnym džćle 6 tl. česneho myta dostał.

Wubjerk maćicy serbskeje měješe 10. novembra 2. zhromadžiznu a běchu na tej samej přítomni: k. k. J. Buk, Jakub, Klin, Kućank, Mróz, Pjekař, Rychtař, Smoleř, Sommer a Wanak.

Po wotewrjenju zhromadžizny přez městapředsydu duch. Jakuba bu najprjódcy list k. kanonikusa Haški prjódkćitany, w kotrymž wón wubjerkej za pěkný spěw, w mjenje wubjerka wot k. Dr. Klina zestajany a při jeho wustupjenju z wubjerka přepodaty, swój džak praji. Na to bu wozjewjene, zo je towarstwo „Gesellschaft für baltische Studien in Stettin“, z kotrymž maćica wudate knihi měnja, jene knihi póšlalo. Dale so zhromadžiznje wotewri, zo je 21. čisło maćičnych spisow „Bibliske stawizny“ hotowe a zo je 22. čisło „Zeleńska“ hač do poslenjeho listna čišćane, wot časopisa čo. X. pak hakhlej přenje listno, hač runje je

jeho rukopis hižom před třómi měsacami do čiščernje daty. W nastupanju nowowudajomnych knihi dostachu k. k. vicedir. Buk, kand. Mróz a kand. Sommer poručnosé, zo bychu dwaj připoslanaj rukopisaj přehladali a za dvě nježeli jeju dla rozprawy dali, tež so k nawjedženju da, zo wubjerk bórzy wot k. vikara Jacsławka rukopis w podjanskim prawopisu dostanje a zo staj k. k. Dr. Klin a duch. Jakub dla wudaća k. Pfuloweho serbskeho słownika z někotrymi wysokimi zastojnikami ryčaloj. Skóněnje dosta k. pokladnik Pjekar poručnosé, zo by po postajenju hłowneje zhromadžizny na te sobustawy, kiž hišće swóej přinošk zapláćili njejsu, pominanske listički poslať.

P ř e h l a d

dokhodow a wudawkow maćicy serbskeje wot
3. haperleje 1850 hač do 31. decembra 1852.

A. Dokhody.

I.

Zbytk pokladnicy wot lěta 1849—50.

tl. nsl. np.

Pola pokladnika (Wjacki) běše zbytk wostalo 37. 23. 9.

II.

Lětne přinoški sobustawow.

a) Wot jutrow 1850 hač do jutrow 1851.

Wot 85	sobustawow	I. rjadomnje	. . .	113. 10. —
- 12	-	II.	- . . .	10. — —

Latus: 123. 10. —

tl. nsl.

Transport: 123. 10.

b) Wot jutrow 1851 hač do jutrow 1852.

Wot 55 sobustawow I. rjadomnje	73. 10.
- 8 - - II. -	6. 20.

c) Wot jutrow 1852 hač do 31. decembra 1852.

Wot 70 sobustawow I. rjadomnje	93. 10.
- 9 - - II. -	7. 15.

Wšo do hromady: 304. 5.

III.

Předzaplaćenje sobustawow.

a) 1850 — 1851.

tl. nsl.

K. duch. Wjelan w Slepom	1. 10.
k. Hornig, gymn. w Prahy	1. 10.
knježna Henrietta Imišowna	— 25.

b) 1851 — 1852.

k. Wjelan, duch. w Slepom	1. 10.
k. Seiler, duch. w Łazu	1. 10.

c) 1852.

k. Dr. Pful	1. 10.
knjeni duch. Imišowa	5. 10.
k. Wjelan, duch. w Slepom	1. 10.
k. z Damnitz nad Skaskowom	1. 10.

Wšo do hromady: 15. 15.

IV.

Zaplaćenje přinoškow, kiž běchu sobustawy winojte wostałe.

a) 1850 — 1851.

Wot 29 sobustawow	40. —
-----------------------------	-------

b) 1851 — 1852.

Wot 23 sobustawow	35. —
-----------------------------	-------

c) 1852.

Wot 19 sobustawow	30. 5.
-----------------------------	--------

Wšo do hromady: 105. 5.

V.

Dobrowólne dary.

	tl.	nsł.	np.
a) 1850 — 1851.			
k. duch. Seiler w Łazu	10.	—	—
knjeni hrabina Kielmannsegge	1.	20.	—
knjeni Thomašowa w Mužakowje	—	5.	—

b) 1851 — 1852.

k. duch. Seiler w Łazu	10.	—	—
k. duch. Wjelan w Slepom	—	20.	—
knjeni Thomašowa w Mužakowje	—	5.	—
k. Wawrik-Jézorka póstki zastochnik w Sta- rohrodže	—	7.	5.

c) 1852.

k. sudn. dir. Mosig z Aehrenfelda	—	20.	—
k. Haška, kan. kapit. kantor na tach. w Bud.	10.	—	—
k z Damnitz nad Skaskowom	—	10.	—
k. Dr. Pful	—	10.	—
k. duch. Wjelan	—	20.	—
knjeni Thomašowa	—	5.	—

Wšo do hromady: 35. 2. 5.

VI.

Dań wot wupožčených kapitalow.

a) Hač do 31. januara 1851	8.	1.	4.
b) - - - - 1852	9.	—	—
c) - - 31. julia 1852	4.	24.	4.

Wšo do hromady: 21. 25. 8.

VII.

Domwzate kapitale.

a) 1850 — 1851.

Z krajnostawskeje nalutowańje	45.	—	—
Z budyskeje nalutowańje	10.	—	—

Latus: 55. — —

	tl.	zsl.	np.
b) 1851 — 1852. Transport:	55.	—	—
Z budyskeje nalutowańnje	10.	—	—
c) 1852.			
Z budyskeje nalutowańnje	150.	—	—
Wšo do hromady:	215.	—	—

VIII.

Dokhody z předawanja mačičnych knihi.

1) Lubjenskowe předowanja (1851)	—	6.	—
2) I. zešiwk časopisa (1851)	1.	25.	—
3) Jutrowne jejka (1851)	—	7.	5.
4) Michał	—	—	—
5) Serbske horne Łužicy (1851—1852)	—	16.	—
6) II. zešiwk časopisa (1850 a 1852)	1.	22.	5.
7) Serbaj (1851)	5.	2.	5.
8) Ribowčenjo (1851 a 1852)	3.	25.	—
9) Dobroty etc. (1851 a 52)	5.	—	—
10) Jan (1851)	2.	24.	—
11) III. sešiwk časopisa (1851)	—	15.	—
12) Knjez Mudry (1851)	—	5.	—
13) Bohusław (1851 a 52)	4.	13.	—
14) IV. zešiwk časopisa	—	—	—
15) Hród na Landskrónje (1851 a 52)	2.	21.	5.
16) Zeleniška (1851 a 52)	5.	1.	—
17) Jakubowe předowanje (1851)	8.	28.	6.
18) V. zešiwk časopisa	—	—	—
19) Wumjenkar (1851 a 52)	2.	—	—
20) Sadowe knižki (1851 a 52)	2.	17.	4.
21) Wotroha krala Jana (1852)	—	12.	5.
22) VI. zešiwk časopisa	—	—	—
23) Boža krasnosć w stwórbyje	3.	25.	—
24) VII. zešiwk časopisa	—	—	—
25) Nadpad pola Bukec	3.	—	—
26) VIII. zešiwk časopisa	—	—	—
27) Sobudar	—	—	—

Wšo do hromady: 54. 27. 5.

IX.

Wurjadne dokhody.

	tl.	nsl.	np.
Wot klukšanskeho ratarskeho towarstwo k sadowej knižcy (1850—51)	10.	—	—
Teho runja (1851—52)	5.	—	—
<hr/>			
Wšo do hromady:	15.	—	—

Rekapitulacia.

Staw	I.	37	tl.	23	nsl.	9	np.
-	II.	304	-	5	-	-	-
-	III.	15	-	15	-	-	-
-	IV.	105	-	5	-	-	-
-	V.	35	-	2	-	5	-
-	VI.	21	-	25	-	8	-
-	VII.	215	-	-	-	-	-
-	VIII.	54	-	27	-	5	-
-	IX.	15	-	-	-	-	-

Wšo do hromady: 804 tl. 14 nsl. 7 np.

B. Wudawki.

I.

Do nalutowarnje wupožčene pjenjezy.

	tl.	nsl.	np.
1850 — 51 wšo do hromady	108.	2.	—
1851 — 52 - - -	39.	—	—
1852 - - -	226.	6.	9.

Wšo do hromady: 373. 8. 9.

II.

Zaplačeny dólh.

Ničo.

III.

Za papjeru a čištění knihi:

		tl.	nsł.	np.
1850 — 51	wšo hromadžje	195.	26.	8.
1851 — 52	- - -	77.	24.	—
1852	- - -	88.	16.	—

Wšo do hromady: 362. 6. 8.

IV.

Za zwjazanje mačičnych knihi:

1850 — 51	wšo do hromady	15.	8.	3.
1851 — 52	- - -	24.	27.	2.
1852	- - -	8.	26.	—

Wšo do hromady: 49. 1. 5.

V.

Česne myta.

1852 k. wučerjej Kulmanej 6. — —

VI.

Wudawanje za wšelake potrebnosće
towařstwa.

1850 — 51	—	3.	3.
1851 — 52	—	15.	—
1852	—	8.	8.
			—	27. 1.

Rekapitulacia.

Staw	I.	373	tl.	8	nsł.	9	np.
-	II.	—	-	—	-	—	—
-	III.	362	-	6	-	8	-
-	IV.	49	-	1	-	5	-
-	V.	6	-	—	-	—	-
-	VI.	—	-	27	-	1	-

Wšo do hromady: 791 tl. 14 nsł. 3 np.

Přirunanje dokhodow z wudawkami:

Wšitke dokhody	804 tl. 14 nsl. 7 np.
Wšitke wudawki	791 - 14 - 3 -

Po tajkim je zbytk: 13 tl. — nsl. 4 np.

Zamóženje maćicy serbskeje.

	tl.	nsl.	np.
W krajnostawskej nalutowařni	171.	29.	4.
W budyskej nalutowařni	2.	16.	1.
K wudawanju bibliskich stawiznow je pož- čene	275.	—	—
Tři pjenježne papjery po 5 tl.	15.	—	—
Pola pokladnika	13.	—	4.

Wšo do hromady: 477. 15. 9.

W Budyšinje, 9. decembra 1853.

K. E. Pjekař,

pokladnik maćicy serbskeje.

Čištěane pola K. B. Hiki w Budyšinje.

W o p ř i j e ć j e .

Wozjaw. Wot Dr. Pfula	Str. 43.
Stawizny serbskeje ryče a narodnosće. (Po- kračowanje.) Wot K. A. Jenča	- 49.
Faedrusowe Basnicki. Wot Chr. Fr. Stempla	- 82.
Wšelakosće	- 93.
Rozprawy wo naležnosćach towarstwa	- 95.
Přehlad dokhodow a wudawkow	- 100.

Časopis towarstwa maćicy serbskeje, kaž tež druge z jeje nakladom abo pomocu wukhadźace kniži, dostawaja so pola k. Smolerja w jeho kniharni w Budyšinje.

Towarstwo maćicy serbskeje chce so přez wudawanje dobrych narodnych a nawukownych pismow, kaž tež časopisa za nawjedźitosć serbskeho luda po možnosći starać. — K towarstwa móže kóždy w kóždym času přistupić, a jeho stawy so do dweju rjedomujow džěla, kotrejuž přěnja tu khwilu lětnje 1 tl. 10 nsl, druha pak 25 nsl. předzapláčejo składować dyrbi, a za to stawy 1. rjadamuje časopis a wot towarstwa wudawane kniži, stawy 2. rjadamuje pak jenož tute kniži darmo dostawaja. — Štóž k towarstwa přistupi, dostanje přistupny list a z tym prawiznu wot k. Smolerja towarstwowe písma wotběrać. — Lětnje dokhody so porjaduje po dwěmaj třěćinomaj za wotpohlady towarstwa naloža, jena třěćina so pak jako towarstwowy poklad na dań wupožći — Towarstwo so přez předstejerstwo a wubjerk, kiž ma w Budyšinje swoje sydło, wodźi a zastupuje, a kóžde lěto ma so přěnju srjedu po jutrach powšitkomna zhromadźizna w Budyšinje — Dobrowolne dary do pokladnicy a do knihownje so rad přibjeraja. Wšitke za knihownja postajene kniži budže maćičny knihownik, seminarski wicedirektař w Budyšinje, k. Buk, z bydłom w katolskim seminaru, přibjerać, přepóstanje knihow z cuzby pak njech so přez Smolerjowu kniharnju k dalšemu wobstaranju na njeho stawa. Štož pak te přinoški nastupa, kotrež so wot stawow towarstwa plaća, abo pjenježne dary, kotrež so hewak dočakać dadža, te móže kóždy pak sam, pak přez jeneho maćičneho zastojnika k pokladnikej towarstwa, k. Pjekarjej, kantorej při cyrkwi sw. Michała w Budyšinje wobstarać.